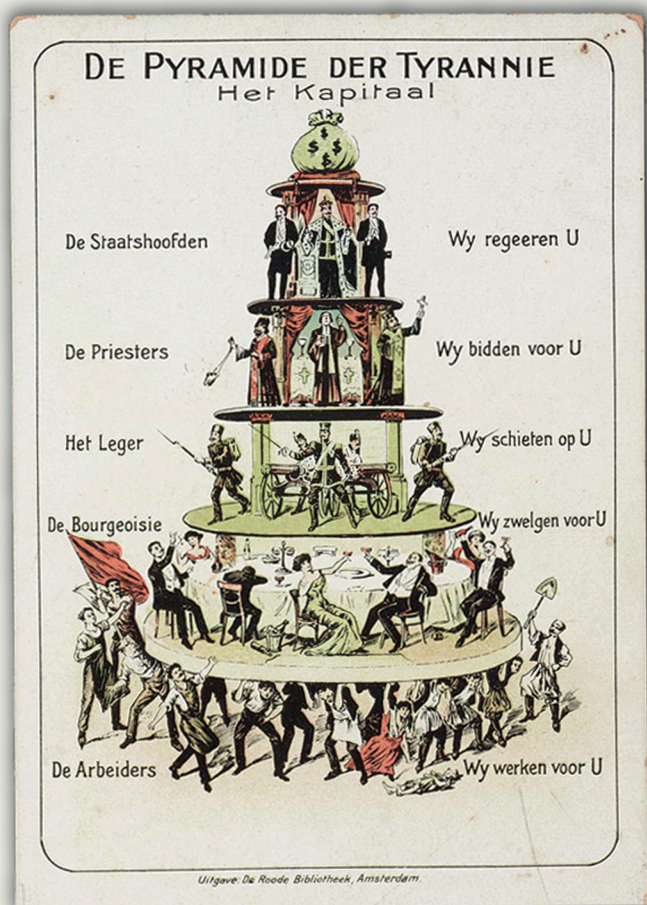

CLAUDE RENARD

OKTOBER 1917

EN DE BELGISCHE ARBEIDERSBEWEGING

DACOB

Oktober 1917 en de Belgische arbeidersbeweging

Claude Renard

oorspronkelijke titel: Octobre 1917 et le mouvement ouvrier belge.

Editions de la Fondation Joseph Jacquemotte a.s.b.l.

Bruxelles 1967

vertaald door Georges Spriet

Een uitgave van Dacob vzw

archief en bibliotheek voor de studie van het communisme

Kazernestraat 33

1000 Brussel

Het is ook als e-book verkrijgbaar via de website www.dacob.be

noot van de vertaler

Opmerking vooraf: de oktoberrevolutie van 1917 greep plaats op 24 oktober volgens de toen in Rusland gangbare Juliaanse kalender, in het Westen was men al 13 dagen 'verder' met de gregoriaanse kalender, d.w.z. 7 november.

Dit is een vertaling van een uitgave die Claude Renard 50 jaar geleden realiseerde in 1967, dus 50 jaar na de oktoberrevolutie van 1917. Claude Renard was toen een kader van de Communistische Partij. Het taalgebruik is dus dat van een communist van de jaren '60 in de vorige eeuw. De vertaling heeft niet ingegrepen op woordkeuze of inhoudelijke appreciaties. Er zijn geen afwijkingen van de oorspronkelijke tekst, alleen enkele ingrepen om de zaak in het Nederlands vlot leesbaar te houden. Stellingnames en nuances van de auteur zijn volledig gerespecteerd geworden. Een paar voetnoten of beter gezegd 'tussen haakjes' werden toegevoegd, met name daar waar de vertaler van mening was dat een naam, een begrip in deze postmoderne tijden bijna niet meer gekend zou zijn.

De referenties werden door de vertaler nauwgezet behouden uit de oude uitgave. We kunnen aannemen dat alle documenten van de 'Archieven van Marxistisch-leninistisch Instituut in Moskou' nu overgenomen zijn door het 'Russisch Centrum voor het behoud en de studie van gegevens van de Moderne Geschiedenis'. (www.rgaspi.org)

Wat genoteerd staat als uit de 'archieven van de Fondation Jacquemotte' is vandaag te vinden in de Communistische Archieven Kazernestraat 33 1000 Brussel bij CarCob (Franstalige toegang) en Dacob (Nederlandstalige toegang). Vele van hun materiaaloverzichten zijn gedigitaliseerd en toegankelijk via de pallas-interface op de websites van beide verenigingen: www.carcob.eu en www.dacob.be .

Met dank aan Claude Renard voor zijn genereuze toestemming om dit werk te vertalen.

Verantwoording

Het is niet onlogisch dat een archiefinstelling specifieke aandacht heeft voor de oorsprong van de beweging waar ze de archieven van bewaart. Verjaardagen roepen altijd extra aandacht op. We dachten dat het nuttig zou kunnen zijn om de honderdste verjaardag van de Oktoberrevolutie aan te grijpen om na te gaan hoe een en ander hier bij ons is verlopen in diezelfde tijdsperiode. De Oktoberrevolutie in Rusland oktober 1917 dus als aanloop naar de oprichting van de Communistische Partij in België.

Aandacht hebben voor geschiedenis, is aandacht hebben voor de samenleving. Aandacht hebben voor het communisme, is aandacht hebben voor een ideologie die in de praktijk driekwart van de vorige eeuw een reële uitdaging vormde en hoopte een alternatief te kunnen zijn voor het zich sterk internationaal ontwikkelend kapitalisme.

De Communistische Partij in België werd pas in 1921 gesticht, maar je kan wel stellen dat de gebeurtenissen in het Rusland van 1917 een sterke invloed hebben gehad op de betrokken protagonisten. In onze eigen archieven vonden we het werk van Claude Renard, "*Octobre 1917 et le mouvement ouvrier belge*", geschreven naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de revolutie van 1917. Exact het onderwerp waar we naar op zoek waren. Omdat het boek niet zo gekend is en omdat er geen Nederlandstalige uitgave bestaat, waardoor het zeker in Vlaanderen de laatste decennia totaal geen lezerspubliek heeft gehad, menen we dat een vertaling vandaag op haar plaats is.

Het werk is duidelijk geschreven door een militant van de communistische beweging, maar het is geen propagandastuk geworden. Claude Renard gaat op zoek naar het waarom van de keuzes die bepaalde mensen in bepaalde omstandigheden maken, en waarom ze tegen andere ingaan. Bovendien is dit het eerste studiewerk waarbij bronnen werden geraadpleegd uit de archieven die Moskou bijhield over de werking van de Communistische Internationale en van de leden in de verschillende landen.

Maar waarom dan een boek vertalen dat al vijftig jaar oud is? Jules Pirlot, voorzitter van CarCob (Franstalig centrum van de archieven van de PCB-KPB) - dat het boek trouwens heruitgeeft bij Mémogrammes - zegt hierover het volgende.

“Vooreerst is het werk op wetenschappelijk vlak onmisbaar voor wie op zoek gaat naar de invloed van de bolsjewistische revolutie van 1917 op de Belgische arbeiderswereld.

Vervolgens gaat het om een historische bron, een getuigenis van de manier waarop een Belgische communist, anno 1967, de vijftigste verjaardag ervoer. Men moet zich hierbij die sfeer die in die tijd heerste trachten in te beelden. De wereld was bipolair, twee blokken stonden tegenover elkaar, er moest kamp worden gekozen. De Verenigde Staten voerden oorlog in Vietnam, België was officieel een bondgenoot van de dictatuur van Salazar in Portugal en van de kolonels die de macht hadden gegrepen in Griekenland. De Belgische regering had uitstekende relaties met het Spanje van Franco en met het apartheidsregime van Zuid-Afrika. De inval in Tsjecho-Slowakije had nog niet plaats gegrepen. De Belgische communisten hoopten dat de sovjets hun problemen zouden kunnen te boven komen, die gekend waren sedert het 20ste congres van de Communistische Partij van de Sovjet Unie (1956). Op binnenlands vlak hadden ze gebroken met het stalinisme, de 'dictatuur van het proletariaat' uit hun statuten geschrapt, en ze catalogeerden zichzelf niet langer als de voorhoede van de arbeidersklasse. Ze waren goed ingeplant in het FGTVB (*Franstalig ABVV, nvdv*) en hadden zopas goede verkiezingsresultaten neergezet. Binnen de internationale communistische beweging, die dooreengeschud werd door de ruzie tussen China en de USSR, hadden ze het avonturisme van Mao aangeklaagd, wat hen een pro-Chinese afscheuring in eigen land opleverde. Dit vormden allemaal onderliggende elementen bij het schrijven van dit boek in 1967.

Is er reden om de 100ste verjaardag van de Oktoberrevolutie te vieren?

Voor een neen pleit de verschrikkelijke burgeroorlog die er het gevolg van was, minstens twee ware hongersnoden, de repressie van al wat niet communist(isch) was, het stalinisme dat zich tegen communisten zelf richtte, de goelag, het exporteren van een maatschappijmodel dat niet door de Oost-Europese naties werd gewenst.

Voor een ja pleit de angst die het communisme wist op te roepen bij de leiders van onze landen die hen duwde om de eisen van de arbeidersbeweging ernstig te nemen. De huidige sociale zekerheid, de

arbeidsduurvermindering, de betaalde vakantie zijn in grote mate het resultaat van die revolutie en van de overwinning van het Rode Leger op het nazisme. De rechtstreekse hulp van de USSR bij de stichting van de Volksrepubliek China, aan de emancipatie van de kolonies, aan Cuba, moet eveneens in rekening worden gebracht.

De communistische utopie van een beschaafde en solidaire samenleving, ontdaan van de invloed van gelijk welke godsdienst, waar eenieder bijdraagt volgens zijn mogelijkheden en krijgt volgens zijn noden, waar de Staat is vervangen door een beheer der zaken door de gehele samenleving, is nooit werkelijkheid kunnen worden. Vandaag is Rusland weer onderworpen aan het individualisme, de Kerk, het kapitalisme met zijn sociale ongelijkheid, en een groeiende sterke staat.

Het besluit hoort de auteur, Claude Renard, zelf toe, die een halve eeuw later zijn eigen nawoord heeft geschreven, en... ook aan de geschiedenis die zijn einde nog niet heeft bereikt.”

Tot zover Jules Pirlot.

Dacob toont zijn aandacht voor de voorgeschiedenis van de communistische bewegingen niet alleen via dit boek. We hebben in het recente verleden meegewerkt aan twee colloquia over de arbeidersbeweging en de eerste Wereldoorlog.

In december 2014 had in Luik het internationaal colloquium ‘1914. *Entre guerre et révolution*’ plaats, georganiseerd door de Association culturelle Joseph Jacquemotte en het Centre d’Histoire des Sciences et Techniques de l’Université de Liège. Dacob vroeg toen Vincent Scheltiens voor een inleiding rond de linkse arbeidersgroepen tijdens WOI (zie www.dacob.be).

In November 2015 nodigden ADVN, Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, Dacob, Imavo, Masereelfonds en Vredescentrum Antwerpen Herman Balthazar, Vincent Scheltiens en Frans-Jos Verdoodt uit om hun recente inzichten uit het historisch onderzoek te delen.

Respectievelijk spraken zij over Camille Huysmans als secretaris van de Tweede Internationale en gangmaker van de Stockholmgroep, over radicaal socialistische en communistische groepen voor en onmiddellijk na de oorlog (<https://repository.uantwerpen.be/docman/irua/f39223/131878.pdf>) en over de evolutie van de Vlaamse beweging voor, tijdens en na 1914-1918.

Georges Spriet, voorzitter Dacob vzw

Over de auteur:

Claude Renard werd geboren in 1926. Hij heeft een rijk gevulde politieke carrière gehad: propagandist, journalist, gemeenteraadslid in Doornik, senator, vice-voorzitter van de KPB en vanaf 1983 voorzitter van de Waalse en Franstalige vleugel van de opgesplitste Parti Communiste. Hij was secretaris van de Fondation Jacquemotte toen hij naar aanleiding van de 50ste verjaardag van de Oktoberrevolutie het werk “Octobre 1917 et le mouvement ouvrier belge” schreef. Hij had toen al “Conquête du suffrage universel en Belgique” op zijn naam staan, een standaardwerk dat geregeld geciteerd wordt in bibliografieën van historici. Hij tekent ook voor “Récit des temps hitlériens”, een boek met getuigenissen van overlevenden uit de kampen.

Hij was journalist bij de Drapeau Rouge en redacteur van Cahiers Marxistes. Hij is de auteur van een groot aantal artikels en talrijke politieke brochures.

Zijn belangstelling voor geschiedenis bracht hem ertoe om van in het begin CarCob (Franstalig centrum van de archieven van de PCB-KPB) te steunen.

Claude Renard is ook gekend als dichter en romanschrijver.

Hoofdstuk I

1. het bankroet van de IIde Internationale

Emile Vandervelde verklaarde nog in 1916 dat de IIde Internationale lang niet dood was, ondanks de “zware nederlaag” die ze had moeten incasseren.¹ Zijn interpretatie kwam overeen met die van zijn homoloog – aan de andere kant van het oorlogsfront – en tegenstander, de Duitser Karl Kautsky, die de oorlog eveneens maar als een verschrikkelijke 'tussen haakjes'-gebeurtenis catalogeerde. De geschiedenis heeft hen geen gelijk gegeven. Niemand spreekt vandaag nog tegen dat de oorlog, zoals Lenin dat reeds vaststelde in de eerste dagen van het conflict, het bankroet van de IIde Internationale betekende.

Lenin baseerde zijn beoordeling op de resoluties van de internationale congressen die, in de jaren voorafgaand aan de oorlog, de gedragslijn van de socialisten in geval van oorlog hadden vastgelegd. Het oorlogsgevaar kwam algemeen gezien voort uit het feit dat het onmogelijk was geworden om het belangenconflict vreedzaam op te lossen tussen de oude imperialistische machten en Duitsland in volle expansie, dat pas later ingestapt was in de wedloop voor werelddominantie. De aard zelf van de inter-imperialistische relaties gaf Duitsland de argumenten om een nieuwe verdeling van de invloedzones te eisen en te rechtvaardigen. Een oorlog rond dergelijke inzet kon onmogelijk een oorlog van de volkeren zijn; er was een medeverantwoordelijkheid van de imperialistische regeringen. Dat is de reden waarom in 1907 het congres van Stuttgart had verklaard dat de socialisten de open crisis van een oorlog moesten gebruiken om de arbeidersmassa's in opstand te brengen om het kapitalisme omver te werpen. Tijdens het buitengewoon congres van Bazel in 1912, dat plaats greep op een moment dat de oorlogskanonnen al actief waren in de Balkan, werd dit concept verder ingevuld door met kracht te verwijzen naar het imperialistisch karakter van de oorlog die er zat aan te komen.

Het manifest van Bazel werd dus terecht beschouwd, zoals auteur Georges Haupt het onderstreept, “als een basisdocument dat de houding en de taak

1 Emile Vandervelde, “La Belgique envahie et le socialisme international”, Paris 1917, p.187

van de socialisten definieerde”.² Voor Lenin bestond deze opdracht erin om de imperialistische oorlog te transformeren in een burgeroorlog die alle socialistische proletariërs van de oorlogvoerende naties in één kamp zou verzamelen. Men heeft vervolgens kunnen vaststellen dat de andere sociaaldemocratische leiders hierover niet dezelfde klare kijk hadden. In dit verband merkte Georges Haupt trouwens op dat vanaf 1913 de geldigheid van het manifest van Bazel in vraag werd gesteld binnen de IIde internationale zelf. Het volgende congres, voorzien in Wenen, zou de partijen precies de gelegenheid moeten geven om het geheel van hun politiek te herzien in functie van een grondig onderzoek naar het fenomeen van het imperialisme.

Men kan er stellig van uitgaan dat heel wat socialistische leiders het manifest van Bazel hadden goedgekeurd zonder zijn revolutionaire draagwijdte echt te hebben ingeschat. Dat was ongetwijfeld het geval voor Emile Vandervelde die voorzitter was van het Uitvoerend Comité van het Internationaal Socialistisch Bureau, en tevens de grote baas van de de Belgische Werklieden Partij. Het volstaat hiervoor om even de argumentatie na te gaan die hij tijdens het XXVIIIste congres van de B.W.P. ontwikkelde toen er gedebatteerd werd over de militaire kwestie op de zitting van 24 maart 1913. Kijken we even hoe hij deze kwestie stelde.

“Mocht het republikeinse Frankrijk morgen aangevallen worden door een van de grote militaire monarchieën van Europa, dan is het de taak van de socialisten in Frankrijk om de republikeinse instellingen te verdedigen en van de socialisten in het andere land om met alle middelen de agressie te verhinderen tegen de democratie. Wat moeten onze Russische vrienden doen in geval van een oorlog tegen Duitsland, dat in dit geval de beschaving vertegenwoordigt? Uiteraard het tsarisme bij de keel grijpen omdat ze dan de zaak van de beschaving en de mensheid zouden verdedigen”.³

2 Georges Haupt, “Le Congrès manqué – L'Internationale à la veille de la première guerre mondiale”, Paris, 1965,p.14

3 Parti Ouvrier Belge, “Compte rendu officiel du XVIIIe Congrès annuel tenu les 23,24 et 25 mars 1913”, Bruxelles, 1913 pp 92-93

De redenering van Vandervelde hield helemaal geen rekening met de resoluties van Stuttgart en Bazel. Zijn theoretische referenties gingen terug naar de uitspraken van Marx en Engels over de oorlogen in de XIXde eeuw, voorafgaand aan de ontwikkeling van het imperialisme. Deze hadden in 1913 enkel nog een geschiedkundige betekenis. Mocht Duitsland de meest geavanceerde zijn geweest onder de republieken, dan nog zou de noodzaak voor een verdeling van de wereld zich even scherp gesteld hebben voor de leiders van de Duitse economie. Vandervelde vergat trouwens ondanks zijn strikt logisch denken dat de Franse Republiek het autocratische Rusland als beste bondgenoot had tegen de centrale keizerrijken.

In dit opzicht was het B.W.P. congres van 1913 een illustratie dat de IIde Internationale theoretisch en politiek totaal onvoorbereid was op de complexe situatie van het jaar 1914. Maar dit niet voorbereid zijn had fundamenteel niets van doen met een al dan niet begrijpen van het imperialistisch karakter van de oorlog. Het kwam voort uit de algemene neiging om zich op allerlei manieren te onttrekken aan de praktische besluiten die eruit voortvloeiden. Zelfs na het uitbreken van de oorlog werd het imperialistisch karakter niet ontkend. De resolutie die in Londen, februari 1915, werd aangenomen door de conferentie van de socialistische partijen van de Entente (*alliantie in WOI tussen Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Rusland, nvdv*), definieerde de oorlog als “het monsterlijk product van de tegenstelling die de kapitalistische maatschappij verscheurt en van de kolonialistische en agressief imperialistische politiek (...) waarin elke regering een deel van de verantwoordelijkheid draagt.”⁴ Dergelijke zinsnede is totaal in overeenstemming met de geest van Bazel. Nochtans werden in de rest van de resolutie de oorlogsdoelstellingen van de Entente gerechtvaardigd en geïdealiseerd, alsof de erkenning van het imperialistisch karakter van de oorlog slechts een literaire overgang was tussen de dromen uit het verleden en de niet te voorziene werkelijkheid van vandaag.

4 Parti Ouvrier Belge, “Rapport du Bureau du Conseil général de l'activité du Parti Ouvrier pendant la guerre (Août 1914 – novembre 1918)”, Bruxelles, 1918, p.63

Men kan de ondergang van de IIde Internationale ook niet uitsluitend verklaren door een gebrek aan doorgedreven studie en aan coördinatie van de methodes om tegen de oorlog in te gaan. Dit was inderdaad wel een zwakte, maar het is niet hierdoor dat de socialisten met hun eigen principes botsten. Tijdens de International Workingmen's Association, beter gekend onder de naam van de Iste Internationale, die 50 jaar eerder was opgericht, had Marx de arbeiders voorgehouden een gemeenschappelijk protest te organiseren in het geval “dat ze niet in staat zouden zijn om iets echt tegen te houden”. Marx maakte ook een scherp onderscheid tussen de objectieve gegevens van de krachtsverhoudingen en de taken van de socialisten tegenover hun principes. Het bankroet van de IIde Internationale hangt vast aan het feit dat de partijen zich achter hun respectieve regeringen schaarden onder het voorwendsel het vaderland te verdedigen, terwijl het in feite ging om een reusachtige afrekening onder imperialistische rivalen. In een oorlog waar de werkelijke inzet ging om werelddominantie, kon de Internationale nog slechts een fictie zijn toen de Duitse sociaaldemocratie de oproep van de Duitse bourgeoisie goedkeurde om de Franse arbeiders te doden, en vice versa.

2. De rol van het opportunisme en het reformisme

Vanaf eind augustus, begin september 1914 sprak Lenin zich uit over de diepere oorzaken van de onmacht en de verwarring die de arbeidersklasse ondervond: “Het is niet het socialisme dat bankroet is gegaan in de persoon van de huidige Europese Internationale, maar een misvorming van het socialisme, met name het opportunisme en het reformisme.”⁵

Zovele jaren later twijfelt menig historicus in het Westen nog steeds om deze benadering in zijn analyse te integreren. Is deze daardoor meer coherent? Deze kwestie komt aan bod bijvoorbeeld in een studie gepubliceerd in 1966 in 'Socialisme, revue du Parti Socialiste Belge', van de hand van Annie Kriegel (*Franse historica, gespecialiseerd in het communisme nvdv*).⁶

5 Lénin, Oeuvres, t.21, Paris Moscou, 1960, p.15

6 “La IIe Internationale devant les questions nationales en Europe (1889-1914”, Socialisme n° 76, juillet 1966 p.558

De auteur somt een aantal oorzaken op van de mislukking van de IIde Internationale. Vooreerst stelt ze vast dat het internationalistisch gevoelen op het moment van de waarheid duidelijk minder sterk was dan het gevoelen tot een nationale gemeenschap te behoren. De internationale beweging was onmachtig om een gemeenschappelijke lijn uit te tekenen omdat ze, volgens Annie Kriegel, botste op de noodzakelijke aanpassing van de verschillende partijen aan de specifieke omstandigheden in elk land. Deze historica denkt trouwens dat er in 1914 geen enkele socialistische theorie over de nationale kwestie klaarheid had gebracht over de manier waarop de 'wortels van het nationalisme' konden worden uitgerukt. Ze voegt er nog aan toe dat de Tweede Internationale net zoals de Eerste in 1871 ten onder ging omdat ze zoals Kautsky het had gezegd “niet gemaakt was voor tijden van oorlog”.

Ongetwijfeld werd het internationalistisch gevoelen, zoals het aanwezig was bij de Duitse en Franse massa's, snel overweldigd door een enorme golf van chauvinisme. Maar dit is enkel de vaststelling van een moeilijke situatie waar de partijen en hun leiding geen antwoord op hadden. Taak blijft na te gaan waarom. Zo moet ook nog uitgeklaard worden waarom de 'noodzakelijk aanpassing van de arbeiderspartijen aan de specifieke omstandigheden in elk land' ertoe geleid heeft dat ze zich achter een militair conflict schaarden dat hun onderlinge solidariteit verbrak. Komt dat omdat de socialisten geen precieze gemeenschappelijke kijk hadden op de nationale kwestie? In elk geval zou geen enkele socialistische theorie van de nationale kwestie hoe duidelijk die ook zou geweest zijn, een recept kunnen geven om de wortels van het nationalisme te verdelgen. Deze wortels komen uit de economische, politieke en ideologische dominantie van de burgerij. De opkomst van het nationalisme steunde op de campagnes van chauvinistisch gestook die elke burgerij met alle machtsmiddelen had opgezet voor zichzelf. Ook hier moet nog worden nagegaan waarom de arbeiderspartijen verre van er zich tegen te verzetten, aanvaardden om zelf een instrument te worden van die nationale druk op de massa's. Daar ligt het probleem, en daar ligt, in tegenstelling met wat Annie Kriegel schrijft, het verschil tussen de val van de IIde Internationale en het verdwijnen van de Eerste die eervol uit de confrontatie Bismarck-Bonaparte was gekomen.

Zo brengt de vraagstelling van Annie Kriegel ons bij het antwoord dat Lenin in 1914 formuleerde toen hij het opportunisme en reformisme als schuldige aanwees, met name de specifieke vorm die de burgerlijke ideologie had aangenomen om de arbeidersmassa's te kunnen beïnvloeden.

Dit was een algemeen fenomeen dat zich bijzonder duidelijk had gemanifesteerd in België.

De Belgische Werkliedenpartij werd gesticht in 1885 en groeide uit tot een werkelijke macht door achter haar naam vele, verspreide arbeidersgroepen te verenigen, die zelf geen enkele eigen politieke werking hadden. In 1914 telden de politieke liga's maar enkele duizenden leden, en de vakbonden waren nog maar net in aantal leden de coöperatieven overstegen die lang de meerderheid hadden uitgemaakt in de partij. De mentaliteit die in het algemeen bij deze coöperatieven en bij de niet-politieke groeperingen heerste was die van een proletariaat dat nog maar pas was voortgekomen uit de onderste lagen van de kleinburgerij die op zich door de industrialisering was vertrapeld. De vakbonden daarentegen begonnen de revolutionaire vooruitgang binnen de meest geavanceerde groepen van de arbeidersklasse te weerspiegelen, maar die in de B.W.P.-structuren weinig autonomie kregen. Deze structuren waren noodzakelijk bij de start, maar waren reeds een rem geworden vóór 1914.

Dit weerhield de B.W.P. er niet van om zich op het socialisme en zelfs het marxisme te beroepen, maar maakte dat de partij wel bijzonder slecht gewapend was om haar principes om te zetten in een onafhankelijke politieke actie, dit wil zeggen ontdaan van de invloed van alle niet-proletarische ideologieën. De opvattingen over eenheid en arbeiderssolidariteit die het organisatiesysteem verondersteld werd ten uitvoer te brengen, geraakte meer en meer beperkt tot symboliek die steeds moeilijker in overeenstemming te brengen was met de klassenstrijd. Hier moeten we nog aan toevoegen dat in alle ontwikkelde landen de activiteit van de arbeiderspartijen zich had kunnen ontwikkelen gedurende een lange periode van vrede en van algemene economische expansie. Alleen een grote politieke luciditeit en een grondige doctrinaire sterkte zouden de socialistische leiders in staat hebben kunnen stellen om een revolutionair perspectief aan te houden.

In België was er specifiek gebrek aan dergelijke kwaliteiten zowel bij de leiding van de B.W.P. als bij het merendeel van de militanten. Ze waren allemaal in hun jeugd erg doordrenkt geraakt van het proudhonisme. (*Het Proudhonisme focuste op wederzijdse steun en coöperaties, zocht een terugkeer naar een afgesloten verleden en hield zich afzijdig van elke politieke en economische strijd van het proletariaat. nvdv*) Hun kennis van het marxisme was oppervlakkig. De kaders van de B.W.P. muntten vooral uit als praktische organisatoren van de beweging. Deze bijzondere praktische geest mocht hen wel helpen het vertrouwen van het proletariaat te winnen, ze leidde er ook toe dat de kaders zich van de basis verwijderden, voornamelijk omdat dit vertrouwen niet wederzijds was. In die tijd dat de B.W.P. haar opgang kende was het pauperisme en het analfabetisme wijd verspreid. De arbeidersmilitant die over leiderskwaliteiten beschikte groeide bijna van zelf weg van deze proletarische 'conditie'. Zijn individuele waarde botste makkelijk met de intellectuele en morele armoede van de meesten. Omdat er geen revolutionair perspectief aanwezig was noch een duidelijke dialectische visie op de ontwikkeling van de klassenstrijd, verloor de arbeidersmilitant al snel het vertrouwen in de vormloze massa. Zelfs al was hij helemaal niet corrupt, de omvang en aard van z'n persoonlijke activiteit gericht op organisatie en vorming deed dergelijke militant het fundamenteel karakter vergeten van de reële massabeweging. Op dit vlak ontmoetten de militant uit een arbeidersmilieu en de militant van radicaal linkse origine mekaar spontaan. Precieze progressieve idealen werden verpakt in een vage socialistische fraseologie. Voor hen stonden hervormingen en revolutie tegenover elkaar. Ze stelden hun opvatting van politieke strijd – zuiver parlementair – tegenover het krachtadig elan dat het proletariaat soms aangreep en in verwarring bracht. Dit waren precies de kenmerken van de leidersgroep binnen de Belgische Werklieden Partij in de jaren die de Eerste Wereldoorlog vooraf gingen.

Deze specifieke groep van bestuurders, arbeidersambtenaren en mandatarissen had ongemerkt vorm gekregen en duwde de partij in een legalistische, empirische en utilitaire richting, waarbij het marxisme werd uitgehold. Volgens haar woordvoerders had de sociale ontwikkeling een dergelijk niveau bereikt dat elke revolutionaire machtsverovering onmogelijk was geworden omdat de arbeiders dit sociale niveau niet

zouden kunnen handhaven. Het aan de macht komen werd voorgesteld als een toekomstbeeld voor een socialistische parlementaire meerderheid, die samen zou gaan met een reeks hervormingen in het kader van de socio-economische structuren van het kapitalisme. Elke andere methode zou – zo zei men – leiden tot een nieuwe Commune van Parijs waarvan men alleen de nederlaag had onthouden. Elke andere toekomstvisie werd afgedaan als oude anarchistische of blanquistische herinneringen. (*Het Blanquisme meende dat de socialistische revolutie moest worden gerealiseerd door relatief kleine groepen van sterk georganiseerde en geheime samenzweerders. Eenmaal aan de macht zouden de revolutionairen de macht van de staat moeten aanwenden om het socialisme in te stellen. nvdv*) De theorie kwam overeen met de werkelijke situatie, dit wil zeggen dat de rol van politieke leiding de parlementsleden toekwam met een tactiek die in de cenakels was bepaald en die niet zo veel van de liberale oppositie kon verschillen. Vandaar ook de gevoeligheid van de partij voor druk vanuit de liberale burgerij. In 1889, 1902 en 1913 leidde dergelijke druk ertoe dat de socialistische verkozenen de grote politieke stakingen hielpen versmachten, verzwakken of breken, dikwijls ten nadele van de syndicale beweging.

Nochtans had dit alles de B.W.P. er niet van afgehouden om zich in de Internationale aan te sluiten bij de veroordeling van de Duitser Bernstein, die sedert 1898 pleitte voor een duidelijke aanpassing van de sociaaldemocratie aan het kapitalisme, alsook van de Franse socialist Millerand die een ministerportefeuille in de regering Waldeck-Rousseau had aanvaard. De Belgische realiteit gaf dergelijke verwachtingen ook geen kans. De macht van de Katholieke Partij, alleen aan het bewind sedert 1884, veel meer dan principes, smoorde elke mogelijke ministriële ambitie. Trouwens in het vermoeden dat de verkiezingen van 1912 een einde zouden stellen aan het klerikaal monopolie, verhulde Louis Bertrand, veteraan van de socialistische beweging, niet dat hij bereid was de richtlijnen van de Internationale aan z'n laars te lappen mochten de liberalen aan de B.W.P. voorstellen om samen met hen in de regering te stappen. Vandervelde zelf overwoog de mogelijkheid dat zijn parlementaire groep het oorlogsbudget zou stemmen indien de liberalen akkoord zouden gaan om het kiessysteem te verbeteren. Maar de uitslag van de verkiezingen 1912 (*grote overwinning van de Katholieke Partij, nvdv*) veegde elke hoop weg.

Het Belgisch voorbeeld is in dit opzicht zeer kenschetsend voor de manier waarop het opportunisme en het reformisme aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog de dominante lijn was geworden in bijna alle partijen die aangesloten waren bij de IIde Internationale. Geen spectaculaire uitzonderingen. Een langzame maar zekere evolutie onder de mantel van heel wat misvattingen. Niet alleen een grondige aanpassing aan de specifieke omstandigheden in elk land, maar ook aan de specifieke omstandigheden van het burgerlijk parlementarisme in elk land.

Een Jules Guesde (*Frans socialistisch politicus, nvdv*) had in die tijd al de mogelijke gevolgen geschetst van zo'n evolutie, waaraan hij op latere leeftijd zelf niet heeft kunnen weerstaan. Op het Congres van de Franse socialistische organisaties in 1899 zei hij: “de dag dat het geval Millerand (*Frans socialist die minister werd in de burgerlijke regering, nvdv*) een algemene realiteit zal zijn geworden, zal men elk internationalisme vaarwel moeten zeggen om allen nationalist te worden.(...) Kunt u zich een Engelse Millerand, een Italiaanse Millerand, een Duitse Millerand voorstellen naast de Franse Millerand die het proletariaat van die landen onderling tegen elkaar opzetten voor de kapitalistische rooftochten?”⁷ Dat is exact wat er is gebeurd in 1914.

3. Verantwoordelijkheid bij de Belgische Werklieden Partij

De Belgische Werklieden Partij was te sterk geassocieerd geweest met het reilen en zeilen van de IIde Internationale en ze was ook te direct betrokken bij de omstandigheden die leidden tot de val ervan, om haar geval apart van de andere Europese socialistische partijen te kunnen bekijken . Deze algemene opmerking dekt echter niet het totale beeld. Het is onmogelijk om de rol van deze partij tijdens de Eerste Wereldoorlog te begrijpen en in te schatten zonder ook rekening te houden met de specifieke omstandigheden waaronder België in deze oorlog betrokken geraakte.

Het is duidelijk dat de Belgische neutraliteit niets anders dan een juridische fictie betekende in de imperialistische wereld van 1914. Door

⁷ Jules Guesde, “En Garde!”, Paris, 1911, p.176

een koloniaal rijk te worden en door actief deel te nemen in de invloedsconflicten onder de industriële machten voor de controle over de wereldmarkt, had het Belgisch kapitalisme zich zelf volop gewaagd op het met mijnen bezaaide terrein van de imperialistische tegenstellingen. Louis de Brouckère schreef met een ongekennde luciditeit even voor de aanvang van de oorlog: “We hebben de annexatie van Congo gestemd en we dachten een kolonie te hebben. Vandaag stellen we vast dat de kolonie ons heeft. We zijn toegetreden tot de kring van de wereldmachten, maar deze toetreding heeft niets veranderd aan de kleine omvang van het land die anderen lachwekkend over komt. En de groten zullen ons niet laten doen. We moeten mee, we moeten hun beweging volgen, bewapenen wanneer zij het zeggen, kosten maken wanneer zij het zeggen. Wij moeten dansen op hun muziek, zoals de boer uit de legende die door de duivel naar het bal werd geleid.”⁸

We moeten dus opletten om de situatie van België niet te idealiseren, zoals nog teveel gebeurt in de officiële geschiedschrijving. Maar we kunnen evenmin de bijzondere eigenheid van deze situatie bij het begin van de imperialistische oorlog opzij schuiven. Op zich bekeken werd België het slachtoffer van een Duitse agressie die vooral berustte op strategische consideraties, waartegen het land een verdedigingsoorlog voerde; een feit dat ook door Lenin werd onderkend. Men kan echter België niet 'op zich' bekijken. “Laten we aannemen”, schreef Lenin in 1915, “dat alle staten die er belang bij hebben dat internationale verdragen gerespecteerd worden Duitsland de oorlog zouden hebben verklaard en zouden eisen dat het zich terugtrekt uit België en schadevergoeding betaalt. Dan zou de sympathie van de socialisten uiteraard gaan naar de vijanden van Duitsland”.⁹ Maar, voegde hij er aan toe, het doel van de Entente is niet België te helpen. “Op het terrein van de huidige oorlog van de huidige regeringen is het onmogelijk om België op een andere manier te helpen dan Oostenrijk, Turkije e.a. te wurgen.”¹⁰ Het komt erop neer dat het geval België op geen enkele wijze de algemene aard van de oorlog kon veranderen. Het heeft enkel de mogelijkheid geboden aan een van de twee imperialistische blokken om z'n drijfveren voor de oorlog op te schonen

8 “Socialisme et lutte de classe” n° 14, juillet 1914

9 Lénin, “Socialisme et la Guerre” Oeuvres, t.21, pp. 315-316

10 Ibid.

door op de barbarij van de tegenstander te wijzen en het internationaal recht in te roepen. Het was onder dit voorwendsel dat Groot-Brittannië tot het conflict toetrad. Nochtans had op 1 augustus 1914 prins Lichnowski, Duits ambassadeur in Londen, de Britse minister van buitenlandse zaken, sir Edward Grey, gevraagd of Engeland neutraal zou blijven “mocht Duitsland beloven om de Belgische neutraliteit niet te schenden”. Het antwoord van de minister hierop was negatief.¹¹

Hoe kunnen we nu vanuit deze verschillende gegevens de rol inschatten van de B.W.P. in deze oorlog?

Een brochure die in 1921 werd uitgegeven door de *Librairie du journal L'Exploitè* verwijt de B.W.P. vooral de Belgische zaak “die alle aandacht verdient”, te hebben laten opgaan in de beweegredenen “van een buitensporige oorlog en interventionistische propaganda” van de Entente¹². Maar een dergelijk amalgaam was niet verwonderlijk. Vandervelde – zoals reeds gezegd – beschouwde al in 1913 dat Frankrijk zijn republikeinse instellingen en de democratie moest verdedigen tegen het keizerlijke Duitsland. Het is juist dat Vandervelde toen ook meende dat de Russische socialisten zich in de allereerste plaats tegen het tsarisme moesten verzetten. Nochtans, nadat hij in augustus 1914 minister van Staat was geworden, verstuurde Vandervelde in november een boodschap aan de Russische socialisten “dat de naties met een democratische regering in dit verschrikkelijk conflict op de steun zouden moeten kunnen rekenen van het leger van het Russische volk”.¹³ Deze koersverandering toont dat vanaf het moment dat België betrokken geraakte in de oorlog, voor hem het geval België het centrale politieke punt werd van de Europese oorlog, het basiscriterium om alle aspecten van de oorlog te

- 11 Max Beer, “La bataille des diplomates” (Recueil de documents) Berne 1916, pp.322-323. De commentaren waarmee de auteur de gepubliceerde documenten omgeeft zijn meestal tendentius, maar het hier geciteerde document bevindt zich met nr 213 in het “British Blue Book, Great Britain and the European crisis”
- 12 Guilly, “La Belgique prolétarienne et les origines de la guerre”, Bruxelles 1921, p.14. De auteur van deze brochure, Emile Guilly, was de schoonbroer van Joseph Jacquemotte
- 13 Geciteerd door Jules Destrée in “Les Socialistes et la Guerre européenne”, Paris 1916, p.65

analyseren. De beweegreden van gewettigde verdediging die uniek was voor België, werd in rekening gebracht tegenover zijn grote bondgenoten, met inbegrip van de oude vijand nummer één van het internationaal socialisme: het Rusland van de Tsaar (wel met een subtiel onderscheid tussen Nicolaas II en het Russische volk).

Ook de Duitse sociaaldemocratie, belangrijkste verantwoordelijke voor de ontsporing van het internationaal socialisme, liet niets onverlet om genoegzaam de vinger te leggen op de vele “burgerlijke deviaties” in de woorden en geschriften van de woordvoerders van de B.W.P. Zo was het bijvoorbeeld niet moeilijk om erop te wijzen dat het verdedigen van de Belgische zaak Destrée er niet toe verplichtte om de lof te zingen van het Britse imperium waarin “de naties zich verheven voelden en niet ondergeschikt”.¹⁴ Jules Destrée was trouwens een van de meest gepassioneerde herauten van wat het oorlogssocialisme wordt genoemd. Hij reisde met name naar Italië, toen een neutraal land, om er ten strijde te trekken tegen het voor het proletariaat “flauwe en verderfelijke karakter van de neutralistische theorieën”.¹⁵ Men zou het verkeerd voor hebben mocht men dit als een persoonlijk standpunt bekijken van de volksvertegenwoordiger uit Charleroi. Zijn positie, los van de retoriek, was inderdaad die van de grote meerderheid van de Belgische Werklieden Partij, waarvan de Algemene Raad min of meer regelmatig clandestien bleef bijeenkomen in bezet België en haar standpunten bleef doorspelen aan het B.S.I., dat van Brussel naar Den Haag was verhuisd met zijn secretaris Camille Huysmans.

Uit de B.W.P. documenten van die periode blijkt dat 'germanofobie' ofte Duitsland-haat de bijna principiële basis vormde voor alle besluiten van de Algemene Raad. Dit gevoel kwam het sterkst tot uiting telkens als het B.S.I. en de neutralen bepaalde pogingen ondernamen om de sociaaldemocraten uit beide oorlogskampen bijeen te brengen. Begin 1916 sprak Camille Huysmans zich voorzichtig in die zin uit tijdens het congres van de Hollandse socialisten in Arnhem: “De bourgeoisie blijft wat ze is,

14 Jules Destrée, “L'effort britannique – Contribution de l'Angleterre à la guerre européenne (août 1914 – février 1916)”, Paris, 1916, p.227

15 “Les Socialistes et la Guerre européenne”, p.75

terwijl de sociaaldemocraten soms vergeten wie ze zijn”.¹⁶ In feite was Huysmans een 'gematigd' socialist die, in tegenstelling tot Vandervelde, dacht dat de IIde Internationale deze catastrofe kon en moest overleven, maar die bovendien probeerde zijn daden in overeenstemming te brengen met zijn ideeën. De leiders van de B.W.P. desavoueerden hem. Meestal deden ze dat in bedekte termen, ten minste indien we hun taalgebruik vergelijken met dat van verschillende lasterpraktijken die onderhuids circuleerden in de Belgische socialistische kringen. Eén ervan kwalificeerde Huysmans als “miserabele mofofiel” (*Duitsland-lover, nvdv*) et het B.S.I. als een “diplomatiek instrument van de Wilhelmstrasse”.¹⁷ Dergelijke beschuldigingen hebben vandaag nog slechts belang in de mate dat ze ons de geweldige passies tonen die toen ontketend werden. Maar het zijn wel diezelfde passies die zich profileren achter de nota die het Bureau van de Algemene Raad op 16 december 1916 opstelde ter attentie van Vandervelde en de Brouckère. Deze beide leiders kregen de opdracht om te verklaren dat de Belgische socialisten slechts een ontmoeting zouden hebben met de Duitse socialisten “om hen rekenschap te vragen over hun houding” na de evacuatie van het binnengevallen grondgebied. De nota vervolgde nog : “De Belgische Werklieden Partij is van mening dat deliberaties in functie van de vrede vanwege de internationale socialisten op dit ogenblik ijdel en gevaarlijk zijn, want het is nu onmogelijk om vertrouwen te schenken aan de manier waarop de Duitse sociaaldemocratie deze van haar kant ziet. En omdat het verderfelijk zou zijn om de arbeiders en soldaten van de geallieerde landen in verwarring te brengen met holle verklaringen.”¹⁸

De B.W.P. weigerde ook zeer hautain om een delegatie naar Stockholm te sturen wanneer de Nederlandse en de Scandinavische socialisten, in overeenstemming met het B.S.I., hun intentie kenbaar maakten om in 1917 in de Zweedse hoofdstad een conferentie te organiseren die alle

16 Discours van Camille Huysmans op het congres van de S.D.A.P. van Nederland (Arnhem 9-1-1916) op basis van een vertaling van een verslag in de “Nieuwe Rotterdamse Courant van 9-1-1916 – Archives fondation Jacquemotte, Fonds Massart.

17 “Les manoeuvres du Camarade Huysmans”, p.13 (anonieme reproductie van een artikel van Alexander Zevaès verschenen in de “Républicain Socialiste” van 1-6-1916) – Archives Fondation Jacquemotte

18 “Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre”, p.66

socialistische partijen zou bijeenbrengen.

Op 30 juni 1917 overhandigden Vandervelde en de Brouckère een memorandum aan het Nederlands-Scandinavisch comité waarin gesteld werd dat “het grootste gevaar vandaag is dat de vrije volkeren toegeven aan de oorlogsmoeheid en een vrede aanvaardden die de vitale kwestie die zich stelt niet oplost”.¹⁹ De vitale kwestie betrof de vernietiging van het imperialisme (‘t is te zeggen uitsluitend het Duits imperialisme). Ze kon maar worden opgelost door tot op het aller einde (“jusqu’ au bout”) de oorlog “voor de verdediging en de bevrijding” van de geallieerde landen te steunen. Een ander document dat werd opgesteld door Joseph Wauters in naam van het Bureau van de Algemene Raad van 31 juli 1917 in Brussel, bevestigde dat de Belgen niet naar Stockholm zouden gaan omdat ze niet geloofden in de eerlijkheid van de socialistische Duitse meerderheid en ook omdat ze weinig vertrouwen hadden in de “houding van bepaalde zogenoemde Neutralen”.²⁰ We moeten daar nog aan toevoegen dat de persoonlijke en officieuze contacten met evenveel gestrengheid werden verboden. Toen in april 1917 Vandervelde een reis naar Rusland plande, schreef de Russische ambassadeur bij het Hof van België, Nelidov, naar zijn minister dat de voorzitter van de B.W.P. bij zijn oponthoud in Stockholm er zorgvuldig zou opletten geen “Duitse gezanten te ontmoeten” van wie hij de pacifistische propaganda vreesde. De ambassadeur had deze informatie rechtstreeks van Vandervelde zelf gekregen.²¹

De negatieve houding van de B.W.P. ten opzichte van de conferentie van Stockholm is eigenlijk op zich van minder belang dan de reden van de weigering. Inderdaad, de deelname aan dergelijke gesprekken kon in 1917 geen reële internationale invloed meer hebben. Het valt op te merken dat ook de bolsjewieken tegen het project van de BSI gekant waren; ze waren van mening dat socialistische gesprekken over de vrede werkelijk een farce zouden zijn als ze gehouden werden in het perspectief van een

19 Idem p.73

20 Idem p.85

21 Het betreft een geheim telegram van 12 april 1917 waarvan het origineel zich in de archieven bevindt van het ministerie van Buitenlandse Zaken van de (toenmalige=1966, nvdv) USSR. Zij hebben ons de tekst doorgespeeld. (CR)

platonische verklaring voor een wapenstilstand; niet alleen zou dit initiatief zonder gevolg blijven, maar ze zou de beweging ook afleiden van de belangrijkste opdracht van het ogenblik, met name de vernietiging van het imperialisme met de wapens die het zelf heeft gemaakt. De Belgische Werklieden Partij volgde dus radicaal andere bezorgdheden. De partij sloot op geen enkele manier de terugkeer uit naar de verzoeningspraktijken van de oude Internationale en haar kritiek op de Duitse sociaaldemocratie ging niet over de grond van de zaak. De B.W.P. stelde alle toekomstproblemen en a fortiori de kwestie van de vrede in functie van de enige voorafgaandelijke voorwaarde: het bereiken van de militaire vernietiging van Duitsland.

Toegegeven, soms beschreef de Algemene Raad haar visie op de toekomstige vrede met sterke verwijzingen naar de socialistische idealen, maar in de feiten aligneerde de B.W.P. zich nauwgezet op het *jusqu'aboutisme* van de regeringen en de legerleidingen van de Entente. En dit *jusqu'aboutisme* dreef op de wil van de Brits-Franse imperialistische milieus om de overwonnenen te pluimen, hun nationale rijkdommen in te pikken en hun kolonies te annexeren. In 1917 werden deze imperialistische ambities niet langer verstoep, en men kon ook in Belgische kringen koloniale verzuchtingen horen. In bepaalde – weliswaar beperkte – kringen van de burgerij kon men extravagante aanspraken noteren op Aken, Keulen, Nederlands Limburg, Zeeland en het Groothertogdom Luxemburg. Het is zo dat de B.W.P. als partij deze eisen niet ondersteunde door te stellen – en dit geeft toch de toon aan – dat de inwoners van het Groothertogdom indien zij dit wensten konden 'terugkeren naar de Belgische eenheid'.²² En wat de koloniale verzuchtingen betreft kwam er slechts één maal een publieke verwerping, terwijl bepaalde persoonlijkheden de ruimte kregen om ze wel openlijk te steunen.

Het is een feit dat de leiding van de Belgische Werklieden Partij zich bij de ultra-nationalisten had geschaard binnen de groep van socialistische partijen van de Entente. Terwijl de volkeren die het ergst werden getroffen door drie jaar van slachtingen evidente tekenen van oorlogsmoeheid begonnen te vertonen, werd het 'geval België' gebruikt om de meest

22 Rapport sur l'activité du POB pendant la guerre, p.74

chauvinistische stromingen te reanimeren en te versterken, de pacifistische tendensen van bepaalde groepen te paralyseren, en de politieke steun voor het Brits-Franse imperialistisch blok te bevestigen. Het was niet zomaar dat Vandervelde en de Brouckère, zoals we verder zullen zien, eind juni waarschuwend voor het “gevaar van oorlogsmoeheid van de vrije volkeren”. Dezelfde oorlogsmoeheid deed zich ook in Duitsland voor, en evenmin als die in eigen rangen wilde de B.W.P. er mee rekening houden. Nochtans maakte een nota van 31 juli 1917 er wel allusie op, maar men hield het op een verklaring dat de Duitse socialisten die zich tegen de oorlog en Wilhelm II keerden, zich niet aan de Belgische zijde hadden geschaard na de agressie van 1914 en dat de Belgen dit niet konden vergeten.²³

Er was uiteraard een verband tussen het klimaat van vurig patriottisme dat door de Duitse bezetting werd gevoed in België en de houding van de B.W.P. die zich ongetwijfeld in de meest ongunstige omstandigheden bevond om de chauvinistische stroming te weerstaan. De bezetting woog zeer zwaar op de bevolking en zeker op de arbeidende klasse, die het voornaamste slachtoffer was van de economische moeilijkheden, de wegvoeringen, de plundering vanwege het Duitse bestuur. Maar is dit voldoende om het steeds herhaalde wantrouwen te verklaren tegenover de Duitse socialisten? Men kan zich ten minste afvragen of dit gevoel in 1917 nog een louter passioneel karakter had.

Onder de roepnaam van 'Union sacrée' had in Le Havre een eerste experiment plaats gevonden van ministriële samenwerking tussen de burgerlijke partijen en de socialisten. Vandervelde was lid van de ministerraad sedert januari 1916; hij was samen met twee liberalen toegetreden. Deze brede alliantie had in België zelfs een politiek verlengstuk waarvan we sporen vinden bij bepaalde marginale activiteiten van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité, een organisme onder voorzitterschap van Emile Francqui, directeur van de Société Générale de Belgique. Francqui had relaties aangeknoopt met verschillende bekende socialistische personaliteiten, onder meer Louis Bertrand. Zijn opdracht liet hem toe om meerdere malen naar Le Havre te reizen om in volle oorlog de koning te ontmoeten en de leden van de regering in

23 Idem, p.85

ballingschap. Hij was een van diegenen die reeds voor de wapenstilstand het voordeel hadden ingezien dat de hoge Belgische burgerij kon halen uit de samenwerking met de socialisten na het einde van de vijandelijkheden. De bourgeoisie zou een B.W.P. nodig hebben om het land weer in handen te nemen, de economie volgens haar plannen te boetseren, de volksagitatie in te dijken die te verwachten viel op het einde van deze lange periode van miserie en beperkingen. De leiders van de Belgische Werklieden Partij kregen aldus de garanties voor hervormingen die tot op de vooravond van de oorlog nog met veel passie waren geweigerd, in het bijzonder wat de electorale gelijkheid betrof. Niets uit de vroegere of de actuele opties van de B.W.P. duwde de partij naar het weigeren tot verderzetten van de 'Union sacrée' die ervoor zou zorgen dat de B.W.P. definitief een regeringspartij zou worden. Het ministriëlisme, dat vroeger werd verworpen, was gerehabiliteerd en gelieerd aan het koningschap via het patriottisme; een nieuwe impuls zou worden gegeven eenmaal de kanonnen het zwijgen was opgelegd en het land heropgebouwd moest worden. Maar dat vereiste dat de B.W.P. deze regering tot het einde trouw zou blijven. De herhaalde uitspraken over het wantrouwen tegenover de Duitse socialisten (en in feite tegenover het Duitse proletariaat) was ongetwijfeld een handig voorwendsel om de steun aan de onvermurwbare oorlogspolitiek te rechtvaardigen die door de Belgische burgerij samen met de grote landen van de Entente werd aangehouden. He was logisch voor wie dergelijk beleid volgde om alles wat de argumentatie kon verzwakken te ontkennen, te verzwijgen of te minimaliseren en zeker de mogelijkheid dat er een dag zou komen dat het Duitse proletariaat in opstand zou komen tegen het eigen imperialisme.

Hierdoor echter ging de partij veel verder dan de meeste Belgische socialisten wilden gaan. Want met de uitputting bij de volkeren, met de groeiende vredesverwachtingen bij de massa's en in het leger, was reeds een begin gemaakt aan de objectieve versmelting van de nationalistische lijn en het jusqu'aboutisme met de Europese contrarevolutionaire lijn.

Hoofdstuk II

1. de wederopstanding van de Internationale

Auteur Georges Haupt schrijft dat het perspectief waarin Lenin brak met de oude Internationale “in laatste instantie werd bepaald door de beelden en idealen die hij voor de toekomst projecteerde”²⁴. Dat is juist. Maar we moeten er nog aan toevoegen dat deze “beelden” en deze “idealén” die van het internationalisme waren, voorheen gevoed en verkondigd door alle arbeiderspartijen.

Het vermoldme despotisme van de tsaren had in Rusland een voedingsbodem gekweekt voor een revolutionaire oppositie die veel steviger en meer overtuigd was dan in gelijk welk ander deel van Europa. Dit moet absoluut in ogenschouw worden genomen wanneer we ons afvragen waarom het praktisch alleen de bolsjewieken waren die het sedert 1914 opnamen voor de idealen en projecten van het internationaal socialisme. Maar deze uitleg volstaat niet. Om de moeilijke hindernis van het nationalisme in eigen land te kunnen nemen moesten de bolsjewieken een lange en moeilijke strijd leveren die men niet zou gewonnen hebben of zelfs niet begonnen zijn, mochten Lenin en de andere partijleiders er zich niet sedert jaren op voorbereid hebben, theoretisch en praktisch.

De beslissende rol van deze politieke superioriteit werd enerzijds bepaald door een indrukwekkende klaarheid van de inzichten die Lenin vanaf de eerste maanden van de oorlog ontwikkelde over de heropbouw van het internationalisme. En anderzijds ook door de tactiek die hij toepaste wanneer de concrete elementen van dergelijke heropbouw uit de beroering begonnen duidelijk te worden.

De Iide Internationale werd ontwricht op de slagvelden van Europa. Volgens Lenin moest er een nieuwe internationale komen die dan de krachten van het proletariaat moest organiseren “met het oog op de revolutionaire opstand tegen de kapitalistische regeringen”. Enkel de strijd voor een socialistische revolutie zou de arbeidersbeweging de kans geven

24 Georges Haupt, “Le congrès manqué; L'Internationale à la veille de la première guerre mondiale”, Paris, 1965 p.11

werkelijk haar eenheid te verwerven, “het sterkste wapen van het proletariaat”. De ervaring had immers geleerd dat eenheid die steunt op politiek reformisme en opportunistische praktijken slechts schijn kon zijn, zowel in elke partij afzonderlijk als in de verhoudingen tussen de partijen onderling. De eenheid van de revolutionairen en de opportunisten maakte het onmogelijk om een consequente internationalistische politiek te voeren, laat staan een gemeenschappelijke actie tegen de oorlog en de regeringen die er de collectieve verantwoordelijkheid voor droegen. Elke alliantie met de kleinburgerij, de sociale basis van het opportunisme, moest niet per se worden uitgesloten voor de toekomst. Op de heel korte termijn echter vormde ze een belangrijk obstakel voor de toenadering op ideologisch en op organisatorisch vlak, onder de mensen die de 'Union sacrée' zouden kunnen afwijzen en overgaan tot actie tegen de imperialistische oorlog. Met het oog op het groeperen van deze anti-oorlogskrachten was het van belang dat ze eerst afstand namen van de opportunisten. Slechts dan zouden hun inspanningen kunnen gecoördineerd en gesystematiseerd worden om de oorlog te verkorten en een democratische vrede op te leggen, te beginnen met de voorbeelden van verbroedering onder de soldaten aan het front. Het betrof een heel moeilijke taak waaraan alleen diegenen konden werken die deze doelstellingen echt wilden. Met een energieke strijd zouden de revolutionairen er kunnen in slagen om de 'ontgoochelden' en de 'twijfelaars' achter zich te krijgen die hun weg zochten te midden van de algemene chaos. Op die manier zou de basis kunnen gelegd worden voor een authentieke arbeidersinternationale.

Dat is in essentie waar Lenin voor stond in 1914-15, het perspectief van een heropstanding en een relance van het proletarisch internationalisme. Het moet er bij gezegd worden dat de leider van de bolsjewistische partij geenszins de mogelijkheid uitsloot van een tijdelijke terugkeer van zijn partij in de oude Internationale indien de voorwaarden voor het oprichten van een nieuwe te traag tot ontwikkeling zouden komen. De bolsjewieken zouden dan zolang als het moest de rol opnemen van een uiterst linkse oppositie. Lenin dacht inderdaad dat de oprichting van de IIIde Internationale slechts mogelijk zou zijn indien de wil om onafhankelijke marxistische partijen op te richten zich zou ontwikkelen in de

verschillende landen en vooral in Duitsland dat een sleutelpositie innam.²⁵ Deze theoretische terugvalpositie heeft geen politiek verlengstuk gekend omdat de basis voor een revolutionaire Internationale effectief vorm kreeg in verschillende landen, verbonden met de historische eigenheid van elk. Maar ze toont niettemin zeer duidelijk het politiek realisme van Lenin.

Met de ontwikkeling van de Zimmerwaldbeweging – naar de naam van een Zwitsers dorp in de buurt van Bern – tekende zich in volle oorlog een heropleving af van een actieve internationalistische tendens in de schoot van de Europese arbeiderspartijen. De conferentie van Zimmerwald greep plaats van 5 tot 8 september 1915 en bracht vertegenwoordigers bijeen van elf sociaaldemocratische partijen, waaronder de bolsjewistische partij. Lenin zelf was aanwezig. De meerderheid van de deelnemers betrof nochtans geen revolutionairen. Het waren vooral arbeidersmilitanten die, door de gruwel en de duur van het conflict, de fundamentele opties van hun partijen in de imperialistische oorlog begonnen in vraag te stellen. Velen waren ook naar Zimmerwald afgezakt met de bedoeling er een patriottisch standpunt te komen verdedigen.

Lenin volgde in Zimmerwald een tactiek die logisch voortvloeide uit zijn zoektocht om een 'Internationale' herop te bouwen vanuit de revolutionaire actie. Hij stelde aan deze assemblee van ontgoochelden en twijfelaars een resolutie voor die een breuk inhield met de opportunisten. Zijn voorstel werd echter verworpen met 19 stemmen tegen 12. Hierop vormde Lenin met de leden van die minderheid een groep van 'Zimmerwald links'. Toch wou hij ook niet vervreemd geraken van de meerderheidsgroep. Op veel punten kwam Lenins tactiek neer op dezelfde lijn als die Marx had gevolgd tijdens de eerste bijeenkomsten van de Association Internationale des Travailleurs -zeg maar de 1ste Internationale – met name streng over de grond van de zaak, soepel in de vorm. Er werd eensgezindheid gevonden rond een tekst die zich beperkte tot het eisen van vrede zonder annexatie en het respect voor het recht der volkeren op zelfbeschikking. Ondanks haar limieten betekende deze conferentie volgens Lenin “een stap voorwaarts in de effectieve strijd tegen het imperialisme”. Een volgende stap werd dan gezet met de

25 Voor de voorgaande uitleg die probeert een synthese te geven van Lenins houding in 1914-15, zie de boekdelen 21 en 22 van zijn Werken, passim.

conferentie van Kienthal (24-30 april 1916); hoewel ook hier een centrumtendens de meerderheid had werd een resolutie aangenomen die de imperialistische doelstellingen van de oorlogspartijen veroordeelde, een onmiddellijk staakt-het-vuren eiste en de socialisten opriep om hun steun aan de bourgeois regeringen op te zeggen.

Deze oproepen bleven niet zonder gevolg in de belangrijkste landen. De Zimmerwaldbeweging is trouwen historisch niet los te koppelen van de diepgaande veranderingen die zich toen in Europa voordeden, zowel aan de oorlogfronten als bij de achterhoede. Deze veranderingen kregen werkelijk omvang in de eerste maanden van het jaar 1917 nadat de Russische revolutie van februari de tsaar had afgezet, zonder echter dat het volk in zijn geheel het verder zetten van de oorlog in vraag stelde. De vredesbetogingen van arbeiders en soldaten zouden elkaar onophoudelijk opvolgen in Rusland, als gevolg van de groeiende invloed van de bolsjewieken. In april kreeg Duitsland steeds meer te maken met hongerstakingen, en slaagde de oppositie tegen de oorlog, die werd aangescherpt door het optreden van de Spartakisten, erin om de oude sociaaldemocratie uit elkaar te doen spatten. Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Karl Liebknecht zaten in de gevangenis. In Frankrijk werd de viering van 1 mei gekenmerkt door een verklaring van de Federatie van de Metaal die stelde: “Wij zullen als het nodig blijkt, opstaan om ons te verenigen met onze kameraden in Rusland en Duitsland voor een gemeenschappelijke, internationale actie tegen de veroveringsoorlog”.²⁶ Diezelfde maand en ook de volgende barstten er ernstige munitierijen uit in de Champagnestreek en hadden er massale stakingen plaats in de wapenfabrieken.

Deze volksoptstanden tegen de imperialistische oorlog vormden een geheel, een algemene stroming, die in al zijn verscheidenheid gedragen werd door dezelfde doelstellingen en identieke betrachtingen. Het culminatiepunt lag in Rusland omdat daar de bolsjewistische partij de stroming een strategie en coherente tactiek meegaf, terwijl in Duitsland en Frankrijk het reformisme niet in staat was zich van z'n taak te kwijten. En ook omdat de revolutionaire minderheden er erg zwak stonden. Over het algemeen genomen, echter, bevestigde deze beweging de voorspellingen

26 “Histoire du Parti Communiste Français – Manuel”, Paris, 1964, p/60

van Lenin voor wat zowel de mogelijkheid betrof om een authentieke internationale op revolutionaire basis herop te bouwen, en als wat de betekenis betrof van de conferentie van Zimmerwald in dit verband.

België daarentegen werd slechts gedeeltelijk door deze veranderingen bewogen. De B.W.P. was erg argwanend tegenover 'Stockholm' (*poging tot bijeenroepen van een congres van de IIde Internationale met deelname van alle landen, ook Duitsland, nvdv*) en kon niet anders dan vijandig staan tegenover de oriëntatie van Zimmerwald. Het rapport van 31 juli 1917 stelde trouwens dat een ontmoeting met socialistenvan deze strekking nutteloos zou zijn en dat “omwille van evidente morele redenen” het de partij onmogelijk was om met de bolsjewieken te discussiëren.²⁷ In elk geval was de Belgische Werklieden Partij niet de enige socialistische partij waarvan de leiding dergelijk scherpe houding had aangenomen. De B.W.P. onderscheidde zich van de andere socialistische partijen omdat ze erin geslaagd was om een grote, diepe en ogenschijnlijk onwrikbare eenheid te bewaren rond nationalistische posities die een schijn van legitimiteit vonden in de ferme volksprotesten tegen de bezetter en zijn geweld. We kunnen ons de moeilijkheden voorstellen die er het gevolg van waren voor de linkerzijde van de partij.

Maar wie of wat was deze linkerzijde?

2. Internationalistisch links in de B.W.P. voor 1914

Men kan drie belangrijke stromingen onderscheiden in de minderheidsoppositie die zich vóór 1914 verzette tegen de opportunistische praktijken van de Werklieden Partij. In deze drie stromingen bracht de Jonge Socialistische Wacht / Jeune Garde Socialiste haar eigen dynamiek in zonder zelf een eigen stroming te vormen, behalve in Vlaanderen, en in het bijzonder in Gent en Antwerpen, waar ze in feite op zich links verpersoonlijkte.

Een van de oudste die vooral Waals was en zelfs Henegouws van origine, vertoonde de bijzonderheid slechts op toneel te verschijnen in tijden van verscherpte klassenstrijd, op ogenblikken dat het beleid van de Algemene

27 Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre, p.89

Raad en van de parlementairen frontaal botste met de grote proletarische bewegingen. De eerste woordvoerder ervan binnen de B.W.P. was Alfred Defuisseaux. Na hem kwamen er andere, maar niemand haalde het prestige van Jules Destrée. Deze stroming was de voortzetting van een oude democratische revolutionaire traditie, toegepast op de arbeidersorganisatie, die op zich meer jakobijns (*d.w.z. prioriteit aan gecentraliseerde staat, nvdv*) dan socialistisch was. Telkens de Waalse arbeiders zich verzetten tegen de klerikale regeringen om meer democratische hervormingen te eisen, hervond deze stroming een schijnbare kracht die slechts een geleende kracht was, om vervolgens wanneer de rust was weergekeerd verloren te lopen in de meanders van het centrisme. Op de vooravond van de oorlog was deze stroming praktisch uitgedoofd als linkse kracht in de arbeidersbeweging. Er bleef slechts een bepaald soort radicaal discours over dat zichzelf eigenlijk getrouw bleef wanneer het de militaristische monarchieën van Berlijn en Wenen aanviel met een arsenaal democratische en republikeinse sofismen van het Frans imperialisme.

Een andere oppositiestroming, veel belangrijker dan de vorige, had zich voor de oorlog gevormd rond Louis de Brouckère en Hendrik De Man die zich beiden op het marxisme beriepen. Ze maakten een strenge kritiek van de politiek van de partij die de Brouckère samenvatte als “het bernsteinisme zonder Bernstein”.²⁸ (*Bernstein wordt de vader van het revisionisme genoemd; hij was voorstander van een soort sociale democratie waarin het privé-initiatief gekoppeld was aan sociale hervormingen, nvdv*). Deze oppositie beschikte over een persorgaan, *La Lutte des Classes*, dat in Seraing verscheen van 1911 tot 1913. Ze had zeker invloed en was geregeld succesvol. Ze had zich bijvoorbeeld laten gelden door de vooruitgang die werd bereikt, met de persoonlijke inbreng van de de Brouckère, op het vlak van de syndicale centralisering. Ook op ideologisch vlak kon ze scoren. Dank zij het discours en de teksten waarmee de Brouckère de argumentatie van de opportunisten weerlegde. Ook dank zij de activiteiten van de Centrale voor Arbeidersopvoeding onder leiding van De Man kenden de marxistische ideeën een beperkte maar reële verspreiding. Charles Massart, lesgever aan de *Centrale*

28 Cf. “le Mouvement Ouvrier en Belgique”, Bruxelles, 1965, éd de la Fondation J.Jacquemotte

d'Education Ouvrière zou dan in 1921 een van de belangrijke stichters worden van de Communistische Partij. Hij was wel de enige van de leiders die deze stap zette, maar die evolutie was een logisch gevolg van zijn ideeën. Hoewel er toch specifieke elementen zijn die Massart hebben beïnvloed. Eerst moeten we onderstrepen dat de marxistische lijn die de Brouckère en De Man verdedigden zich nooit identificeerde met de praktijk van de klassenstrijd. Het weerleggen van de opportunistische standpunten bleef steeds voornamelijk theoretisch. Ze beschuldigden het opportunisme ervan, de Belgische arbeidersklasse te hebben verzwakt. In plaats van actie-ordewoorden te lanceren, gingen ze over tot een radicalisering van hun parlementaire tactiek. Ook zij zagen in feite een tegenstelling tussen de organisatie en socialistische opvoeding van het proletariaat en de directe arbeidersacties voor concrete doelstellingen. Beiden behoorden tot die (niet verdwenen) familie van socialistische theoretici voor wie de notie van klassenstrijd aantrekkelijk was in die mate dat het een rationele uitleg verschafte voor de historische ontwikkelingen, maar die instinctief terugdeinsde wanneer het erop aan kwam om over te schakelen van revolutionaire abstracties naar het concrete terrein van de proletarische agitatie. Zo zagen we de Brouckère bondgenoot worden van Vandervelde tussen 1911 en 1913, in de strijd tegen de voorbereiding en het uitroepen van de laatste algemene staking in België voor de oorlog. Hij zou, net als De Man, de bondgenoot van Vandervelde blijven om tijdens de oorlog de politiek van het 'jusqu'aboutisme' te verdedigen. Hierdoor verloor zijn tendens zijn oppositionele aard binnen de B.W.P. maar ook alle affiniteit die ze vroeger had met de meeste geavanceerde krachten van de internationale arbeidersbeweging.

De houding van Louis de Brouckère tegenover de algemene staking van 1913 werd gedeeltelijk ingegeven door zijn bezorgdheid om de revolutionaire syndicalisten onder controle te houden die hij van anarchisme beschuldigde. Deze stroming was inderdaad verwant aan het Franse anarchosyndicalisme, waarvan Georges Sorel de voornaamste theoreticus was. Ze kon tot op zekere hoogte beschouwd worden als de spirituele erfgenaam van de anarchistische groepen die een niet onaanzienlijk publiek hadden kunnen aanspreken in de Belgische arbeidersbeweging van de negentiende eeuw. Maar de snelle groei in organisatie en de politieke massa-actie hadden de invloedssfeer van de

militante apolitiek van het anarchisme in zijn zijn primitieve vorm, sterk verkleind . Deze terugval is wel niet samengegaan met een gelijktijdige groei in de verspreiding van het wetenschappelijk socialisme. Integendeel, deze periode was voor het marxisme in het Westen een fase van ideologische verarming en sclerose. Dat was dan ook de voedingsbodem voor de ideeën van Sorel binnen dat deel van de arbeidersklasse dat de limieten van de samenwerking en het reformisme wilde overschrijden. Deze fracties van de arbeidersklasse gingen op zoek om hun syndicale activiteit te ontwikkelen en te radicaliseren. Vandaar de tendens bij revolutionaire syndicalisten om de spontaniteit van de massa's te idealiseren.

Over het anarchosyndicalisme zei Lenin ooit dat het “de boetedoening is voor de opportunistische zonden van de arbeidersbeweging”. De Belgische ervaring heeft deze appreciatie alleen maar bevestigd. Inderdaad, veel revolutionaire militanten noemden zich enkel zo omdat de politiek van de Werklieden Partij, die geheel onderworpen was aan de parlementaire routine, bij hen niet zonder reden overkwam als totaal onaanangepast om de socialistische transformatie van de samenleving aan te pakken. De politieke sclerose van de Werklieden Partij duwde hen om een vervangingsoplossing te zoeken voor de politieke actie, die werd verward met parlementaire tactiek en electoralistische methoden, door de 'directe actie' van de arbeiderssyndicaten.

In het eerste nummer van *L'Exploité*, het persorgaan van de Belgische revolutionaire syndicalisten, werd gesteld dat het syndicalisme de belangrijkste rol op moest nemen in de omverwerping van de bourgeoise samenleving en in het realiseren van de collectivistische of communistische samenleving van morgen.²⁹ Ontegensprekelijk was Joseph Jacquemotte toen een van de militanten die zo dachten. Maar we mogen ons niet beperken tot deze vaststelling. Belangrijk is dat in 1914 Jacquemotte niet langer een revolutionair syndicalist onder de anderen was. In twee onderling verweven reflectiecategorieën – de rol van de vakbonden en de rol van de partij – was hij gevoelig opgeschoven naar posities die heel dicht bij de marxisten aanleunden.

29 Het eerste nummer van “L'Exploité” verscheen op 5 maart 1911. Het blad was opgericht door de libertaire militant Emile Chapelier, in samenwerking met de syndicalisten Joseph Jacquemotte en Raphaël Rens.

Gedurende een bepaalde tijd had Jacquemotte inderdaad het standpunt verdedigd dat het syndicalisme de motor zou zijn van de proletarische revolutie. Maar uiteindelijk hield hij daar slechts het idee van over dat de rol van de vakbonden volop aan het groeien was en nog verder zou groeien. In België groeide deze rol in de strijd via de algemene staking voor electorale gelijkheid en de wet voor de achturedag, anders gezegd in de politieke strijd. En, als goed syndicalist, ijverde Jacquemotte ervoor dat zo'n algemene staking goed georganiseerd zou zijn. Hij was diegene die als secretaris van de Socialistische Bediendenbond van Brussel, in 1911 voorstelde om een comité voor de algemene staking op te richten dat de beweging moest voorbereiden. Enige tijd later werd deze methode effectief toegepast met opmerkelijk resultaat. Hiermee bevond Jacquemotte zich op een terrein waar de anarchiserende illusies over de spontaniteit van de massa's – die beiden met elkaar zijn verbonden – bijna noodzakelijkerwijs teruggedrongen werden tegenover de noodzaak van een syndicale discipline, van een homogene en gecentraliseerde syndicale organisatie. Dit betekent dat hij zich achter de marxistische argumenten van Louis de Brouckère schaarde. Maar tegelijkertijd zette hij zich af van Louis de Brouckère in die mate dat hij, in tegenstelling tot deze laatste, de organisatie-inspanning beschouwde als een middel om de reële actie van de massa's te ontwikkelen ten voordele van hun onmiddellijke doelstellingen. Op deze wijze begon er zich in België in de militante praktijk van een arbeidersvoorhoede, die beperkt was maar toch verbonden met de socialistische massa's, een fusie te realiseren tussen een marxistische opvatting over modern syndicalisme en de proletarische actie.

Een tweede lijn die de evolutie van Jacquemotte voor 1914 tekent kunnen we afleiden uit de ideeën die hij vorm aan het geven was over de 'politieke partij van de arbeidersklasse'. Deze worden steeds preciezer. Hij sloot zich aan bij de Arbeidersliga van Brussel en later bij die van Molenbeek. In feite maakten de revolutionaire syndicalisten exact dezelfde fouten als de reformisten, maar dan omgekeerd. Zij verwarden eveneens politieke actie en parlementaire tactiek; ze gaven de partij op zich de schuld voor alle bezwaren die voortvloeiden uit de opportunistische praktijk die de partij deed ontwaarden. Terwijl, zoals Lenin het schreef in de Pravda in 1914, het precies de politieke bloedarmoede van de Belgische Werkliedenpartij was

die samen met het parlementarisme de zwakte uitlegt van haar klassenactie. We weten dat Jacquemotte rond dezelfde periode standpunten verkondigde die volledig in dezelfde lijn gingen als die van Lenin.³⁰ Hij zag in dat de structuur van de B.W.P. niet langer aan de noden van de ontwikkeling van de arbeidersstrijd voldeed. Hij betreurde de “eenheid in de wanorde en de verwarring”. Voor hem was de oprichting van een werkelijke politieke partij van de arbeidersklasse een voorwaarde opdat de syndicale beweging autonomie zou kunnen verwerven. Noteren we toch dat deze nieuwe ideeën werden uitgedragen door een militant die in 1914 belangrijke syndicale verantwoordelijkheid was toegewezen. Zijn acties in de algemene staking hadden ertoe geleid dat hij in 1913 verkozen werd tot lid van het bureau van de Syndicale Commissie van de B.W.P..

Dit doet me besluiten dat de syndicale stroming rond Jacquemotte in 1913-14 de enige echte linkse oppositie was geworden binnen de B.W.P.. Het was de enige werkelijk unitaire stroming in een partij die slechts formeel gezien nog unitair was, en ook de enige internationalistische stroming. Tijdens het 28ste congres van maart 1913 waren Jacquemotte en Chapelier de enigen om met enige kracht de stellingen van Vandervelde over de oorlog te bestrijden. Zij legden een voorstel tot resolutie neer dat – in de lijn van de congresbesluiten van de Internationale – de arbeiders opriep niet toe te geven aan het militarisme en zich “met alle middelen met inbegrip van de algemene staking en de opstand” te verzetten tegen de oorlog.³¹ De resolutie werd met een grote meerderheid verworpen.

Wat er ook van weze, deze revolutionaire minderheid had in de jaren voor de oorlog een zekere vooruitgang geboekt. Maar haar elan werd abrupt gestopt door het uitbreken van de oorlog zelf. Terwijl de politiek van klassencollaboratie triomfeerde onder de vlag van het nationalisme, was de linkerzijde van de B.W.P. volledig geïsoleerd en afgesneden van praktisch alle mogelijkheden tot actie. De moeilijkheid om met het buitenland te communiceren verergerde de situatie nog.

30 CF “Joseph Jacquemotte”, p.24. Het schijnt trouwens dat Lenin zijn informatie over de zwakte van de B.W.P. vervolledigde via de artikels van de Brouckère en De Man in “Die Neue Zeit”.

31 Officieel verslag van het XXVIIIste Congres, p.86

Feitelijk werd links in de B.W.P. het enige politieke slachtoffer van de Duitse agressie en bezetting.

3. Internationalistische pogingen in België. (1914-1917)

De moeilijke situatie waarin internationalistisch links zich in België bevond werd na de oorlog in verschillende getuigenissen van personaliteiten van de minderheid uitgelegd. Er was de moeilijkheid om de massa's te bereiken die gedomineerd waren door hun haat tegen de Duitsers, en uiteraard ook de moeilijkheid om een gunstige echo te vinden in de partij. In een rapport aan de Communistische Internationale in 1920 schreef War Van Overstraeten dat het optreden van de bezetter “de massa's de invaller deed haten in het algemeen als volk, als nationaliteit, veel meer dan het militarisme en het imperialisme”.³² En Charles Massart schreef twee jaar later : “In België waren de socialisten, behalve een heel kleine, onbeduidende minderheid – 'une minorité infime' -, allen het slachtoffer van de oorlogspshychose”.³³

Deze kleine minderheid had nochtans de verdienste de internationalistische idealen met veel volharding te blijven verdedigen. Het blijft moeilijk door de armoede aan informatiebronnen – die sterk in contrast staat met de overvloed aan publiciteit voor het meerderheidsstandpunt – om een volledig en gedetailleerd beeld te kunnen schetsen van deze inspanningen. Nochtans kan er niet aan getwijfeld worden; er zijn voldoende aanwijzingen in de gegevens waarover we beschikken, hoe onvoldoende deze ook zijn. We moeten ook begrijpen dat de weerstand tegen het nationalisme in bezet België niet zo sterk kon zijn als in landen waar er sterkere oppositietendensen aanwezig waren. Deze waren beter geïnformeerd en in het algemeen beter geplaatst om een contestatie te beginnen op basis van de feiten en van de beweegredenen voor oorlog van de imperialistische regeringen. Zoals Massart het stelde was 'Stockholm'

32 War Van Overstraeten “Rapport over de situatie in België (3 augustus 1920)”; getypt document (13p.), Archieven van het Instituut voor Marxisme-Leninisme, Moskou.

33 Charles Massart, “La Belgique socialiste et communiste”, Paris, 1922, p.128

de breuklijn tussen nationalisten en internationalisten in België; men was voor of tegen het organiseren van een conferentie van de socialisten in Stockholm naargelang het kamp waar men zich in bevond.³⁴ Dat is niet verwonderlijk. Links in de B.W.P. had te weinig overzicht en ook te weinig internationale contacten. Waarschijnlijk zou haar strijd geholpen zijn geweest mocht ze op de Zimmerwald-beweging hebben kunnen steunen, maar, volgens Massart, was ze daar niet van op de hoogte. Bovendien, zelfs al mocht ze er van gehoord hebben, wat enigszins waarschijnlijk lijkt, is het begrijpelijk dat 'links in België' er onvoldoende de waarde van kon inschatten. Ze moest haar strijd focussen op de meerderheidsstroming van wie het nationalisme zich onder meer uitte in de herhaalde en brutale veroordelingen van Stockholm. De verleiding was in dergelijke omstandigheden bijgevolg groot om het proletarisch internationalisme met de actie voor Stockholm te identificeren. Uiteraard was zo'n identificatie niet mogelijk zonder een radicale kritiek op de IIde Internationale en de oorzaken van haar ondergang. Het is van belang in te zien dat het pure feit om te strijden voor de hervatting van de internationale relaties toen in België, rekening houdend met het toen heersende klimaat, een ware daad van protest was tegen het overweldigend nationalisme, een teken dat de internationalistische geest niet dood was. Joseph Jacquemotte was de belangrijkste animator van deze strijd. Hij verdedigde deze houding volop toen hij later in de *Internationale Communiste* schreef: “Het is in de huidige groep van *L'Exploitè* dat de mensen te vinden zijn die (tijdens de bezetting) een constante actie voerden onder de arbeiders voor het herstel van de internationale relaties”.³⁵

Naar alle waarschijnlijkheid was Jacquemotte de auteur van een motie voor steun aan Stockholm die door de Algemene Raad werd verworpen op 22 augustus 1917 met 70 stemmen tegen 5.³⁶ Met andere woorden, Massart had gelijk toen hij sprak over een 'zeer kleine minderheid'. En

34 Idem, p.123

35 “Rapport présenté par les délégués de l'aile gauche du Parti Ouvrier Belge (Jacquemotte et Poulet) à l'Exécutif de l'Internationale Communiste” (13 juin 1921), handgeschreven document (8 p.) Archieven van het Instituut voor Marxisme-Leninisme, Moskou

36 Marcel Liebman, “Origine et signification idéologiques de la scission communiste dans le Parti Ouvrier Belge”, U.L.B. 1962-63, 2ième partie, p.72

nochtans was deze minderheid niet zo geïsoleerd als de cijfers doen uitschijnen. Het is juist dat de vijandigheid tegenover Stockholm in de partij domineerde, maar bij de meerderheid waren er zeker nuances te bespeuren. Dit betrof vooral de discussie over welke houding moest aangenomen worden tegenover het Bureau van de Socialistische Internationale en tegenover Camille Huysmans. Hier vinden we sporen van onder meer in een brochure die een antwoord wilde zijn op bovenvermelde situatie; de (uiteraard) anonieme auteur verdedigde Huysmans met de stelling dat de aanvallen tegen 'de man van Stockholm' eigenlijk tegen de hele partij gericht waren.³⁷ De Stockholm-aanhangers vonden in de verdediging van Huysmans een manier om hun eigen verdediging op te nemen tegen de meest chauvinistische groepen. Sommigen lieten zich makkelijk verleiden om de houding van Huysmans ietwat te idealiseren. Zijn houding ten voordele van Stockholm zou dan in feite voortkomen uit de zorg om de weg vrij te maken voor de Zimmerwald-beweging.³⁸ Maar opnieuw staan we hier tegenover een historisch misverstand dat door latere ervaringen zal bloot gelegd worden.

We stellen bovendien vast dat Jacquemotte, terwijl hij het herstel van de internationale relaties bepleit met inbegrip van de Duitse socialisten, het verzet tegen de bezetter helemaal niet links liet liggen. Dit droeg er zeker toe bij om zijn positie te verstevigen in de Algemene Raad van de partij. Volgens Felix Coenen was het op voorstel van Jacquemotte dat het Nationaal Comité van de Syndicale Commissie publiekelijk protesteerde in een brief aan de Duitse Algemeen Gouverneur von Bissing tegen de deportatie van arbeiders naar Duitsland en tegen de plundering van industriële goederen door de bezettende autoriteiten. Felix Coenen meldt onder meer dat tegenover de Duitse pogingen om “creatures van de Vlaamse Raad” in de Brusselse administratie binnen te brengen, Jacquemotte op “7 november 1917 de syndicale sectie van de gemeentebedienden bijeen bracht en hen deed beslissen het werk te staken” mochten de Duitsers hun project ten uitvoer brengen – waar ze uiteindelijk van afzagen.³⁹

37 “A propos de louches manoeuvres”, z.d. (8p.) Archives de la Fondation Jacquemotte

38 Dit is de stelling van Alfred Rosmer in zijn werk “Le mouvement ouvrier pendant la première guerre mondiale – de Zimmerwald à la révolution russe”, II, Paris-La Haye, 1959, p.132

39 Felix Coenen “Morceau d'histoire du Parti Communiste Belge” in “Le Guide

Naar verluidt was het precies in de strijd voor het hernemen van de internationale relaties dat Charles Massart tot de groep rond Jacquemotte was toegetreten. De Centrale voor Arbeidersopvoeding (Centrale d'Education Ouvrière) had onder zijn leiding haar activiteiten hervat in 1915. Dit was kennelijk een van de politieke centra waar het internationalistisch ideaal wist te overleven in bezet België. Massart zelf onderstreepte dat zijn onderricht trouw was gebleven aan de marxistische oriëntatie die hij had meegekregen voor de oorlog: “ik ben altijd zo blijven denken, het marxisme vormde de rode lijn die de kameraden uit de provincie met het centrum verbond”.⁴⁰ Het is niet onbelangrijk hier op te merken dat Jacquemotte in die periode een trouwe participant van de C.E.O. was. Men kan er van uitgaan dat hij er zijn theoretische bagage perfectioneerde en dat dit een rol zou spelen in zijn latere evolutie naar het communisme. In elk geval, de geest van deze opleiding was de rechterzijde niet ontgaan. Zo weten we bijvoorbeeld dat de secretaris van de Syndicale Commissie in een rapport van juli 1918 schreef dat deze populaire cursussen gegeven werden door “leraren met opvattingen die ingaan tegen het algemeen gevoel” en daarom een “gevaar” vormden.⁴¹

Bij de tegenstanders van de politieke lijn van de B.W.P. tijdens de bezetting moet zeker ook de kern gerekend worden van de Socialistische Jonge Wacht uit Gent die uit de partij werd gesloten. Deze groep is van een bijzondere betekenis. Ze vormden de 'Vredesgroep der Socialistische Partij' en publiceerden een klein tijdschrift, *de Rode Jeugd*. Uit deze groep zouden later verschillende gekende communistische militanten komen zoals Oscar Van den Sompel en Georges Van den Boom, die tijdens de oorlog als vrijwilliger in het leger diende. Interessant is vast te stellen dat deze jongeren voor de oorlog de cursussen van de Centrale voor Arbeidersopvoeding hadden gevolgd. Volgens Georges Van den Boom hadden ze reeds toen een minderheidsoppositie gevormd die haar theoretische inspiratie haalde uit *la Lutte des Classes*, orgaan van Louis de

du Militant”, 1947, n°6

40 Charles Massart, “Comment devient-on communiste?”, “Bulletin Communiste”, 1922, pp.239-240. Zie ook “La Belgique socialiste et communiste”, p.122

41 Marcel Liebman, eerder geciteerd werk p.79

Brouckère, en twee buitenlandse publicaties: *Die Neue Zeit*, revue van de Duitse sociaaldemocratie, en *De Tribune*, dagblad van de Sociaaldemocratische Arbeiderspartij van Nederland, van revolutionaire strekking. Tijdens de oorlog hadden de leiders van deze partij, Wijnkoop, Van Ravensteyn, Roland-Holst, Gorter, zich aangesloten bij de Zimmerwald-beweging. De S.J.W. van Gent was in contact gebleven met een Nederlandse militant van deze tendens en ze kende tevens een Duits soldaat die op de hoogte was van de activiteiten van de Internationale Unie van socialistische jongerenorganisaties aangesloten bij Zimmerwald-links.⁴² Deze S.J.W.-groep was vertrouwd met de resoluties van Zimmerwald en Kienthal en had er zich bij aangesloten.⁴³ In België was ze de eerste en voor enige tijd de enige Zimmerwald-groep, wat van haar een voorhoede van de internationalistische beweging in ons land zou hebben gemaakt mocht ze niet totaal geïsoleerd zijn geworden door het krachtige controle-apparaat van Edward Anseele. De bevolking bekeek haar trouwens als een groep van het 'activisme' (*Een deel van de Vlaamse Beweging dat via collaboratie met de Duitse bezetter een aantal Vlaamse eisen hoopte te verwezenlijken, nvdv*). In Gent werd *de Roode Jeugd* soms in de straten verkocht waarbij de verkopers van de S.J.W. botsten op de vijandigheid van het publiek “die hen verweet niet door de Duitsers te worden vervolgd”.⁴⁴ Anseele had ook geen enkele moeite om zich van deze dwarsliggers te ontdoen. Ze werden ervan beschuldigd met de tegenstanders samen te spannen en werden vanaf 1916 uitgesloten door een comité waarin vertegenwoordigers zetelden van alle organisaties aangesloten bij de B.W.P. Ze mochten de socialistische lokalen niet meer in. 21 personen werden uitgesloten. Volgens Oscar Van den Sompel was het argument dat het meeste door woog hun relaties met een Duitser. Blijft

42 Deze inlichtingen komen van Oscar Van den Sompel

43 Georges Van den Boom, “La naissance du parti dans la région gantoise”, “Communisme”, octobre 1951, n°9, p.50 Zie ook het verslag van Van Overstraeten aan het 2de congres van de Communistische Internationale in “Le Mouvement Communiste International”, Petrograd, 1920, p.219, en “Socialisme”, het maandelijks vormingsorgaan uitgegeven door de S.J.W van Brussel, numéro spécial, z.d., Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart.

44 Georges Van den Boom, “Quelques souvenirs sur la révolution d'Octobre-II”, “Le Drapeau Rouge”, 23 oktober 1957.

dat de historische verdienste van deze groep onbetwistbaar is; wat zou bevestigd worden na de oktoberrevolutie.

De oktoberrevolutie bracht inderdaad het 'antwoord van de Geschiedenis' aan allen die zich in België of ergens anders hadden ingezet voor de heropbouw van een authentiek internationalisme. Deze zoektocht ging doorheen – zeker in België – een lange weg van probeersels en allerlei soorten benaderingen. Maar wat alle internationalistische groepen gemeen hadden was precies deze zoektocht, en het simpele feit van die ondernomen te hebben gaf hen recht op de toekomst, ondanks de verspreide inspanningen, ondanks de limieten en de tijdelijke verwarring van hun strijd. Het is aan de historicus om dit uit de overvloed van gebeurtenissen te distilleren. Deze opmerking is ook van toepassing op een groep waarover we maar weinig informatie bezitten, maar die zichzelf “Rénovation du Mouvement Socialiste” noemde. Deze “Vernieuwing van de Socialistische Beweging” gaf pamfletten uit waarin duidelijk de wil naar voor kwam om een nieuwe basis te vinden voor een reële internationale arbeidersactie.

Een van die pamfletten, “*La vraie guerre*”, waarschijnlijk verdeeld eind 1916 begin 1917, stelde dat deze “oorlog die de mannen doodde en de vrouwen en kinderen deed verhongeren” slechts een “monsterlijke episode” was van een “abominabel regime” dat, zelfs zonder oorlog, het ongeluk betekende voor het proletariaat. “De echte oorlog, is de klassenstrijd. Het is enkel door de klassenstrijd dat de proletariërs de maatschappij gebaseerd op uitbuiting van de mens door de mens zullen kunnen opheffen om een nieuw regime te kunnen uitbouwen (...) Gedaan met het reformisme, gedaan met het revisionisme, het opportunisme, de verwarring, de mank lopende oplossingen en het povere inzicht. Alleen de klassenstrijd zonder genade of respijt!”⁴⁵

Dit pamflet gaat meer over een algemene overtuiging dan over een oproep tot actie tegen het imperialisme of een oproep voor vrede. In een ander pamflet van deze groep, gaat het echter om een veel duidelijker reflectie waarin een aantal overeenkomsten te vinden zijn met de revolutionaire syndicalistische opvattingen van vóór 1914. Het spreekt over het

“betreurenswaardige en onvergeeflijke” fiasco van de IIde Internationale en stelde de vraag naar de “voorzorgsmaatregelen” om een herhaling van dergelijke ramp te voorkomen. Volgens de auteur zou elke arbeidersorganisatie – politieke, syndicale en andere – de ruimte moeten krijgen om zijn eigen rol te spelen en moet de politieke Internationale zijn beslissingsmonopolie over alle principekwesties ontzegd worden. Prioriteit moet worden verleend aan de Internationale Syndicale Unie, aangezien de syndicale actie “in essentie de enige specifiek proletarische” actie is. Na de oorlog, aldus het besluit van het pamflet, zou er een onafhankelijke syndicale Internationale moet worden opgericht die tot alles bereid zou zijn om een nieuw bloedbad te verhinderen.⁴⁶

Men vindt een identiek standpunt in een 1mei-oproep van de “Fédération révolutionnaire socialiste (section belge)” die nog radicaler de Syndicale Internationale voorrang wil geven op die van de partijen, met een wat confuse toevoeging dat politieke strijd niet tegenover acties op het economische terrein mag worden geplaatst. De schrijvers van deze pamfletten waren duidelijk arbeiders die dachten dat het syndicalisme een halt had kunnen toeroepen aan deze “moord met voorbedachte rade van het kapitalisme” ware het niet dat ze was lamgelegd door de socialistische leiders. Het syndicalisme was volgens hen “slachtoffer van ontmanning door de coöperatieven en ziekenkassen”. Ze beriepen zich op de principes van Quaregnon (*charter van Quaregnon is een doctrinaire verklaring die in 1894 het programma van de B.W.P. aan de kiezer wou presenteren, nvdv*) om een “onmiddellijke vrede op democratische basis” te eisen. Democratische basis betekent dan de opheffing van het salariaat en de privé-eigendom, de prioriteit voor opstand en directe massa-actie tegenover de “staatspolitiek” en de “parlementaire methode”. De oproep meende dat het einde van de oorlog gunstige omstandigheden zou creëren voor de insurrectionele methode.⁴⁷

46 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

47 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart. Dit pamflet werd wellicht verspreid in 1915 of 1916 door een van de stichters van “les Amis de l'Exploité” en de Communistische Partij, Prosper Boesman, toen hij als mijnwerker werkte in Charleroi en Le Centre. Boesman verspeidde ook het anarchistisch blad 'La Révolte' waarvoor hij een gevangenisstraf van 76 dagen moest uitzitten in 1915-1916.

Dit overzicht van protest ten gevolge van de politiek van de B.W.P. in bezet België zou onvolledig zijn mochten we hier de linkerzijde niet vernoemen van de activistische beweging, alhoewel haar actie kortstondig en dubbelzinnig was. Het 'activisme' betekende een breuk met de vooroorlogse Vlaamse beweging die toen een grote ontwikkeling had gekend, ondanks het wantrouwen van de socialisten. Deze kleinburgerlijke minderheid met een obscuur nationalisme dat ver af stond van elke sociale bezorgdheid, wou de Vlaamse eisen – waarvan een groot deel legitiem was – realiseren met de steun van de bezetter. Het was onmogelijk een slechtere dienst aan de Vlaamse zaak te bewijzen. De Duitsers gaven inderdaad een politieke en financiële ondersteuning zonder zich nochtans illusies te maken over de representativiteit van de *Raad van Vlaanderen* opgezet door de activisten. In elk geval was het probleem van de Vlaamse emancipatie zeer reëel als gevolg van de eenzijdige economische ontwikkeling van België, nog versterkt door de taalpolitiek van de Belgische burgerij. Daarom had het Vlaamse nationaal gevoel tot op zekere hoogte een tegengif kunnen zijn voor de ravages van het dominerend nationalisme. In de mate dat het scharnierde met sociale eisen zou het nog meer potentie hebben gehad; het zou een specifieke evolutie hebben kunnen inleiden naar consequente internationalistische posities. Men herkent dergelijke evolutie met name in het veel te korte politieke parcours van Jef Van Extergem. Hij was voor de oorlog de leider van de S.J.W. van Antwerpen die zich erg links opstelde, maar die bovendien veel aandacht had voor de specifieke eisen van Vlaanderen. De Antwerpse S.J.W. zou door de oorlogsjaren heen die lijn aanhouden. In 1915 schreef hij 3 artikels over hun revolutionaire aspiraties in de Gentse krant Vooruit die was blijven verschijnen tijdens de bezetting. Hun sympathie voor een 'links activisme' werden duidelijker vanaf december 1916.⁴⁸ Dit verklaart ook de geboorte, in de marge van het activisme, van de Vlaamse Socialistische Partij met als voornaamste woordvoerder Edouard Joris (die vrij snel van de politieke scène verdween). Hij nam deel aan de Stockholm-besprekingen waar hij ondanks de tegenwerking van Camille Huysmans, gehoor vond bij de neutrale socialisten. Dit miniscuul partijtje, om het zo maar te noemen, gaf in Antwerpen een blad uit, *De Nieuwe*

48 Cfr Mieke Claeys-Van Haegendoren, “De Antwerpse socialistische federatie van 1914 tot 1921...”, “Res Publica”, 1967, nr 1, pp. 43-44

Tijd, met Walter Schevenels als redacteur en waaraan Van Extergem occasioneel meewerkte. Hij steunde de Gentse S.J.W. en ook die van Leuven die zich in dezelfde zin hadden geëngageerd. Hij wilde niet breken met de B.W.P. maar zijn verklaringen over federalisme, pacifisme, nationalisme, en zelf revolutionair marxisme namen toe. Hij droomde ervan een Arbeidersraad op te richten die zich tegen de Raad van Vlaanderen zou afzetten. Van Extergem bleef weigeren in deze Raad te zetelen alhoewel men het hem had aangeboden. Hij was ook tegen de missie van een delegatie van de Raad naar Berlijn in 1917. En toch compromitteerde hij zich met de bezetter, en deze hypotheek werd hem fataal. Dit alles is maar van belang omdat er enkele militanten hier tijdelijk hun gading vonden vooraleer ergens anders hun plaats te vinden, precies door het nieuwe licht vanwege de gebeurtenissen van oktober 1917.

Met de huidige beschikbare informatie, blijft alles bij elkaar het gevoel hangen dat de weinige inspanningen van verschillende internationalistische groepen in België te zwak bleken. Van al deze groeperingen won die van Jacquemotte het meest aan belang vooral vanaf eind 1917, begin 1918, 't is te zeggen na de oktoberrevolutie. Het is niet dat deze groep over de oorlog en over de toekomst van de arbeidersbeweging een zicht had dat zoveel meer lucide was dan dat van anderen. Trouwens de groep in Gent was op vlak van de theoretische uitdrukking van de revolutionaire ideeën veel rigoureuzer. Maar het feit dat Jacquemotte's groep in de B.W.P. en dicht bij de georganiseerde arbeidersklasse was blijven ijveren, alsook het feit dat hij in z'n internationalistische strijd rekening was blijven houden met wat er legitiem was in de massaprotesten tegen de bezetter, maakte van Jacquemotte de voornaamste katalysator van de nieuwe opiniebeweging die in België zou voortspruiten uit de overwinning van de revolutionaire Russen.

Hoofdstuk III

1. de internationale draagwijdte van de Oktoberrevolutie

Lenin schreef in mei 1917: “Het Russisch proletariaat heeft veel gekregen; nergens op de wereld heeft de werkende klasse zo'n revolutionaire energie kunnen ontplooiën als in Rusland. Maar aan wie veel werd gegeven, zal er ook veel worden gevraagd.”⁴⁹

Als erfgenaam van de Commune van Parijs – zelf ook voortgesprongen uit de ineenstorting van een keizerrijk – en van het beste deel van het Duitse socialisme, was de Oktoberrevolutie in se een internationalistisch gebeuren. Ze realiseerde de politieke doelstellingen die de linkerkant van Zimmerwald had uitgetekend vanaf de eerste contacten in 1915. Het Decreet over Vrede, dat door het IIde Congres van de Sovjets op 8 november 1917 werd gestemd, was daar het grootste bewijs van. De tekst was gericht aan “de bewuste arbeiders van de drie meest geavanceerde naties van de mensheid: Engeland, Frankrijk en Duitsland”. Ze bevatte een oproep om onmiddellijk en rechtstreeks tussen te komen om de vrede op te leggen – “een democratische, rechtvaardige vrede, zonder aanhechtingen noch schadeloosstellingen”.⁵⁰

We moeten hierbij opmerken dat toen deze oproep werd gelanceerd, de oorlog eigenlijk net een tweede adem begon te krijgen door de Amerikaanse interventie na de oorlogsverklaring aan Duitsland in april 1917. De geallieerden zaten toen in een moeilijk parket omwille van de demoralisering van de massa's. Men kan ervan uitgaan dat de Amerikaanse inbreng heeft geholpen om uit de militaire impasse te geraken die zich ook dreigde te vertalen in een politieke impasse. De Amerikaanse steun gaf in ieder geval nieuwe mogelijkheden aan de “jusqu'aboutisten”.⁵¹ De deelname van de VS viel bovendien samen met een grote imperialistische propagandacampagne. Deze werd nog geïntensiveerd na de Oktoberrevolutie: president Wilson onderlijnde met

49 Lenin, Oeuvres, t.24, Paris-Moscou, 1958, p.75

50 Lenin, Oeuvres, t.26; Paris-Moscou, 1958, p.258

51 In zestien maanden tijd stuurden de VS 1.145.000 soldaten naar het continent om deel te nemen aan het geallieerd offensief van augustus 1918.

veel verve de noodzaak van een rechtvaardige vrede gebaseerd op het volkerenrecht. In feite kwam Wilsons redenering neer op het idee dat het organiseren van een democratische vrede maar mogelijk zou zijn nadat Duitsland zou zijn verslagen. Ze zou het werk worden van de zittende regeringen en niet van de volkeren. Groot verschil dus tussen het Decreet over Vrede en de voorstellen van Wilson die door de burgerij werden aangegrepen om de schok op te vangen die de Oktoberrevolutie bij de arbeiders had teweeg gebracht. In Frankrijk verklaarde de C.G.T. (Confédération Générale du Travail) op haar congres van december 1917 in Clermont-Fernand zich akkoord met zowel de ideeën van president Wilson als die van de Russische revolutie.

Duitsland, van zijn kant, beantwoordde de Sovjet-vredesvoorstellen met allerlei manoeuvres die uitgingen van de veronderstelling dat de wanorde in Rusland ervoor zou zorgen dat de 'centrale' landen hun politieke en militaire stellingen wel zouden kunnen consolideren. De Sovjets hadden geen middelen meer om de oorlog verder te zetten en moesten wel het verdrag van Brest-Litovsk tekenen dat Rusland sterk benadeelde, maar dat ook het respijt opleverde dat nodig was om de verworvenheden van de revolutie veilig te stellen. Toch kon Duitsland geen overwinning forceren in het westen en de gevolgen van Brest-Litovsk waren ook niet zoals Berlijn had gehoopt. Inderdaad, zoals Hindenburg en Ludendorff hebben toegegeven, waren de oorlogswil en de loyauteit voor Pruisen bij de zes- of zeventienhonderdduizend soldaten in de Baltische staten en Oekraïne, dermate aangetast door de bolsjewistische propaganda voor rechtstreekse verbroedering, dat deze troepen onbruikbaar werden aan het front. In de laatste maanden van de oorlog heeft Berlijn trouwens hun repatriëring vertraagd uit angst dat ze ook de achterhoede zouden beïnvloeden.⁵²

Van de drie naties die in het Decreet over Vrede werden geciteerd was Duitsland de eerste en de meest getroffen door de evenementen in Rusland. Het is belangrijk hierop te insisteren wegens de simplistische ideeën en de hardnekkige vooroordelen die door de propaganda worden verspreid in de landen van de Entente met de hulp van de sociaaldemocraten. In de beschouwingen van 31 juli 1917 beschuldigde de Belgische Werklieden Partij de bolsjewieken ervan de “zuivere

52 Cfr Jacques Duclos, “Octobre 17 vu de France”, Paris, 1967, pp.128-129.

socialistische doctrines te misbruiken om op de keeper beschouwd de koning van Pruisen te helpen”.⁵³ Getrouw aan de propaganda die van de Oktoberrevolutie een Duitse machinatie maakte en van Lenin een 'Duits agent', stelt een ander officieel document van de B.W.P. van 3 november 1918 dat de Russische revolutie het Duits imperialisme had versterkt.⁵⁴ Zelfs vandaag is deze fantaisistische opvatting nog niet helemaal verdwenen, alhoewel minder grof gesteld dan toen. Men vergeet nogal dikwijls dat de Sovjet-regering het Brest-Litovsk verdrag pas tekende nadat ze tevergeefs hulp had gevraagd aan Londen en Parijs.⁵⁵ Zo'n hulp zou haar uiteraard in staat hebben gesteld om de verworvenheden van de revolutie te verdedigen onder betere omstandigheden. Maar het enorme belang dat de Entente tot dan had gehecht aan een bondgenootschap met Rusland werd volledig weggeveegd door de principiële tegenstand tegen elk geheel of gedeeltelijk akkoord met de Sovjet-macht. Dit ging zo ver dat Londen en Parijs verkozen Duitsland hier de vrije hand te laten.

De bourgeoisie had zeer snel de omvang van het gevaar ingeschat. Staatsmannen begrepen perfect dat men tegenover een gebeurtenis stond van immens internationaal belang. Maar het zou gevaarlijk geweest zijn dit ook toe te geven. De ernst van de situatie verplichtte de bourgeoisie er alles aan te doen om de politieke lessen ervan te verbergen en te ontkrachten. Dat deed ze zo lang mogelijk door te verkondigen dat het bolsjewisme snel ten onder zou gaan in chaos.

Die politieke lessen gingen veel verder dan het kader van de strijd in een imperialistische oorlog. De bolsjewistische partij was er inderdaad in geslaagd om verschillende aspecten in een revolutionair elan te vermengen: de massabeweging voor vrede, voor democratische eisen en de arbeidersstrijd voor socialistische doelstellingen. Het was het antwoord van de Geschiedenis op de essentiële vraag die de bewuste arbeiders al geruime tijd stelden en die hen van de reformisten onderscheidde: de kwestie van de verovering van de macht.

53 Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre, p.88

54 Idem, p.91

55 Cfr Jacques Sadoul, “Naissance de l'U.R.S.S.”.

De Oktoberrevolutie verschaftte hen het beslissende argument tegen de reformistische stelling dat de kracht die het kapitalisme had weten te verwerven, van die aard was dat de arbeiderspartijen er zich moesten aan aanpassen. Deze stelling hadden alle variëteiten van het reformisme onderling gemeen. Ze maakten de overgang naar het socialisme ondergeschikt aan zoveel voorafgaandelijke sociale, culturele en morele voorwaarden dat de proletarische revolutie ipso facto niet langer beschouwd werd als het voornaamste middel om het doel te bereiken. Het kapitalisme was niet geconstrueerd om eeuwenlang aan te houden, het was in een tijdperk van algemene crisis beland wat niet beter kon geïllustreerd worden dan door de bres die in de flanken van het kapitalisme werd geslagen door de Russische revolutionairen.

Hun overwinning gaf eveneens aan hoe het socialisme de nieuwe mogelijkheden kon benutten die uit deze crisis voortkwamen. De verovering van de macht had niet alleen een revolutionaire toestand nodig, ze had ook een rigoureuze en toch soepele actie nodig van een marxistische arbeiderspartij die het proletariaat kan verenigen. Een partij, die ook de nodige politieke allianties kan opbouwen om de dictatuur van het grootkapitaal te vervangen door de werkelijk democratische macht van de georganiseerde arbeiders. Een dergelijke macht, gekend onder de term 'dictatuur van het proletariaat' die staat tegenover de dictatuur van de geprivilegieerde klassen, was onontbeerlijk om de socialistische ommekeer van de maatschappij te realiseren en om zich te beschermen tegen de contrarevolutionaire krachten.

De Oktoberrevolutie bood aldus een model voor de linkse minderheden in de verschillende landen die tot dan tevergeefs hadden zitten zoeken naar een coherent antwoord op de opportunistische praktijk van hun partij. Dit was van groot nut voor hen, en specifiek ook voor links binnen de Belgische arbeidersbeweging, waar de ideeën rond politieke strijd en rond de problematiek van de eenheid, niet bijzonder helder waren. De ervaring van de bolsjewieken verduidelijkte de rol van de arbeiderspartij en onderstreepte het belang van de politieke strijd en haar superieure efficiëntie voor zover ze geleid werd door een authentieke marxistische voorhoede. Ze bevestigde ook dat de eenheid van de arbeidersklasse – de eerste voorwaarde voor een samenbrengen van de grote massa's en voor elk beslissend succes – maar een reële macht werd in de mate waarin de

politieke onafhankelijkheid van de arbeidersklasse zich onttreed van het opportunisme en van de overblijfselen van het anarchisme.

Voortaan zou de contestatie van de politiek van de bourgeois regeringen en de opportunistische praktijk overal gevoerd worden met verwijzing naar het prestigieuze Russische voorbeeld. De referenties waren des te overtuigender daar waar de arbeidersbeweging een bepaald politiek niveau had bereikt en waar haar kennis van waarde was. Het gaat 'm niet om 'openbaring'. In het begin was de kritische reflectie die de revolutie bij alle sociaaldemocratische partijen deed ontstaan, niet noodzakelijk van aard om afsplitsingen te bewerkstelligen. Enkel via overtuigde politieke strijd en ervaring kunnen de bewuste arbeiders komen tot een correct opnemen van de lessen van de Oktoberrevolutie en vooral om er zich te laten door inspireren in zeer verschillende omstandigheden die een scheppende en originele aanpak vereisen. Dat had Lenin ook al voorzien: “Alle naties zullen tot het socialisme komen, dat is onvermijdelijk, maar ze zullen er niet allemaal op een identieke manier komen; elkeen zal z'n originaliteit bijbrengen in deze of gene vorm van democratie, in deze of gene variatie van de dictatuur van het proletariaat, in dit of dat ritme van socialistische transformaties van de verschillende aspecten van het sociale leven.”⁵⁶

De voornaamste hindernis voor dergelijke bewustwording was het antibolsjewisme van de sociaaldemocratische partijen. De alliantie met hen werd voor de burgerij het voornaamste instrument tegenover de Oktoberrevolutie .

2. Het antibolsjevisme van de B.W.P. leiding

De actie van de leiders van de B.W.P. tegen het bolsjewisme dateert al van voor de Oktoberrevolutie.

Zoals alle sociaaldemocratische partijen had ook de B.W.P. met voldoening de val van de tsaar verwelkomd. Op 8 maart 1917 stuurden Vandervelde, de Brouckère en Colon vanuit Le Havre via het Belgisch gezantschap in Petrograd, een telegram aan het socialistisch comité van die stad met felicitaties voor de overwinning van het Russische volk op de

56 Lenin, Oeuvres, t,23, Paris-Moscou, 1959, pp.75-76

autocratie.⁵⁷ Dit enthousiasme was niet geveinsd omdat het bondgenootschap met tsaar Nicolaas II precies een zekere politieke handicap had gevormd voor de geloofwaardigheid van de stelling dat de Entente vocht voor de democratie en het recht van de volkeren. De B.W.P. zocht ook in de burgerlijke revolutie van februari 1917 nieuwe argumenten voor het 'jusqu'aboutisme'. De doelstellingen van die revolutie liepen trouwens perfect samen met de eigen politieke idealen aangezien ze zich beperkten tot het onderbrengen van het oude tsarenrijk bij de "vrije naties", met name bij de landen met een liberale grondwet en parlementaire instellingen. Nu ook de Verenigde Staten in de oorlog participeerden werd met de geboorte van de Republiek Rusland volgens Vandervelde bereikt dat de ene zijde van het front volledig werd samengesteld door naties die hun democratische revolutie hadden doorgemaakt. Aan de andere kant de laatste drie half feodaal half absolutistische grootmachten: Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Turkije. De Russische revolutie had volgens hen "nieuwe omstandigheden gecreëerd die toelieten om de anti-imperialistische actie nieuwe intensiteit en draagkracht te verlenen".⁵⁸

Nochtans was er bij de leiders van de B.W.P. heel wat bezorgdheid over de kracht van de vredesaspiraties die in Rusland de opkomst van het bolsjewisme begeleidden en die ook een afgezwakte uitdrukking vonden – die echter voldoende was om hen te alarmeren – in het feit dat hun vrienden mensjewieken zich pro Stockholm hadden uitgesproken. De boodschap van 8 maart was vooral een oproep aan de Russische arbeiders opdat ze de oorlog zouden verderzetten aan de zijde van de Entente-landen. Ambassadeur Nelidov was van oordeel dat deze missie "hoogst waarschijnlijk was gesuggereerd door de Belgische vertegenwoordiger bij het hoofdkwartier van het Russisch leger".⁵⁹ Iets later werd beslist dat Vandervelde, de Brouckère en De Man zich officieus naar Rusland zouden begeven om er de voorstanders van een verderzetting van de oorlog te gaan steunen. Albert Thomas voor de Franse socialisten en Arthur

57 Deze boodschap bevindt zich de Archieven van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van de USSR

58 Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre, pp. 69 en 75.

59 Archieven van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van de USSR. Geheim telegram gedateerd op 10 maart 1917.

Henderson voor De Engelse ondernamen trouwens analoge missies in dezelfde periode.

Vandervelde ontkennde in zijn memoires dat zijn reis naar Rusland het karakter van een missie had: “Ik wou uit eigen wil, zonder enige opdracht, enkel als socialistisch militant naar Rusland om er contact op te nemen met onze Russische vrienden en om de revolutie de groet van de Internationale over te brengen.”⁶⁰ Het is inderdaad zo dat het Vandervelde zelf was die het initiatief voor deze reis had genomen, maar niet zonder de ministerraad te hebben geconsulteerd en er de goedkeuring te hebben gekregen (die unaniem zou zijn geweest). Verder werd de Russische ambassadeur op de hoogte gesteld van de beslissing door de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken met de boodschap dat Vandervelde de Russische socialisten wilde beïnvloeden “in een patriottische richting en hen aanmoedigen om de strijd tegen de buitenlandse vijand verder te zetten”. Wat Vandervelde later in een gesprek met Nelidov bevestigde. Hij zou zelfs tijdens dit onderhoud hebben gepreciseerd dat hij dacht dat z'n onderneming makkelijker zou slagen doordat hij vergezeld zou zijn door “twee van de meest radicale vertegenwoordigers van de socialistische ideologie, de Brouckère en De Man, beiden ook soldaten met het wapen in de hand in de rangen van de verdedigers van het vaderland.”⁶¹

Deze reis greep plaats van 7 mei tot 25 juni 1917. Een “Oproep van de Belgische arbeiders aan hun Russische kameraden” werd in Petrograd verspreid in de vorm van een kleine brochure met een voorwoord van Vandervelde. Hierin stond het lijden van de arbeidersklasse in bezet België beschreven en werden de Russische soldaten opgeroepen hun Belgische kameraden te helpen in hun bevrijding.⁶² Dit thema werd ook uitgebreid behandeld in een redevoering die De Man hield op 12 mei in Petrograd, waarmee heel duidelijk werd welke rol men de 'meest radicale vertegenwoordigers van het Belgisch socialisme' had toevertrouwd. De Man maakte gebruik van alle mogelijke trucs en sofismen om toch maar

60 Emile Vandervelde, “Souvenirs d'un militant socialiste”, Paris, 1939, p. 227

61 Archieven van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van de USSR. Geheim telegram gedateerd op 12 maart 1917.

62 Deze brochure (14 p.) bevindt zich in de bibliotheek van het Instituut voor Marxisme-Leninisme, Moskou

de indruk te verwekken dat zijn houding werd ingegeven door de zuiverste marxistische orthodoxie. Hij presenteerde zich als een revolutionair die slechts het uniform had aangetrokken om beter het nationalisme en het militarisme te kunnen bestrijden, die uitsluitend verpersoonlijkt werden door het imperiale Duitsland. Hij trachtte zelf voordeel te halen uit het grote prestige dat Karl Liebknecht had verworven in de internationale socialistische middens omwille van de vervolgingen tegen hem. “Wij hebben dezelfde antimilitaristische ideeën. We zijn allebei trouw gebleven aan onze overtuiging. Maar dat heeft ons naar andere oorden gebracht: de Duitse antimilitarist in de gevangenis; de Belgische antimilitarist in de loopgraven.”⁶³

Ter plaatse gaf de Belgische regering zich vrij snel rekening van de preciaire toestand waarin de Voorlopige Regering van Rusland zich bevond. Volgens Vandervelde's eigen woorden hing haar voortbestaan af van “de materiële en vooral de morele mogelijkheid van een militair offensief”.⁶⁴ De delegatie zou heel snel en volgens haar eigen keuze een instrument worden waarover de (Russische) legerleiding kon beschikken voor openlijke politiek-militaire doeleinden. Dat was wel heel ver weg van de doelstellingen van een missie die alleen maar “contact wou opnemen met de Russische socialist en hen de groet brengen van de Internationale”. Weinig misverstand mogelijk: “Het was als predikers van deze heilige oorlog dat wij naar het front gingen (...) De opperbevelhebber die ons daartoe had uitgenodigd – het ging nog om generaal Aleksejev – begreep dat het om een echte propagandamissie ging (...) om wat hij de morele voorbereiding van het offensief noemde af te werken.”⁶⁵ In de loop van de bezoeken aan de legerzones van het zuidwestelijk front, gingen de Brouckère en De Man zelfs zo ver als te suggereren aan een Russische verantwoordelijke om met de mitrailleur te schieten op muitende soldaten van het Siberische VIIde Corps dat Tarnopol naderde.⁶⁶

63 Redevoering van 12 mei 1917 in Petrograd op de receptie georganiseerd door een afvaardiging van officieren en soldaten van het 1ste revolutionair regiment van Rusland (voorheen Regiment Volhynski), door luitenant De Man (gestencild document, 12p.) Archieven van de Fondation Jacquemotte, Fonds Massart.

64 Emile Vandervelde, “Trois aspects de la Révolution russe”, Paris, 1918, p. 83

65 Ibid., p. 85

66 Emile Vandervelde, “Souvenirs d'un militant socialiste”, p. 247

Tijdens de winter 1917-1918, werd deze actie voortgezet op diplomatiek vlak door Jules Destrée die tot Belgisch ambassadeur was benoemd bij de Voorlopige Regering van Rusland.

Destrée heeft kennelijk geen gelegenheid gehad om rechtstreeks tussen te komen in de Russische zaken in de loop van zijn verblijf in Petrograd. Ten minste er is geen enkele indicatie die toelaat te veronderstellen dat hij in die zin zou zijn opgetreden. Hij was in elk geval naar Rusland getrokken met de bezorgdheid “de belangrijke economische belangen te vrijwaren”, zoals hij zelf aangaf bij het overhandigen van zijn geloofsbrieven aan Kerenski, tweede minister-president van de Voorlopige Regering. Hij verliet Rusland ook met de manifeste wil om het bolsjewisme zo donker mogelijk af te schilderen. Die ingesteldheid had hij ook over het Russische volk, in tegenstelling tot Vandervelde die, bijvoorbeeld, over de bevolking niet zonder begrip of sympathie schreef. Enkele zinnen volstaan om de houding van Destrée te duiden: Lenin was slechts een gewone man van het volk met Mongoolse en Duitse trekken; socialist of niet, een Rus was slechts de “zoon van een alcoholist, de kleinzoon van een slaaf en afstammeling van barbaren uit Azië”; ten slotte, de landbouwhervorming was niets anders dan een burgerlijke hervorming die de boeren toeliet “meteen toe te geven aan hun jaloersheid en hebzucht”.⁶⁷

Het is dus moeilijk te ontkennen dat diegenen die toen de leiding hadden van het buitenlands beleid van de B.W.P. zich heel ver op de contrarevolutionaire weg bewogen. De beweringen van Destrée waren misschien wel in de ogen van Vandervelde of andere 'gematigden' overdreven, maar ze waren nochtans slechts schandalige variaties op een bepaald thema van de reformistische politiek. De meerderheid binnen de B.W.P. had altijd hervorming en revolutie tegenover elkaar geplaatst en dat bleef ze doen. Op 3 november 1918 stelde Jules Lekeu een rapport voor aan de Algemene Raad dat de lof zong van het “gestage en geduldige werk van de wetenschappelijke en morele evolutie” vooraleer het te hebben over “een spektakel van de meest wrede afscheuringen en ergste

67 Jules Destrée, “Les fondateurs de neige – notes sur la révolution bolchévique à Petrograd pendant l'hiver 1917-18”, Bruxelles-Paris, 1920, passim.

rotzooi” dat Rusland bood.⁶⁸ Bekeken door het vervormend prisma van een gedogmatiseerde en reeds lang gescleroseerde socialistische ideologie, betekent de revolutionaire strijd van de Russische arbeiders voor de meerderheid van de B.W.P.-ers een politieke monstrositeit, ondenkbaar in een geëvolueerd democratisch land. Vandervelde was ervan overtuigd dat deze revolutie zou mislukken omdat de meeste Russische arbeiders ongeletterd waren.⁶⁹ De Brouckère van zijn kant assimileerde het bolsjewisme met een “Aziatische en barbaarse vervorming van een beschaafd Europees concept.”⁷⁰

Maar deze ideologische beschouwingen waren slechts van relatief belang. De diepere redenen van het militante antibolsjewisme van de B.W.P. waren ook die van haar trouw aan de 'Union sacrée': haar nationalisme en de hoop op een grotere politieke rol na de oorlog in een burgerlijk democratisch bestel. Deze hoop groeide in de mate dat de angst voor de gebeurtenissen in Rusland toenam bij de leidende klasse. Meer dan eens had de B.W.P. in het verleden toen ze hervormingen bepleitte, geargumenteed dat haar voorstellen de beste manier vormden om een revolutie te vermijden. Maar omdat ze zelf alles in het werk stelde om dit gevaar te vermijden wou de leidende klasse geen of slechts zeer kleine wijzigingen doorvoeren. Dit keer stelde de strijd van de bolsjewieken haar vrij om dergelijk ingewikkeld politiek spel te ontplooiën. De burgerij was werkelijk bang en had nog meer redenen dan in 1916 om de B.W.P. als een onmisbare bondgenoot te beschouwen. Het was onmogelijk om de basis van het politiek regime te consolideren zonder de B.W.P. op te nemen in het regulatiesysteem van de regeringspartijen. Dit hield meteen een hervorming in van de kieswet en toegevingen op sociaal vlak. Zoals professor Bartier het stelt werd deze berekening in grote mate gedicteerd door de vrees dat het Belgische proletariaat “op een of andere wijze het Russische voorbeeld zou volgen”.⁷¹ Er is trouwens geen andere uitleg te vinden voor de uitzonderlijke aandrang waarmee er, in Loppem waar de koning zich bevond, op 12 november 1918 de tripartite onderhandelingen

68 Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre, pp. 97-98

69 Parti Ouvrier Belgde, “Compte rendu officiel du XXX Congrès annuel (Pâques 1919), Bruxelles, 1919, p. 43

70 Louis de Brouckère, Oeuvres choisies, Bruxelles, s.d., t. 3, p. 353

71 J.Bartier, “La politique intérieure belge (1914-1940)”, Bruxelles, 1953, t.4, p.47

werden gehouden met het oog op het nemen van maatregelen om de openbare orde te verzekeren. Het schijnt dat de aanvang van deze besprekingen nog werd vervroegd als gevolg van de agitatie die de Duitse revolutie in België had teweeg gebracht in de laatste uren van de bezetting. Hoewel moet gezegd dat in de hoofdstad de vakbonden een oproep aan zich lieten voorbijgaan van de Revolutionaire Raad van Soldaten.

De akkoorden van Loppem zetten de regeringsdeuren open voor twee nieuwe socialistische ministers, Anseele en Wauters, en zouden leiden tot het instellen van het algemeen stemrecht zonder voorafgaandelijke herziening van de Grondwet. De katholieke advocaat Delacroix werd benoemd tot Eerste Minister. Hij zou aan de oude Charles Woeste, boegbeeld van het onverbeterlijke conservatisme, verklaard hebben dat dit de prijs was die moest betaald worden om het land te sparen van gewelddadige reacties van de socialistische massa's. Woeste geloofde er geen snars van, maar de voornaamste inspiratiebron van deze politieke omwenteling was met name de bankier Emile Francqui, van wie Delacroix de beschermeling was.⁷² De nieuwe Eerste Minister behoorde in elk geval tot de Raad van Bestuur van de Société Générale.

Het is evident dat in deze zaak de burgerij slechts bang was voor een bolsjewistische besmetting van de arbeidersbeweging waarvan ze de strijd lust maar al te goed kende. Het was zeker niet door de heilige oorlog in naam van het patriottisme in Rusland te gaan prediken, noch door het bolsjewisme in naam van het beschaafde socialisme te gaan veroordelen dat de leiders van de Belgische Werkliedenpartij bij hadden gedragen tot deze plotse versoepeling.

In werkelijkheid zagen we hier wellicht de eerste concrete bijdrage van het bestaan zelf van een socialistische staat, zelfs een zwakke staat, aan de economische en politieke strijd van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen.⁷³ Erkennen dat deze band er was zou veel hebben

72 Comte Charles Woeste, "Mémoires pour servir à L'Histoire contemporaine de la Belgique", Bruxelles, 1939, t.3, pp. 58-59

73 Bijdrage die sommige socialistische personaliteiten later soms hebben toegegeven. Zo meende Henri Janne bijvoorbeeld dat de aanname van de

kunnen bijdragen tot de vorming van het internationalistisch bewustzijn van de Belgische arbeiders. Maar de politiek van de B.W.P. verborg dit fenomeen.

Links, op haar beurt, was toen nog maar pas begonnen aan de eerste hergroeperingen en aan het bijstellen van z'n politieke inzichten.

3. De heropleving van de linkse stroming in België (1917-1918).

Verskillende getuigenissen van mensen die deze periode hebben beleefd, zeggen dat de revolutionaire gebeurtenissen in Rusland – hoewel ze niet goed gekend waren hier – samenvielen met een zekere heropleving van de internationalistische gedachte in bezet België. Vage gedachte, ongetwijfeld, want de Duitse aanwezigheid bleef zwaar wegen op de geesten, maar tegelijkertijd toch ook reëel. De omwentelingen in het oosten voedden het gevoel dat het proletarisch internationalisme waarvoor een zekere heimwee was blijven hangen, zijn toekomstperspectieven zou terug vinden, zonder dat men eigenlijk goed wist hoe dit moest of zou gebeuren.

De militanten trachtten enige waarheidsgetrouwe informatie te distilleren uit de zeldzame Zwitserse dagbladen die tot in België geraakten, zoals de *Internationale Rundschau* van Zurich. Ook uit enkele Duitse kranten zoals *Vorwärts*, orgaan van de sociaaldemocratie, en de *Leipziger Volkszeitung* waar De Man ooit nog had gewerkt onder de leiding van Rosa Luxemburg.

Deze kranten, aangevuld met oudere informatie en een studie van de Oostenrijkse socialist Henri Weber, vormden de bronnen voor een brochure van 80 bladzijden met de titel *La Révolution Russe*, die clandestien werd uitgegeven in Brussel in augustus 1918. Deze brochure was een initiatief van het Bureau van de B.W.P.. Ze bevatte documentatie die was verzameld door Emile Housiaux, met een voorwoord van Joseph

hervormingen “ook werd beïnvloed door de ontwikkeling van de economisch socialistische landen van het oosten, tegenover wie men wel verplicht was om een sociale vooruitgang in het westers kapitalisme te realiseren.

Wauters, directeur van *Le Peuple*. Joseph Jacquemotte was verantwoordelijke uitgever.⁷⁴ De vakbonden werkten mee aan de verspreiding ervan, met in het bijzonder le Syndicat des Employés. Felix Coenen die lid was van de vakbond en tevens van de Socialistische Jonge Wacht stond persoonlijk in voor de verspreiding van een aantal van deze brochures. *La Révolution Russe* was in 1921 nog steeds te koop in de boekenwinkel van *L'Exploité*. De politie nam er tijdens een huiszoeking exemplaren van in beslag.⁷⁵ Dat kan vandaag wat ongebruikelijk overkomen omdat de brochure heel wat kritiek op de bolsjewisten bevatte. In het voorwoord werden ze ervan beschuldigd een “beschamende vrede te hebben gesloten met het Duits imperialisme”, en er werd hen een “nakende ondergang” voorspeld. Maar het was niet dit aspect dat het meest opviel. Wauters ontkende trouwens dat Lenin een “verrader” was, en hij nodigde de lezer uit de “omvang en de zuiverheid” van bolsjewistische bedoelingen in beschouwing te nemen. De brochure bevatte ook enkele persknipsels die tamelijk objectief de activiteit van de Sovjets beschreven. Bijvoorbeeld een korte weergave van Lenins argumenten voor de ratificatie van het Verdrag van Brest-Litovsk, en zelfs woorden van lof voor de “ontroerende grootsheid” van hun sociaal werk. Het was vooral dit aspect dat opviel bij de linkse militanten in een tijd waarin de meest absurde anti-Sovjet laster makkelijk doordrong bij de massa's. Ondanks z'n ambiguïteit, ondanks de tekortkomingen die niet zo makkelijk te onderkennen waren in 1918, had *La Révolution Russe* de verdienste om onder het toezicht van de Werkliedenpartij een eerste kennismaking te laten doorsijpelen met de ware doelstellingen van de revolutie. Dat is ook de reden waarom de linkse militanten ze gebruikten als een soort contrapropaganda. De hoedanigheid van de auteurs geeft trouwens te denken dat zelfs op het allerhoogste niveau en bij leiders van het 'jusqu'aboutisme' zoals Wauters, de Oktoberrevolutie overwegingen opriep die niet altijd overeenkwamen met de officiële resoluties. Het belang van deze brochure – en dat is waarom het de moeite loont er iets meer aandacht aan te schenken – ligt 'm in het kunnen lokaliseren van de impact van de revolutie, het kader waarin dit gebeurde, de gevoeligheid van de context.

74 “L'Exploité”, 12 janvier 1919

75 “Joseph Jacquemotte”, p.50

Deze impact is uiteraard terug te vinden bij de groepen, die goedschiks kwaadschiks, het internationalisme hoog in het vaandel voerden.

De strijd van de internationalisten opdat de B.W.P. zou deelnemen aan de conferentie van Stockholm kreeg de wind in de zeilen in de periode na de Oktoberrevolutie. De gevolgen waren onmiddellijk voelbaar. Hier opnieuw moeten we vaststellen dat de documenten die dergelijke vooruitgang illustreren eerder zeldzaam zijn en soms strijdig, maar er zijn er in elk geval meer dan over de vorige periode en ze zijn ook overtuigender. Ze brengen enerzijds een verbreding van de oppositie aan het licht tegen de “ultra”-lijn die tot dan toe werd gevolgd, en anderzijds de aanwezigheid ter linker zijde van een begin van actieoverleg dat opriep tot een democratisch debat over de stellingen van de Algemene Raad. Als we deze actie in perspectief plaatsen zouden we de hypothese kunnen naar voor schuiven dat de publicatie van *La Révolution Russe* – omwille van zijn positieve kanten – er eigenlijk is gekomen dank zij de druk die links toen op de partijleiding kon uitoefenen.

“Er bestaat geen enkele reden meer voor de Algemene Raad om nog langer een afwijzende houding aan te nemen voor wat betreft de deelname aan de conferentie (van Stockholm)”, aldus het Antwerps federaal comité van de B.W.P. begin november 1917. Het comité was van oordeel dat de weigering de partij in het isolement zou dringen, en dat er naar Stockholm moest worden gegaan om er de “algehele schadeloosstelling” van België te eisen en het herstel van zijn onafhankelijkheid. Te onthouden valt dat de Antwerpse federatie zijn mening stoelde op de verandering van de internationale situatie door te verwijzen naar de “voorstellen van de Russische Sovjets omtrent de voorwaarden voor vrede”.⁷⁶ Op 6 januari 1918 stuurde de Algemene Syndicale Federatie van Antwerpen op haar beurt een bericht naar de Algemene Raad van de Syndicale Commissie met de uitdrukkelijke wens dat de Commissie “alles in het werk zou stellen om de vrede te realiseren en om de internationale arbeiderscontacten te herstellen.”⁷⁷ Deze wens werd ook geregeld uitgesproken in het Syndicaal Mededelingsblad, het orgaan van deze federatie.

76 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

77 Idem

Het werk van de internationalisten werd in het bijzonder gesteund door de Brusselse federatie. Verwonderlijk is dit niet want deze federatie was reeds voor de oorlog de meest gepolitiseerde en ook het voornaamste centrum voor uitwisseling van ideeën. Charles Massart speelde er een belangrijke rol. Samen met Fernand Brunfaut, de secretaris van de arbeidersliga van Laken, en nog andere militanten nam hij gecoördineerde initiatieven met het oog op een positiewijziging van het federaal comité van Brussel en de Algemene Raad van de partij. Eind december 1917, begin januari 1918 organiseerden ze een echte politieke campagne bij de arbeidersliga's van de federatie. De Liga van Laken schreef op 3 januari een brief naar het comité en naar alle leden van de Brusselse federatie met de vraag voor een algemene vergadering en om “een nieuwe vergadering uit te lokken van de voltallige algemene Raad om de werkklijn van de B.W.P. te onderzoeken en te bepalen”. Mocht de deelname aan Stockholm toch worden verworpen dan wilden de socialisten van Laken het recht erkend zien om als “minderheid openlijk zijn grieven te kunnen uiten”. De brief sprak over de publicatie van de geheime verdragen door de Sovjets om vast te stellen dat de Entente imperialistische doelstellingen nastreefde. “Het is van belang dat de Russische revolutie niet beperkt blijft tot het Russisch grondgebied”, meende nog de liga, en ze begroette “het Russisch proletariaat dat ongetwijfeld de proletarische massa's deed ontwakken uit de groeiende verwarring van de oorlogsgebeurtenissen”.⁷⁸ Een gelijkaardige boodschap werd door de Brusselse arbeidersliga uitgevaardigd.

Het federaal comité besprak deze boodschappen op 14 januari 1918 en besloot beide documenten door te sturen naar de Algemene Raad. Het aanvaardde ook een voorstel om de vergadering van de Algemene Raad uit te breiden door er twee vertegenwoordigers per groep toe te laten. Dit principe werd echter niet gevolgd omwille van praktische beperkingen waarover de Brusselse militant Vermeire zich beklaagde in een brief aan Brunfaut en Massart met toch wel deze betekenisvolle conclusie: “We moeten ervoor ijveren om de delegees in de Algemene Raad (...) niet opnieuw in hun persoonlijke naam te laten stemmen”.⁷⁹

78 Idem

79 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

De arbeidersliga van Ukkel kwam eveneens bijeen op 20 januari 1918 om zich over een voorstel uit te spreken dat Massart had opgesteld en dat was rondgestuurd aan alle leden door de secretaris van de liga, Arthur Geerts, die ook de syndicale secretaris was van de 'carrosseriewerkers'.⁸⁰ De tekst benadrukte vooreerst uitgebreid en in algemene termen het belang van de klassenstrijd, om vervolgens de imperialistische oorlog te veroordelen die de proletariërs had meegesleept in “een broederstrijd waar alleen de kapitalistische belangen mee worden gediend”. Na drie jaar en half bloedige strijd is er nog geen enkele definitief militair resultaat vast te stellen, aldus nog Massart. “Een vrede die door de wapens is opgelegd kan niet duurzaam zijn en zal in tegendeel bron zijn van nieuwe conflicten.” Daarom moeten de proletariërs die trouw gebleven zijn aan het internationaal socialisme bijeenkomen “om een einde te stellen aan het huidige bloedbad”. Massart hernam ook het congresbesluit van de C.G.T. in Clermont-Ferrand en stelde voor de Algemene Raad bijeen te roepen “waar onze vraag wordt onderzocht naar deelname aan elke internationale socialistische conferentie of indien nodig dergelijke conferentie bijeen te roepen”. Hierover moesten elke politieke federatie en de grote syndicale centrales worden gepolst.⁸¹

Het nationaal comité van de Syndicale Commissie et de Algemene Raad kwamen respectievelijk bijeen op 29 en 30 januari 1918. De syndicale Commissie meende dat het noodzakelijk was dat de Internationale bijeen zou komen voor het einde van de vijandigheden, maar voegde er aan toe dat haar vertegenwoordigers slechts zouden deelnemen als “de kwestie van verantwoordelijkheid” bovenaan de agenda zou staan, want de uitzuivering van de Internationale hing er van af.⁸²

Corneille Mertens verdedigde de volgende dag deze tekst voor de plenaire vergadering van de Algemene Raad. Van de acht sprekers was Jacquemotte het scherpst in de polemiek tegen de meerderheidspositie, hij

80 Geerts was in die tijd een goede syndicalist maar later volgde hij een totaal gedegenereerd parcours. We vinden hem terug net voor de tweede wereldoorlog in een groupuscule die zich beriep op het 'proletarisch antisemitisme’.

81 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

82 Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre, p. 101

kreeg vooral steun van Lekeu en Wauters. Over het algemeen zijn de officiële verslagen die na de oorlog verschenen nogal discreet over de tussenkomsten van links maar deze keer kregen ze toch enige ruimte. Zo lezen we: “Jacquemotte was de voornaamste spreker voor de tendensen die meenden dan we moeten beslissen om naar Stockholm te gaan, om zeker ten gepaste tijde de Internationale te kunnen heractiveren, zodat ze als het uur is gekomen bij kan dragen om het herstel van de vrede te doen samenvallen met de triomf van de democratie in de wereld en de meest energieke actie van het internationaal proletariaat.”⁸³ We weten dat in augustus 1917 dergelijk voorstel slechts 5 stemmen op de 75 had gekregen. Vijf maanden later kreeg de meerderheidsresolutie tegen Stockholm 26 stemmen voor, 16 tegen met 2 onthoudingen.

In diezelfde periode verschenen pamfletten die ondertekend werden door een “Internationalistische groep, Belgische afdeling” die zegde samengesteld te zijn uit “leden van alle vakbonden” en die wellicht de Belgische tegenhanger was van het ‘Comité voor het herstel van de internationale relaties’ dat in 1915 opgericht was door Franse Zimmerwald-aanhangers. Deze groep werd gesteund door een vroegere leider van de Vlaamse sectie van de Centrale voor Arbeidersvorming, Désiré Bouchery, die later volksvertegenwoordiger van Mechelen zou worden en ook minister. Andere leden waren met name Emile Marchand, vakbondssecretaris van de bouw, Arthur Geerts, reeds hoger genoemd, Felix Coenen en Abraham Soep, een anarchistisch Antwerps diamantair die later voor heel korte tijd een van de eerste communistische militanten van de Metropool zou zijn. Een pamflet dat deze groep uitgaf rond half februari 1918 veroordeeld de resolutie die Vandervelde en de Brouckère moesten gaan verdedigen in naam van de Algemene Raad bij de socialisten van de Entente – diezelfde waartegen Jacquemotte was opgekomen – en ontzegde hen het recht om in naam van de B.W.P., die niet was geconsulteerd, te spreken. De groep verklaarde dat het “crimineel was en tegen de principes van het socialisme om de voortzetting van de staat van oorlog te steunen”. Integendeel zou men moeten “zo snel mogelijk” de internationale relaties hervatten met die “groepen die trouw gebleven waren aan de principes van het socialisme”. Het probleem van de oorlog “stelde zich op dezelfde wijze voor alle proletariërs”, dus

83 Ibid., pp. 99-100

hadden de socialisten de “opdracht om zich te ontdoen van het pact met de bourgeois-partijen” opdat de “gezonde wil van de proletariërs ten volle zou kunnen wegen om een einde te maken aan dit bloedbad dat door niets kan worden gerechtvaardigd”.⁸⁴

In Gent werd de toon van de publicaties van de “Vredesgroep” nog radicaler na de Oktoberrevolutie. Deze evolutie werd mee geduwd door de invloed uit Nederland, aangezien de socialisten van *De Tribune* zich intussen hadden aangesloten bij de linkerzijde van Zimmerwald. De groep gaf in juli 1918 een brochure uit met de titel *Ons Standpunt* die de solidariteit uitdrukte van de Gentse S.J.W. met de Oktoberrevolutie.

“De klassentegenstellingen zijn vandaag scherper dan ooit. In vele steden hebben de bolsjewieken resoluut de leiding genomen van de beweging. Hun tweede revolutie werd een succes en in november hebben ze de regeringsmacht genomen: Rusland is een socialistische arbeidersrepubliek geworden. Dat betekent een grote stap voorwaarts voor de algemene vrede. (...) Onze Russische kameraden konden niet anders, om de Republiek en het socialisme in Rusland te redden, dan de vrede van Brest-Litovsk te tekenen met de centrale machten, nadat ze vergeefs geëist hadden dat de andere regeringen vredesgesprekken zouden beginnen. (...) Laat ons hier voluit de moedige en prachtige kampioenen van het socialisme, de bolsjewieken, steunen, die onder ongehoorde moeilijkheden, verlaten en verraden door praktisch de gehele Internationale, het autocratisch tsaristisch regime vervangen hebben door een socialistische republiek, een communistische republiek van de arbeiders... Het doel van onze socialistische strijd.”

De “Vredesgroep” bevestigde bovendien in het voorwoord van deze brochure: “De IIde Internationale kon deze oorlog nog niet verhinderen; haar historische rol beperkte zich tot samenbrengen van arbeidersorganisatie uit verschillende landen; de rol van de IIIde Internationale ligt in de oprichting van een organisatie die de hele wereld zal bestrijken. Deze brochure draagt 'n bescheiden steentje bij tot de vorming van dergelijke Internationale”.⁸⁵

84 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

85 Cfr Georges Van den Boom, “Communisme”, oktober 1951, 0r 9, p. 50

Op gebied van de revolutionaire verwoording van de ideeën was de S.J.W. van Gent de meest geavanceerde onder diegenen die toen, met veel nuances, de internationalistische beweging in België uitmaakten. Het is trouwens heel normaal dat de wind van de Oktoberrevolutie specifiek elan gaf aan de uitspraken van de jonge socialisten, temeer daar het enthousiasme stoelde op politieke inzichten die gebaseerd waren op een ernstige informatie. Dergelijke informatie kon ook komen van Duitse socialisten in het leger. We weten al dat de “Vredesgroep” met een van hen in contact stond. Felix Coenen legde het nut uit van dergelijke contacten die hijzelf en zijn vrienden van de S.J.W. sedert 1915 onderhielden in Brussel. Op die manier kregen ze van een Duits soldaat die met Zwitserland correspondeerde een tiental exemplaren van een brochure met “in het Frans een discours van Lenin voor een vergadering van syndicale verantwoordelijken over de problemen van de macht van de arbeiders, boeren en soldaten.”⁸⁶

Dergelijke contacten waren dus zeer nuttig, naast het feit dat ze een teken vormden van een lovenswaardige open geest in tijden van het ergste chauvinisme dat de zegen had gekregen van ervaren arbeidersleiders. Maar ook zeer gevaarlijk. In het heersende klimaat in bezet België kon een militant met verantwoordelijkheid binnen een representatieve arbeidersorganisatie zich dit niet riskeren wilde hij het vertrouwen van zijn mensen niet verliezen. Des te meer nog in Vlaanderen waar het fenomeen van het activisme de patriottische gevoeligheden nog op scherp had gesteld. Direct na de wapenstilstand gebruikte Anseele schaamteloos het feit dat de 'Vredesgroep' in contact had gestaan met een Duits soldaat om ze van verraad te beschuldigen en de beslissing van uitsluiting te rechtvaardigen.

De drie ondertekenaars van het voorwoord van “Ons Standpunt” waren Karel Hutse, secretaris van de Bediendenvakbond in Gent, Maurice Machtelynck, ambtenaar bij de gemeentelijke administratie van Gent, en Richard Minne, dichter die later een bepaalde bekendheid zou verwerven in de Vlaamse literatuur. Alle drie behoorden ze tot de redactie van de “Roode Jeugd”.

86 Felix Coenen, “Il y a quarante ans à Bruxelles”, “Le Drapeau Rouge”, 5 novembre 1957

Dezelfde patriottische strengheid, die niet altijd even zuiver was, viel enkele anarchisten te beurt waarvan verschillende beschuldigd werden van spionage voor de vijand en die zwaar werden veroordeeld na de oorlog. De anarchistische propaganda had op haar beurt een opleving gekend vanaf oktober 1917. Vurige tirades en gewelddadige beschuldigingen tegen de oorlogsprofiteurs, de syndicale leiders (ervan beschuldigd geld te krijgen van 'Le Havre'), de burgerij en de patriotten in het algemeen, vulden de pagina's van kleine anarchistische bladen zoals *De Volkswacht* uitgegeven in Leuven en *La Révolte* in Brussel. *La Révolte* riep de Belgische arbeiders op een voorbeeld te nemen aan de Sovjets door “arbeiders- en boerenraden te creëren met het doel samen met het Russische volk de weg naar onze volledige bevrijding af te leggen”.⁸⁷ Het is niet enkel eigen aan de Russische revolutie om in het begin overal copycat-gedrag op te roepen dat eigenlijk op een misverstand berustte. Felix Coenen die deze kringen bezocht in Brussel zonder zich bij hen aan te sluiten, vermeldde dat hij vergeefs gepoogd heeft er zinnig politiek werk te doen. Het enige noemenswaardige spoor van belang dat nog te vinden is van de kortstondige steun van de Belgische anarchisten aan de jonge Sovjetstaat is een telegram dat een van hun vele sektes, het “Comité de défense sociale”, op 2 januari 1918 naar Petrograd verstuurde.

Dat telegram was minstens door één iemand ondertekend, Théo Counet, die later bij de “Amis de l'Exploité” en de Communistische Partij zou behoren. De tekst ervan werd op 20 januari in de pers gepubliceerd.

“Doordrongen van de geest van de mensheid sturen wij u onze waardering en gelukwensen voor het werk dat uw regering wist te realiseren. Onze politieke leiders hullen zich in stilzwijgen en de nieuwe autoriteiten verroeren zich niet, daarom rekenen wij het tot onze plicht als leden van het Belgische volk om in zijn naam te verkondigen dat er niet één mens op deze wereld bestaat die een eerbaar belang zou hebben bij het voortduren van de oorlog. Wij scharen ons dus aan uw zijde om de nabije zege van een eerbare vrede te bewerkstelligen. Wij zijn ervan overtuigd de trouwe woordvoerders van onze landgenoten te zijn die al veertig maanden in stilte lijdten en van wie de ferme

87 “La Révolte”, n°6, juillet 1918

vredeswil versmacht wordt onder duistere bedreigingen en een anoniem terrorisme die ons beletten te ademen.

In hun en onze naam gegroet en leve de vrede”⁸⁸

Tijdens de soldatenbetogingen die gepaard gingen met de Duitse revolutie in Brussel, scharden een aantal militanten uit de linkerzijde van de B.W.P. zich aan hun zijde, alsook mensen van de S.J.W. en anarchisten. Jacquemotte en Felix Coenen, die toen secretaris van de Jeune Garde Socialiste (J.G.S.) van Brussel was geworden, en Jean Taillard, schoonbroer van Jacquemotte en militant voor de J.G.S. in Molenbeek. Later rapporteerde Taillard dat Jacquemotte de straat was opgegaan om “de arbeiders te waarschuwen voor de reactionaire lijn die zich verstopte in de plooiën van de vlag van de overwinning”.⁸⁹

Nochtans toen de revolutionaire Raad van de Duitse soldaten beroep deed op de samenwerking met de vakbonden, hield Jacquemotte de boot af net zoals de andere leden van de Syndicale Commissie. Deze distantiëring werd op verschillende manieren geïnterpreteerd en ook vandaag nog zijn er heel wat mensen die zich erover verwonderen. Louis Bertrand had het er in 1927 over in zijn *mémoires* in bewoordingen die ruimte laten voor twee tegengestelde bezorgdheden: enerzijds zijn bedoeling om de syndicale houding goed te praten, en anderzijds die om een schaduw te werpen op een revolutionair militant.⁹⁰ Het is absurd om de veronderstelling dat Jacquemotte in deze anti-Duits zou zijn geweest. Zijn aanwezigheid op de Duitse betogingen in Brussel tonen voldoende dat hij niet met dergelijke gevoelens zat. We weten trouwens ook dat hij vier jaar eerder bijna gelyncht was geworden toen hij een Duits burger wilde beschermen tegen een vijandige menigte.⁹¹ In werkelijkheid was Jacquemotte de man er niet naar om initiatieven te nemen waarvan de morele waarde niet zwaar genoeg zou wegen, om te riskeren dat hij politiek zou worden geïsoleerd, zonder voordeel noch voor de Duitse revolutie, noch voor zijn eigen toekomstobjectief dat hij had uitgetekend.

88 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

89 Jean Taillard, “Joseph Jacquemotte et les 'Amis de L'Exploité’”, “Communisme”, octobre 1951, n° 9, p. 44

90 Louis Bertrand, “Souvenirs d'un meneur socialiste”, Bruxelles, 1927, t.2, p. 312

91 E. Stiers, “Jacquemotte, sa vie, son oeuvre”, Bruxelles, z.d., p. 45

Zijn bedoeling was lid te blijven van de B.W.P. en in de partij een methodische actie te beginnen om ze te winnen voor zijn concept van klassenstrijd. Dit beantwoordde aan de verzuchtingen van heel wat socialisten, zelfs indien ze voor de rest, net zoals Jacquemotte trouwens, de stelling van een bevrijdende oorlog hadden aanvaard. Voor die militanten had de 'Union sacrée' zijn tijd gehad, en dit gevoel begon door te dringen in de verschillende regio's, zowel langs Vlaamse als Waalse kant. Hij bracht dit op een bijzondere heldere manier naar voor in Hoei op 11 oktober 1918, bij de groep "l' Ere Nouvelle", met Joseph Tonnet, Antony Vienne en andere B.W.P.-militanten. Deze groep had zijn visie uitgewerkt in een gestencil document dat een echt charter vormde en opgesteld was door Vienne. Hier werd de onmiddellijke toepassing geëist van het vooroorlogse socialistisch programma, met als speerpunt het algemeen stemrecht. De regering in Le Havre werd niet in staat geacht dit programma uit te kunnen voeren. Die regering, aldus de tekst, "zou bij zijn terugkeer naar België de kaart trekken van het patriottisme. Er zouden welluidende toespraken worden gehouden, vurige manifestaties, met alles erop en eraan. En al deze toeters en bellen zouden maar een doel dienen: de oppositiepartijen bij de hand nemen voor een zogenaamde samenwerking voor de heropbouw. Ondertussen zou men niet twijfelen om de arbeidersklasse in te tomen en terug te keren naar de reactie van vroeger". De groep verwierp elke socialistische deelname aan bourgeois ministeries en sprak zich uit voor "een krachtige actie tegen het kapitalistisch systeem dat zijn tijd had gehad door de wereld in vuur en vlam te hebben gezet". De internationale relaties moesten worden hernomen om een einde te stellen aan dat regime waaraan "praktisch uitsluitend" de verantwoordelijkheid moest worden gegeven voor de oorlog. Alle imperialistische bedoelingen van waar ze ook zouden komen, werden verworpen. Het document besloot dat "een sterke, krachtige, gestroomlijnde organisatie die elk verbond met de burgerlijke partijen afwees, het beste middel zou zijn om op korte termijn dat programma te realiseren".⁹²

Op dat ogenblik had Joseph Thonet zich al openlijk achter de bosliewieken geschaard, en de volgende maand was hij een van diegenen

die in Hoië betoogden achter de slogan “Leve de Duitse revolutie!”⁹³ Maar heel wat vrienden van “L'Ere Nouvelle” gingen niet zo ver, wat meteen ook verklaart waarom er in het document niet werd verwezen naar de gebeurtenissen in Rusland. Anderzijds toont dit ook hoe veel socialisten die nog door de angst van de oorlog waren getekend toch reeds open stonden voor een verlinking. Op sommige ogenblikken werd dit allemaal nog intenser en kon het tijdelijk overeenkomen met een slogan als “Leve de wereldrevolutie !” zoals bij de Luikse federatie van de B.W.P. onder de directe invloed van het Duitse voorbeeld. In elk geval moet men zich niet vergissen, de buitenlandse revolutionaire stimulans had eigenlijk nog geen werkelijk duurzaam en diepgaand effect, behalve bij een beperkt aantal militanten.

De affiche van de Luikse federatie werd discreet uit circulatie genomen tijdens de algemene euforie van de overwinning en de aankomst van de bevrijdingstroepen. Zo zag de realiteit er in België nu eenmaal uit. Jacquemotte en zijn kompanen behoorden ongetwijfeld tot de meest bewuste militanten. Voor hen lag het onmiddellijk belang in het lichten van de hypotheek van de 'Union sacrée'. Reeds voor de wapenstilstand had Massart, op 6 november, een resolutie ingediend die de noodzakelijkheid onderstreepte om “elke ministriële samenwerking te verwerpen” en zich “enkel op het terrein van de klassenstrijd te bewegen”.⁹⁴ Het voornaamste wapen van deze actie moest het blad “*L'Exploité*” worden, waarvan het eerste nummer werd afgewerkt door Jacquemotte, Massart, Poulet, Taillard en enkele anderen. Het eerste nummer verscheen op 17 november, aan de vooravond van de akkoorden van Loppem die de grondvesten van de 'Union sacrée' zouden uitbreiden en verlengen. Jacquemotte zette zijn visie uiteen in een artikel waarin hij stelde dat “de oorlog de klassentegenstellingen had vergroot”, een vaststelling die veel zei over zijn internationalistische visie op de klassenstrijd, terwijl in België alles op het tegendeel leek te wijzen. Jacquemotte zei verder: “De bezittende klasse zal alles doen om een rustige positie te verwerven waarin het opnieuw de arbeidskracht kan uitbuiten voor de prijs van enkele toegevingen. Wij zullen tonen dat enkel een politiek van strijd de arbeiders de voldoening kan geven waar ze recht op hebben.”

93 Joseph Thonet, “Mémoires et souvenirs 1914-1948 (suite)”, p. 14

94 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart

Het was door haar inspanningen in België zelf dat de linkerkzijde van de B.W.P. de universaliteit ontdekte van de politieke lessen van de Oktoberrevolutie en wat haar ertoe bracht om de steun te zoeken van een mondiale organisatie die deze in de praktijk zou brengen: de III de Internationale.

Foto's

Dit zijn weergaven van foto's die tot de "Archieven van het Communisme" behoren van Dacob en Carcob. Behalve die van Vandervelde en De Man op p. 81 en van Vandervelde in Rusland op p.84 die komen van het Institut Emile Vandervelden.

p. 69 : L'Ouvrier Communiste. Blad (15 februari 1920) van de groep rond War Van Overstraeten die in 1920 lid werd van de IIde Internationale

p. 70 : Ons Standpunt. Een uitgave van de Gentse Vredesgroep (juli 1918)

p. 71 : Charles Massart, leraar aan de Central d'Education Ouvrière, waar hij Jacquemotte liet kennis maken met het marxisme. Massart was ook actief in L'Exploité en later in de Communistische Partij.

p. 72 : L'exploité richt de Parti Communiste Belge op (29 mei 1921)

p. 73 : Georges Van den Boom wordt als vrijwilliger in het leger ingelijfd in 1914. Later treedt hij toe tot de Vredesgroep van Gent

p. 74 : verkiezingsaffiche 1912 voor het algemeen stemrecht.
Conferentie van de Socialistische Internationale in Basel 1912

p. 75 : affiche die oproept om de revolutie in de Oeral te verdedigen tegen het Witte Leger

p. 76 : Het Volkshuis in Brussel bij de Algemene Staking van 1913

p. 77 : affiche voor het algemeen stemrecht met Vandervelde en Demblon.

p. 78 : twee foto's van Lenin op het Rode Plein in Moskou

p. 79 : Joseph Thonet van de groep *l'Ere Nouvelle* in Hoei, Joseph Jacquemotte vakbondssecretaris in Brussel, War Van Overstraeten oprichter van de 1ste Parti Communiste Belge, Jef Van Extergem van de SJW in Antwerpen.

p. 80 : Clara Zetkin en Rosa Luxemburg

p. 81 : Emile Vandervelde en Hendrik De Man

p. 82 : Karl Liebknecht die in december 1914 tegen de oorlogskredieten stemde in het Duitse Parlement. Later leider van de Spartakisten.

p. 83 : L'Exploité (opgericht in 1911) was het dagblad van de revolutionaire syndicalisten, met Joseph Jacquemotte als een van de belangrijkste leiders.

p. 84 : Vandervelde ging in 1917 samen met de Brouckère en De Man naar Rusland om er de soldaten van te overtuigen de oorlog verder te zetten.

Oproep van de bolsjewieken om Petrograd te verdedigen tegen de aanvallen van het Witte Leger.

Administration-Redaction : 3, rue Steenpoort, Bruxelles.

ORGANE DU PARTI COMMUNISTE BELGE (SECTION BELGE DE LA IIIe INTERNATIONALE)

LE TROISIÈME ANNIVERSAIRE DE LA RÉPUBLIQUE DES SOVIETS

Depuis trois ans, la République des Soviets invite les travailleurs russes à se prêter un héritage de ruines et de désastres, "l'héritage magdali", a dit Léning.

L'effondrement du capitalisme imposa la Révolution. Mais, la Révolution est une œuvre immense, une gigantesque transformation qui embrase toute la vie matérielle et spirituelle de l'homme. Rien de ce qui est humain ne lui est étranger.

La Révolution est une œuvre mystérieuse, car la vie ne s'écoule pas en horizons qui s'effacent et à mesure qu'ils s'effacent. Celui qui veut prédire les formes de la Société communiste, dit Marx, est un contre-Révolutionnaire.

Une chose était claire pour les ouvriers : le capitalisme, cette guerre perpétuelle, les avait menés, par la grande guerre, dans un effroyable déchaînement général. Les prolétaires d'Europe, en 1917, se réalisaient : la guerre provoquait l'abrutissement et la sauterelle du monde entier.

Le corps pourri du capitalisme gisait à terre. Quelques traites à la lutte ouverte voulaient l'aider à se redresser, à panser ses blessures purulentes. Ils disparurent eux-mêmes sous les ruines de l'ancien régime. D'autres traités qui n'allaient pas, au contraire, lui porter le dernier coup, ne fallit-il pas permettre de poursuivre son ignominieuse existence.

C'est alors que les ouvriers russes jetèrent leur formidable cri de salut : "Tout le pouvoir aux travailleurs."

Depuis, a été poursuivi le grand et irréductible combat contre les revenants du capitalisme : "Où, dit Léning, la classe ouvrière veut se séparer de la vieille société bourgeoise par un mur chinois. Lorsque la révolution finit, les choses ne se passent pas comme à la mort d'un homme, où l'on emporte et enterre son cadavre. Au moment où la vieille société périt, on ne peut pas closer ses restes dans un lit et les mettre dans la tombe. Elle se décompose au milieu de vous, elle pourrit et à poursuivre nous gagne nous-mêmes..."

Et l'émancipation est poursuivie dans l'enthousiasme du progrès, la douleur des arrets et l'inquiétude des régressions.

Qui donc avait commis le cri de libération des travailleurs russes ? Ils avaient été toujours compris, exécutés, se ont pillés de leurs immenses détresse.

Mais le mouvement des forces élatées et tira, les bolchévistes. Il fallit aux travailleurs du régime inflexible de ces derniers.

Et les ouvriers d'Europe et d'Amérique, avaient-ils compris ?

L'effroyable oppression capitaliste moderne venait de perdre ses plus importants bastions. Ses rangs étaient percés. Ce que des milliers et des milliers de révoltes, tant de sang et d'angoisse n'avaient pu atteindre, venait de s'écrouler. Plus un prolétaire sentait en lui un immense effort pour donner l'humanité à l'humanité, plus il nous aspirait, à la hauteur de son immense.

Pendant ce temps que le prolétariat occidental se débattait dans l'émancipation,

Pendant soixante ans il s'était laissé dire qu'il était le maître du monde. Elle a été ses avantages dans les petits pays qui longent la Russie. Elle a armé la Finlande et la Pologne Blanche. Elle soutient les plus beaux aventuriers. Elle a été son soutien à Roumanie et la Hongrie de l'Est.

Mais, surtout, elle a menti. Elle a menti sans arrêt, avec fureur, avec une haine féroce, désespérée. Elle a fait de ses publications, de sa presse, de ses livres, la documentation la plus calomnieuse de l'histoire humaine. Elle a voulu montrer, mentir toujours, pour perdre les travailleurs dans la nuit de l'ignorance et du scepticisme. Il lui fallait, à tout prix, empêcher tout éveil spirituel dans l'esprit des travailleurs.

Tout cela n'a rien d'étonnant : la barbarie capitaliste achève ainsi dans la plus effroyable poursuite morale la norme de son évolution.

Et si un spectacle plus repoussant encore que celui d'un impérialisme bourgeois en décomposition : c'est la corruption d'une velle que elle a trouvé parmi ceux qui s'étaient assigné le rôle d'auteurs, de pilotes les travailleurs, de les lever à leur sublime mission de libération.

Le rôle de la bourgeoisie impérialiste est le mensonge, la persécution dans la poursuite et la destruction, la persécution du prolétariat. Les meneurs du prolétariat ont trahi leur tâche. Toute l'infériorité d'un monde entier est tombé sur eux, ayant pénétré leur cœur et leur esprit, les a ravant péchés au-dessous de leur mortelle.

Ces meneurs ont rejeté l'esprit de lutte, ils ont passé au rang de la violence impérialiste, ils ont repris le mensonge, les calomnies, les fausses accusations, les faux documents, toutes les armes terribles de la défense bourgeoise, ils ont restés dans les rangs prolétaires, chargés de cet infest fardeau.

Le mensonge de ceux qui prétendent guider, travailleurs d'Europe, si semblable l'impérialisme bourgeois, est un malheur plus grand encore que votre propre impuissance.

Et cependant, l'impérialisme exterminateur n'a pas creusé un abîme sans point au centre, mais les travailleurs et les meneurs. Il faut les faire les premiers dans les rangs de libérateurs prolétaires. Les travailleurs devront être accueillis à la résistance des grèves et l'impérialisme. La résistance aux extirpations que le capitalisme poursuit en Hongrie, qui s'étend progressivement dans bien des pays, c'est le premier dans le monde entier, où

vir les yeux à l'exemple de la Russie. Elle doit nous alimenter leur flamme de révolte montent, de plus en plus, leur entente avec la bourgeoisie.

Il y a, en ce moment, un signe précieux en Occident, où le menaçant et le scepticisme dominent.

Les grandes lutes se multiplient, émeutes en Italie, se poursuivent en Angleterre, également en Belgique, se préparent en Allemagne. Les travailleurs constatent l'usage des vieilles méthodes; toute entente avec la bourgeoisie perd ses bases, ses conditions de possibilité. En fait, la révolution est montée des faits dans la volonté et l'âme des travailleurs. Là, les dernières illusions en la possibilité de la subsistance de la société bourgeoise sont tombées.

En même temps, les difamateurs des prolétaires de la Révolution mondiale, des travailleurs russes, multiplient leurs détracteurs et leurs calomnies. Ils menacent les prolétaires sans clairvoyance ni courage, tombent dans la casuistique. Ils se couvrent du ridicule de leur philologie.

EN RUSSIE DES SOVIETS

Depuis trois ans nous avons suivi avec une attention passionnée les lutes et les expériences de la République russe. Devant la faillite et l'impasse des socialistes-démocrates en Allemagne, en Autriche, au Suède et ailleurs qui, au pouvoir, se sont effondrés, nous nous sommes dit : la Russie des Soviets est le meilleur laboratoire du socialisme de nos jours.

Le régime des Soviets nous a permis de constater que la classe ouvrière est capable de discipline révolutionnaire, armée ne repose pas seulement sur une armée rouge primitive d'élan et de discipline révolutionnaire. L'armée ne repose pas seulement sur une armée rouge primitive d'élan et de discipline révolutionnaire.

Grâce aux documents qui nous parvenaient de Russie — et que nous avons publiés ici même — nous nous étions fait une image de ce qu'est la vie population laborieuse, ouvrière et paysanne, et les tâches. Le régime capitaliste vaincu, la classe ouvrière au pouvoir prête à réorganiser la vie par un parti communiste fortement discipliné, nous nous étions fait une image de ce qu'est la vie population laborieuse, ouvrière et paysanne, et les tâches.

Le régime des Soviets nous a permis de constater que la classe ouvrière est capable de discipline révolutionnaire, armée ne repose pas seulement sur une armée rouge primitive d'élan et de discipline révolutionnaire. L'armée ne repose pas seulement sur une armée rouge primitive d'élan et de discipline révolutionnaire.

Le régime communiste ne pourra à défaut que l'émancipation des masses. L'émancipation des masses, malgré l'emploi et les acquisitions du bien qui frappent terriblement que le blocus de l'Esternie avait imposé autour des plus privilégiés, a largement profité de ces privilèges sans que nous ayons pu nous rendre compte de la situation.

Nous ne pouvons ici entrer dans les détails de ce que nous avons vu. C'est un monde qui ont déjà livré le rôle révolutionnaire par la révolution, c'est une humanité qui, il n'est pas de plus que ce qui n'est établi dans de profondes modifications. Les choses anciennes et les choses nouvelles se mêlent, en se disputent, se combattent, c'est le crépuscule. Le journaire accède une conscience claire de la doctrine communiste.

Le prolétariat élève sa conscience dans la lutte. Ceux qui veulent lui couvrir les yeux, le mentent, de plus en plus, leur entente avec la bourgeoisie.

Tout d'abord les travailleurs de l'Occident n'ont pas senti que la Russie soviète avait commencé à soustraire le monde auquel il avait aspiré dès les origines de leur histoire et de leurs douleurs.

Mais, pendant trois ans, la Révolution russe a pu maintenir son exemple. Elle a touché l'âme du prolétariat et des peuples opprimés de l'Orient. Elle a éclairé l'œuvre d'oppression de l'impérialisme colonial.

Sous la conduite de la Révolution russe, le prolétariat de l'Orient se dégageait des impuretés et de la barbarie nationaliste, va à l'arrêt au travail effort du prolétariat occidental, se dégageait de l'exploitation capitaliste et des classes social-démocrates.

Au commencement de la quatrième année de la République soviétique, la lutte s'annonce dure, difficile, plus vaste et plus profonde que jamais, mais aussi la garantie de grandes forces qui s'éveillent.

Le prolétariat élève sa conscience dans la lutte. Ceux qui veulent lui couvrir les yeux, le mentent, de plus en plus, leur entente avec la bourgeoisie.

Le régime des Soviets nous a permis de constater que la classe ouvrière est capable de discipline révolutionnaire, armée ne repose pas seulement sur une armée rouge primitive d'élan et de discipline révolutionnaire. L'armée ne repose pas seulement sur une armée rouge primitive d'élan et de discipline révolutionnaire.

Le régime communiste ne pourra à défaut que l'émancipation des masses. L'émancipation des masses, malgré l'emploi et les acquisitions du bien qui frappent terriblement que le blocus de l'Esternie avait imposé autour des plus privilégiés, a largement profité de ces privilèges sans que nous ayons pu nous rendre compte de la situation.

Nous ne pouvons ici entrer dans les détails de ce que nous avons vu. C'est un monde qui ont déjà livré le rôle révolutionnaire par la révolution, c'est une humanité qui, il n'est pas de plus que ce qui n'est établi dans de profondes modifications. Les choses anciennes et les choses nouvelles se mêlent, en se disputent, se combattent, c'est le crépuscule. Le journaire accède une conscience claire de la doctrine communiste.

ONS STANDPUNT

HET STANDPUNT VAN DE
VREDESGROEP DER SOCIA-
LISTISCHE PARTIJ.

INHOUD : 1° DE OORZAKEN VAN DEN
WERELDOORLOG. — 2° DE SOCIAAL-DEMO-
KRATIE IN DE OORLOGEN. — 3. ONZE
HOUDING IN DEN WERELDOORLOG. /// MET
BENEFKAART VAN HET INTERNATIONAAL
IMPERIALISME.

UITGAVE GROODE JEUGD • GENT.

Parti Communiste Belge

Camarades Travailleurs,

Le récent Congrès des AMIS DE L'EXPLOITÉ a décidé de créer le PARTI COMMUNISTE BELGE et de faire appel dans ce but à la classe ouvrière du pays.

Voici pourquoi nous avons agi ainsi.

Dès l'armistice nous avons tous espéré que la politique d'UNION SACRÉE, menée par la majorité du Parti Ouvrier Belge pendant la guerre aurait vécu.

Nous voulions reprendre le combat irréductible contre le capitalisme sans compromission, ni faiblesse.

Nous avons été cruellement déçus.

L'union des dirigeants du PARTI OUVRIER BELGE avec les partis bourgeois s'est affirmée plus audacieuse et plus cynique que jamais.

Sous prétexte de reconstruire le pays, on vous a demandé votre travail, grâce à lui, la bourgeoisie a reconstitué ses stocks de marchandises, puis vous a jetés sur le pavé.

Sous prétexte de réformes (Suffrage Universel, augmentation de salaires, diminution des heures de travail), on vous a fait consentir à la collaboration de classe.

Alors que les faibles améliorations ainsi obtenues vous auriez pu les exiger du régime bourgeois chancelant, par votre seule force d'organisation.

Quatre ministres socialistes sont entrés au ministère bourgeois, soi-disant délégués par la classe ouvrière, mais en réalité se moquant de ses aspirations les plus légitimes et trahissant tous les jours son idéal révolutionnaire.

C'est ainsi que nous avons vu le Ministre « socialiste » des Sciences et des Arts fournir le nerf de la guerre aux ennemis de l'enseignement public et refuser le droit de grève aux instituteurs, le Ministre « socialiste » du Ravitaillement enrayer systématiquement tous les conflits ouvriers, défendre au même titre les intérêts des patrons et ceux des travailleurs dans les commissions mixtes et, par l'application de l'index-number aux salaires, aider le patronat à diminuer ceux-ci ; et enfin le Ministre « socialiste » de la Justice remplacer l'article 310 par des dispositions législatives tout aussi dangereuses pour la classe ouvrière, paralyser l'action syndicale et augmenter le budget des cultes.

D'autre part, nos mandataires à la Chambre ont manqué de fermeté et d'énergie ; ils n'ont jamais affirmé hautement la volonté de tous les travailleurs de supprimer le régime bourgeois.

Devons nous rappeler ici les compromissions de tous les jours de nos ministres et de certains de nos parlementaires assistant aux cérémonies officielles, aux fêtes de gala, reniant toutes nos convictions républicaines, s'associant aux réjouissances des castes dirigeantes que leur devoir de socialistes leur imposait de combattre.

Rien n'a été fait pour combattre efficacement le chômage et la vie chère, rien pour frapper les fortunes scandaleuses, édifiées pendant la guerre, rien pour atteindre résolument la toute puissance du Capital.

Dans le désarroi général, le Parti Ouvrier Belge, reniant son principe fondamental de lutte de classe s'est incorporé dans les cadres du régime bourgeois et n'a su opposer à l'action ce plus en plus audacieuse et hostile de la bourgeoisie qu'il a aidée à se reconstituer que des déclarations vaines et une action hésitante et confuse.

Les dirigeants du Parti Ouvrier Belge ont trahi le principe de lutte de classe et l'Internationalisme. Pendant la guerre, ils se sont opposés à une rencontre des prolétariats en entravant l'œuvre de Stockholm.

Et en laissant les gouvernements bourgeois libres de prolonger le carnage, ils ont assumé de ce chef une lourde responsabilité.

Dès le premier jour de la Révolution Russe, ils ont fait cause commune avec ses détracteurs et ont combattu de toutes leur forces la première république prolétarienne.

Il importe aujourd'hui qu'à la vague de réaction qui monte, nous opposions la force inébranlable du Proletariat fortement constitué en Parti Communiste.

La lutte au sein du Parti Ouvrier Belge, que la minorité de ce Parti, reprenant la vraie tradition socialiste, avait courageusement menée depuis plus de deux ans, ne peut plus se continuer dans les conditions passées.

C'est ce qu'ont compris les « minoritaires » qui viennent de constituer le PARTI COMMUNISTE BELGE.

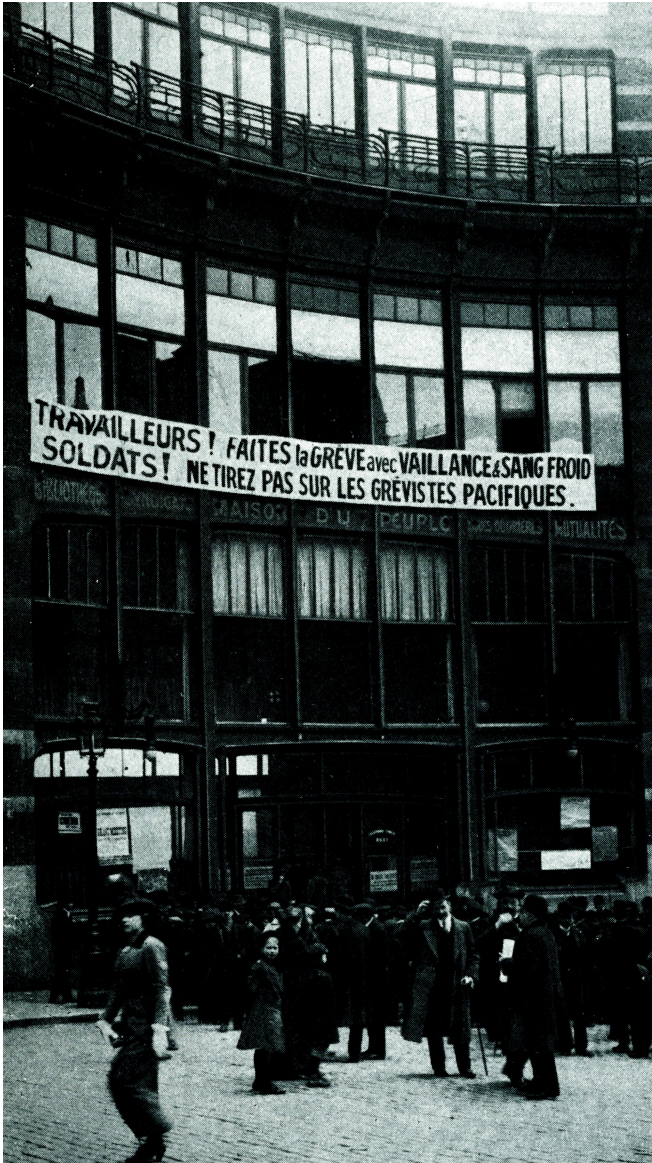

Вперед, на защиту
Ура! —

А. ПЕТРОВ —

VIVE LE SUFFRAGE UNIVERSEL

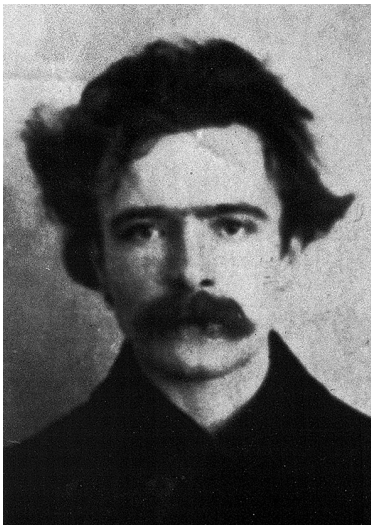

E. VANDERVÉLDE

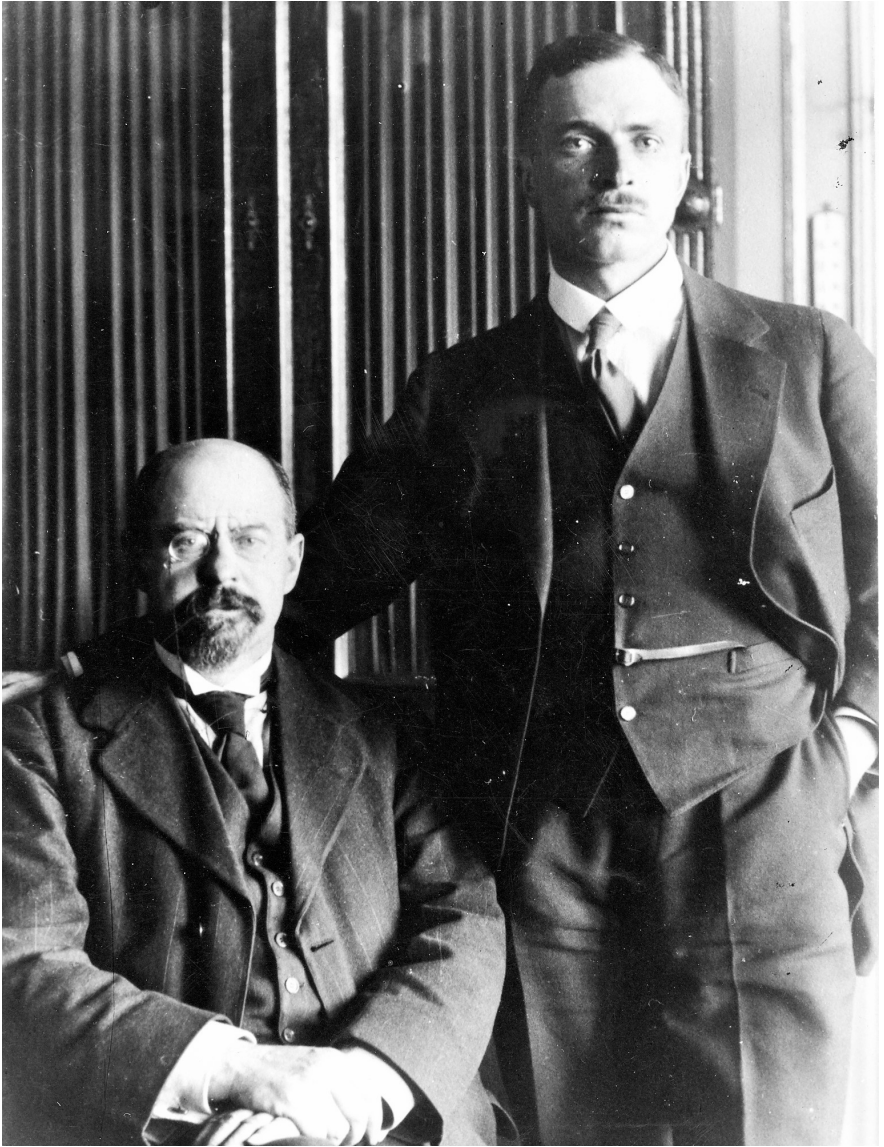
C. DEMBLON

DÉPUTÉS SOCIALISTES

Hoofdstuk IV

1. De geboorte van de IIIde Internationale

In de lente 1917, toen Vandervelde, de Brouckère en De Man op missie waren in Rusland, was in de ogen van Lenin de IIIde Internationale reeds een vaststaand feit. In verscheidene landen en vooral in Duitsland had de tegenstand van de linkse Zimmerwalders tegen het voortzetten van de oorlog reeds heel wat authentieke revolutionaire groepen doen ontstaan. De beweging van Zimmerwald op zich beantwoordde wel niet meer aan de noodwendigheden van het moment. De meerderheid had de afspraken van de volgende conferentie in Kienthal niet gevolgd. De groep werd constant aangevuld door een menigte van 'onbeslisten' die aanstoot namen aan de objectief contrarevolutionaire posities van de sociaaldemocraten, maar er niet in slaagden zich van hen af te keren. Het uur van de beslissende acties was nochtans nabij. Lenin ging bijzonder hevig in de clinch met eenieder die deze actie richting het moeras van het centrisme zou kunnen duwen: Kautsky (D), Longuet (Fr), MacDonald (UK), Turati (It), etc. Hij riep de Bolsjewistische Partij op om onmiddellijk de nodige initiatieven te nemen om de IIIde Internationale te stichten, waarbij hij opnieuw herhaalde dat om de 'twijfelaars' te helpen, het van belang was zelf niet langer te twijfelen.⁹⁵ De Bolsjewistische Partij, zo stelde Lenin, zal slechts met die arbeiderspartijen van andere landen samenwerken die “in hun eigen land een revolutionaire strijd voeren voor de overgang naar de macht van het proletariaat”.⁹⁶ Dit is een logische houding voor een partij die zich voorbereidde om de macht te grijpen, en voor allen die meenden dat de imperialistische oorlog een revolutionaire situatie in Europa had doen rijpen. “Vanaf het ogenblik dat men zich in een revolutionaire situatie bevindt is rekenen op de Europese revolutie een plicht voor iedere marxist”, aldus Lenin.⁹⁷

95 Lenin, Oeuvres, t,24, pp. 73-77

96 Idem, p. 253

97 “La révolution prolétarienne et le renégat Kautsky”, Oeuvres, t,28, Paris-Moscou, 1961, p. 2999

Vanaf oktober 1917 werden klassenstrijd, proletarisch internationalisme, en de verdediging van de Russische revolutie ondeelbare concepten. Niets werd belangrijker geacht voor de zaak van het socialisme dan de concrete solidariteit van de linkse arbeiderswereld van alle landen met de eerste socialistische staat in de wereld, waartegen de internationale reactie zich met de wapens organiseerde.

Frankrijk en Engeland waren overeengekomen om reeds vanaf de maand december 1917 de militaire interventie tegen de Sovjets te organiseren. Een interventie die in de feiten reeds gestart was door Duitsland dat het verdrag van Brest-Litovsk niet respecteerde (*Op 15 december 1917 kwam een wapenstilstand tussen Rusland en de Centrale machten tot stand. Op 22 december begonnen er vredesonderhandelingen in Brest-Litovsk en op 3 maart 1918 werd er het vredesverdrag getekend, nvdv*). Deze interventieoorlog was gekoppeld aan een blokkade en liep tot november 1920. De oorlog is niet zo ver kunnen gaan als z'n promotors wel hadden gewenst omdat de westerse regeringen er zich rekenschap van gaven dat deze oorlog zeer onpopulair was. Er werd zelfs gevreesd dat men de controle over de troepen zou kunnen verliezen. Met de muiterijen in het Franse eskader van de Zwarte Zee, oordeelden Frankrijk en Engeland het voorzichtig hun expeditietroepen terug te trekken uit een deel van het Sovjet territorium. Maar de hulp van de imperialisten aan de contra-revolutie bracht een burgeroorlog over Rusland die nog meer verwoesting toevoegde aan die van de wereldoorlog. We gaan hier niet de dramatische ontwikkelingen van die burgeroorlog ontleden waaraan België niet militair deelnam, alhoewel ons land vertegenwoordigd was gedurende een tijd door een officier bij het opperbevel van Denikin (*Russisch tsaristisch generaal van het Witte Leger tegen de bolsjewieken, nvdv*). Het Belgisch legerkorps Autos-Canons-Mitraileuses (ACM) dat naar Rusland was gestuurd in 1916 werd gerepatrieerd zonder grote gevolgen via Siberië. Deze gepantserde voertuigen waren trouwens gesaboteerd door de Bergense smid Frédéric Legrand om te vermijden dat ze zouden ingezet worden tegen de bolsjewieken. Legrand was de bezieler van een 'Belgische bolsjewistische groep' die uit zo'n 300 Belgische arbeiders bestond die tewerkgesteld waren in de wapenfabrieken van de Russische hoofdstad. Hij zou politieke contacten hebben gehad met Julien Lahaut (*later communistische voorman, nvdv*) die toen in Petrograd verbleef met het ACM-korps. Het revolutionair karakter van deze groep staat buiten

kijf. Een van de leden werd door de kozakken gedood tijdens een schermutseling. Legrand zelf had deelgenomen aan de bestorming van het Winterpaleis in de rangen van de rode garde en, op 5 november 1917, werd hij in Smolny door Lenin en andere Sovjetleiders ontvangen aan het hoofd van een delegatie van Belgische arbeiders. Tijdens de burgeroorlog nam Legrand deel aan de operaties op het Oekraïense front in het bataljon 'Petrograd' tot aan de demobilisatie van 1921.⁹⁸

De coalitie van kapitalistische machten bleek niet in staat om de Russische Sovjets te verslaan. Maar na de overwinning tegen de Koltsjaks, de Denikins, de Wranglers (*leiders van het Witte Leger, nvdv*) en hun suppoosten stonden de bolsjewieken aan het hoofd van een verminkt en geruïneerd land dat dan ook nog ten prooi viel aan een geweldige hongersnood. De troepen van de Entente hadden intussen volledig straffeloos de Radenrepubliek van Hongarije (maart – juli 1919) in bloed kunnen smoren. In Duitsland steunde de bourgeoisie na de val van Wilhelm II op de sociaaldemocratie en op de kaders van het leger van de keizer om de insurrectionele proletarische bewegingen van december 1918 – april 1919 te verpletteren. Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg betaalden de mislukking van de spartakistische opstand in Berlijn van januari 1919 met hun leven. Door hen te vermoorden ontnamen de Pruisische officieren het proletariaat hun beste leiders, terwijl de Communistische Partij nog in de kinderschoenen stond.

Zoals Gilbert Badia (*Frans historicus en journalist, nvdv*) het aantoonde, is “de Duitse revolutie, die moest opkomen tegen een dubbel apparaat, met name het Staatsapparaat en het apparaat van de best georganiseerde arbeiderspartij” ten onder gegaan door zich “opeenvolgende strijdperiodes te laten opdringen waarbij haar detachementen een voor een verslagen werden”.⁹⁹ Haar nederlaag was het meest evidente bewijs dat een enorme inspanning noodzakelijk was om de Europese arbeidersorganisaties te vormen op de leest van de winnaars van de Oktoberrevolutie.

98 “Souvenirs d'un Belge sur la révolution socialiste d'Octobre”, “Le Drapeau Rouge”, 2 november 1957. Zie in dit verband ook “La cause des travailleurs du monde entier”, Moskou, 1957, pp/ 29-30 en “Une page d'histoire du mouvement révolutionnaire belge dans l'U.R.S.S.”, Brussel, 1927

99 Gilbert Badia, “Histoire de l'Allemagne contemporaine”, Paris, 1962, t.1, p.135

De IIIde Internationale was een noodzaak geworden door de Eerste Wereldoorlog, en was mogelijk geworden door de ontwikkeling van de revolutionaire convergentie in Europa. Ze was niet alleen de hoogste uitdrukking van de solidariteit van de bewuste arbeiders met het proletariaat dat de revolutie maakte, maar de oprichting ervan was een daad waarmee die arbeiders hun wil toonden om te leren overwinnen. De nieuwe Internationale verleende arbeiders onmiddellijk een adequaat steunpunt om voordeel te halen uit de overwinning van de Russische arbeiders, om de lessen ervan te veralgemenen, om de open breuk in het wereldkapitalistisch systeem te vergroten door er de wig in te slaan van de eigen politieke actie. Zich op deze weg engageren betekent ook de rug keren naar het burgerlijk parlementarisme, naar de reformistische illusies en naar de opportunistische praktijk die de oude arbeiderspartijen ertoe hadden gebracht om elk “hun” imperialisme te steunen, de zijde te kiezen van de contrarevolutie of er zelfs de leiding van te nemen zoals de Duitse sociaaldemocratie gedaan had.

Het was in deze periode, veel meer dan in 1914, dat er echte keuzes moesten worden gemaakt door partij en arbeidersmilitant. Tot dan had bijvoorbeeld de thesis van de defensieve oorlog een voorstander gevonden zowel in de persoon van Marcel Cachin (*socialistisch politicus, medestichter van de Parti Communiste Français, nvdy*) als in die van Jules Destrée, maar de Russische revolutie bracht beide heren diametraal tegenover elkaar. Na zijn eerste reis naar Rusland, die kort voorafging aan die van Vandervelde, de Brouckère en De Man, onderging Cachin een evolutie die hem met z'n tweede reis (juni-juli 1920) recht naar de IIIde Internationale leidde. Destrée daarentegen, ging na zijn periode op de ambassade in Petrograd naar Tokio waar hij zou gepleit hebben voor een militaire interventie van Japan tegen de Sovjets. Hij bracht ook publiekelijk hulde aan admiraal Koltsjak.

Virulente polemieken zouden de arbeidersbeweging zodanig dooreenschudden dat ze tot op vandaag diepe sporen nalaten, en het onverbiddelijk en sterk gescheiden karakter van deze keuzes bewijzen. En dat kan even goed gezegd worden van de 21 voorwaarden die de IIIde Internationale, die direct gekend stond onder de naam van Communistische Internationale, aan het lidmaatschap verbond.

Voor de oorlog werden de opportunistische compromissen ter linkerzijde bijna altijd beschouwd als vergissingen. Min of meer ernstige vergissingen, die min of meer schadelijk waren, maar die, zelfs in geval van tijdelijke afscheiding, slechts voeding hadden gegeven aan 'familiale twisten', omdat deze compromissen in het Westen tot dan nooit een contrarevolutionaire basis hadden gehad. Maar vanaf het moment dat de leiding van een partij compromissen uitwerkte die wel op die basis waren gestoeld, was het onvermijdelijk dat binnen de partijrangen dissidenties ontstonden met een nooit gezien wrangheid en die niet langer met de oude verzoeningsmethodes konden worden opgelost. Het ging 'm deze keer niet om de voordelen en de gevaren af te wegen van een eventuele deelname van socialisten aan een regering van de 'goede oude tijd'. Deelnemen aan een regering betekende voortaan zich op een of andere wijze associëren met de imperialistische akkoorden over de kolonies, met het Verdrag van Versailles dat alle karakteristieken bevatte van een “vrede die nieuwe conflicten genereert” zoals Massart het in 1918 uitdrukte, en natuurlijk met de militaire interventie tegen de Sovjets. Een dergelijk niveau van principeloosheid maakte dat de klassencollaboratie iets anders werd dan slechts bron van onenigheid en tijdelijke vertroebeling van de arbeidersbeweging zoals dat voorheen het geval was geweest. Het kon niet anders dan dat een regeringsdeelname zou leiden tot pijnlijke en duurzame breuken die de arbeidersbeweging voor lange tijd zouden traumatiseren.

De oprichting van de Communistische Internationale had deze breuk niet veroorzaakt noch verdiept. Door een aantrekkingspool te vormen tegenover de verscheurde IIde Internationale, was ze slechts een versnellingselement en facilitator voor die breuk die precies door de houding van de reformistische leiding onafwendbaar en noodzakelijk was geworden. De eenheid van de strijd voor het socialisme zou van dan af aan voor een hele historische periode verlopen via het lidmaatschap van de IIIde Internationale en het erkennen van de leidende rol van de Bolsjewistische Partij. Voegen we er nog aan toe dat de oprichting van de Communistische Internationale ook geen oorlogsverklaring inhield aan de bestaande arbeiderspartijen. Het ging erom te weten of deze partijen in staat waren zich zelf te bevrijden uit de greep van het opportunisme en het reformisme. Dit is wat de Franse S.F.I.O. (*Section Francaise de*

l'Internationale Ouvrière, zeg maar de Franse socialistische partij vanaf begin 1900, nvdv) deed op het congres in Tours in december 1920. Feit is dat de aantrekking van de Communistische Internationale zich vooral deed voelen in de landen die verantwoordelijk waren voor de oorlog en die er het meest hadden onder geleden: Duitsland en Frankrijk in het bijzonder. Twee landen ook waar de tekortkomingen van de oude socialistische partijen het zwaarst waren.

Het eerste congres van de Communistische Internationale greep plaats in maart 1919 en het tweede in juli-augustus 1920, midden in de burgeroorlog in Rusland. De hoofdbedoeling van deze congressen was een bondgenootschap te smeden onder de verschillende internationalistische groepen die zouden kunnen toetreden op basis van een duidelijk programma en een klare theorie. Daarom werden de twee congressen gewijd aan de dictatuur van het proletariaat. Lenin legde er de principiële waarde van uit en viel zeer scherp het centrisme aan. Het derde congres (juni-juli 1921) was helemaal anders van aard, hoewel men het ook niet los kan zien van de twee vorige waarmee het een heel opmerkenwaardige coherentie had, omdat het tot dezelfde educatieve fase van de Internationale behoorde. Lenin definieerde het voorbije als voorbereidend werk, en hij beantwoordde een tussenkomst van de Italiaanse vertegenwoordiger Terracini als volgt: “Wij zijn al aan het derde congres toe en kameraad Terracini blijft op de ontmaskering van het centrisme en het halfcentrisme hameren. Dank u wel. Dat hebben we al uitgebreid gedaan. We verklaarden reeds tijdens ons tweede congres dat de centristen onze vijanden zijn. Maar we moeten vooruit. De tweede etappe is om de revolutie te leren voorbereiden eenmaal georganiseerd als partij. In vele landen zijn we er nog niet in geslaagd om de leiding te verwerven.”¹⁰⁰

Lenin had het nog over dit onderwerp tijdens een onderhoud met enkele buitenlandse delegaties; volgens de Fin Otto Kuusinen zei hij: “Jullie zullen nu terugkeren naar jullie land en er de arbeiders zeggen dat we nu redelijker geworden zijn dan voor het IIIde congres. Jullie hoeven zich daarbij niet ongemakkelijk te voelen. Jullie moeten uitleggen dat we fouten hebben gemaakt en dat we van nu af aan behoedzamer zullen handelen. Op die manier zullen we de massa's (sociaaldemocraten)

aantrekken die, objectief gesteld, wel dicht bij ons staan maar bang van ons zijn.”¹⁰¹

Lenin heeft zijn gelijke niet als inspirator voor politieke energie en politieke intelligentie. We zullen nooit voldoende kunnen inschatten hoe positief de rol van Lenin was in die eerste congressen van de Communistische Internationale voor de communistische groepen die er toen bestonden en die zich nog overal zouden vormen. Het oprichten van een partij is geen makkelijke zaak, omdat het er op aan komt om in één partij militanten te groeperen die van zeer verschillende horizonten komen, dikwijls onderling slaags waren geweest en met ideeën die niet zo snel evolueerden als de gevoeligheden. Lenin genoot van een enorme autoriteit omwille van de overwinning van de oktoberrevolutie van 1917 en hielp hen de weg naar de eenheid te vinden door de nukkige vooroordelen aan te pakken die een rem waren voor de gemeenschappelijke toegang tot het marxistisch gedachtegoed. Zo moest de voormalige socialistische mandataris inzien welke rijkdom een militant van het anarchosyndicalisme bijbracht voor het communisme, en aan deze militant, doordrongen van het antiparlementarisme, moest worden uitgelegd dat het communisme “nog moest gecreëerd worden en uitgelegd aan de arbeidersmassa's door de ervaring van de revolutionaire strijd”.¹⁰² Zo moesten ook geduldig de reformistische gewoonten van de enen ontworteld worden net als de gauchistische reflexen van de andere. In 1920 verscheen “de linkse stroming, de kinderziekte van het communisme”. Deze tekst van Lenin verschaftte de jonge partijen een veilige gids om de sektarische hindernissen op te ruimen die men kon verwachten bij die groepen die zich ten alle tijde wilden onderscheiden van de reformistische partijen en die dikwijls de sovjetvoorbeelden slecht interpreteerden. Uit alle raadgevingen die hij de buitenlandse communisten meegaf, deed Lenin er één nadrukkelijk uitspringen, met name dat het criterium voor revolutionaire efficiëntie ging om de capaciteit massa-acties uit te lokken en te leiden. Lenin verwierp het antiparlementarisme maar meende dat dergelijke jeugdzonde geen obstakel moest zijn voor het samensmelten van alle revolutionaire

101 Cfr de “Pravda”, 6 november 1963 en “Le Drapeau Rouge”, 3 décembre 1963

102 Lenin, Oeuvres, t. 32, p. 495

tendensen. Hij preciseerde wel in een brief aan Sylvia Pankhurst (*Brits activiste, suffragette en 'anarcho-communiste', nvdv*): “ik neem natuurlijk aan dat deze stromingen werkelijk verbonden zijn met de arbeidersmassa's en niet louter groupuscules van intellectuelen”.¹⁰³

De persoonlijke inbreng van Lenin was dus bijzonder vruchtbaar in de eerste periode van het mondiaal uitzaaien van de marxistische revolutionaire gedachten. Maar ongetwijfeld kon dit slechts gerealiseerd worden dank zij het instrument van de Communistische Internationale (C.I.), en haar verspreidingsmiddelen, overleg en coördinatie. Het praktisch nut hiervan werd vanaf begin 1922 zeer duidelijk, toen het Uitvoerend Comité van de C.I. de aarzelende partijen moest overtuigen de oproep te lanceren van 1 januari. Daarin stond: “ Als we de proletariërs uit de steden en het platteland verenigen, dan zullen ook alle partijen die een gehoor willen vinden bij het proletariaat verplicht worden om zich te verenigen tegen het kapitaal, en om hun bondgenootschap met de kapitalistische partijen stop te zetten”.¹⁰⁴

Zonder de Communistische Internationale zou de in essentie unitaire gedachte van het marxisme-leninisme zich niet hebben kunnen inplanten en niet hebben kunnen kiemen zoals ze uiteindelijk wel heeft gedaan en dat in ongelijke bodems die soms, het moet gezegd, verarmd waren door het reformisme.

Dit is zonder meer evident voor wat België betreft.

2. Wel en wee van de B.W.P. na de wapenstilstand

Alles wel beschouwd was de instelling van het algemeen stemrecht – unaniem door de Kamer aangenomen in april 1919 – louter en alleen een laattijdige en onvolmaakte rechtekking van een politiek anachronisme. Onvolmaakt omdat het enkel de mannen betrof. Maar de arbeiders zagen hierin terecht de hoop op verdere veranderingen. Sedert geruime tijd waren de wet op de acht uren, het instellen van een werkloosheidsverzekering, de verbetering van de ouderdomspensioenen,

¹⁰³ Lenin, Oeuvres, t. 29, p. 568

¹⁰⁴ “Bulletin communiste”, 1922, p. 48

de uitbreiding van de syndicale vrijheden, enz nauw verbonden met de strijd voor het stemrecht. Men zou er verkeerd aan doen te denken dat deze hervormingen zonder slag of staat werden binnengehaald, en dat de arbeiders hiervoor slechts de 'Union sacrée' moesten danken. Het feit blijft dat de B.W.P. een aantal successen heeft kunnen boeken dank zij een onmiskenbare, dikwijls spontane mobilisatie van het proletariaat. De meerderheid van de socialistische arbeiders geloofden dat meer veranderingen zouden volgen die er dan zouden voor zorgen dat men beetje bij beetje tot het socialisme zou komen. Dergelijk geloof was trouwens de weerspiegeling van wat hun leiders hen altijd hadden verteld. Vast staat dat het politiek reformisme kon gedijen omwille van het algemeen politiek niveau van de Belgische arbeidersbeweging die nog geen algemeen stemrecht had weten te verwerven ondanks de opmerkelijke vooroorlogse strijdvaardigheid.

De politiek van hervormingen die op dat ogenblik de politiek was van de burgerij, maar waarvan de directe resultaten op het actief van de B.W.P. leiding werden geschreven, gaf deze leiders de nodige autoriteit om de Belgische organisaties van de internationale revolutionaire beweging de pas af te snijden. In alle landen liep de aantrekkingskracht van de Communistische Internationale samen met die van het bolsjewisme, symbool van revolutionaire doeltreffendheid. Voor de B.W.P. leiders was het bolsjewisme echter de “negatie van het socialisme”. Vandervelde kreeg applaus toen hij deze woorden gebruikte in zijn toespraak voor het XXXste partijcongres¹⁰⁵ dat met een grote meerderheid besloot om deel te nemen aan de conferentie van de IIde Internationale in Luzern. Ditzelfde 'argument' is voldoende voor de congresrapporteur Van Roosbroeck om elke discussie over de eventuele aansluiting van de partij bij de IIIde Internationale totaal overbodig te verklaren.¹⁰⁶ Zeven maand later werd een resolutie die herbevestigde dat enkel de IIde Internationale de “eenheid van de socialistische krachten zou weten te herwinnen”, met 85% van de stemmen tijdens een buitengewoon congres goedgekeurd.¹⁰⁷

105 P.O.B. – Compte rendu du XXX congrès (Pâques 1919) p. 39

106 P.O.B. – “Compte rendu officiel du XXXI congrès tenu les 3, 4 et 5 avril à la Maison du Peuple de Bruxelles”, Bruxelles, 1920, p. 75

107 P.O.B. – “Compte rendu officiel du congrès extraordinaire de Toussaint (30, 31 octobre 1 novembre 1920) en la Maison du Peuple de Bruxelles”, Bruxelles, 1920, pp. 12-13

In Luzern gaf Vandervelde een specifieke definitie aan het concept socialisme dat hij in stand wou houden tegenover het bolsjewisme. Het betrof het traditionele reformistische concept waar het bolsjewisme ongetwijfeld de negatie van was : “Het socialisme is slechts socialisme als het drie voorwaarden vervult, met name het erkennen van de parlementaire politiek, de nationale defensie en het groot belang van het syndicalisme”.¹⁰⁸

De tragische ervaring van de oorlog had dus geen jota gewijzigd aan de theoretische en politieke inzichten van de leiders van de B.W.P.. Wat bovendien veel belangrijker is, het moet erkend worden dat ze waren blijven beschikken over een grote actieruimte in de Belgische arbeidersbeweging. De omstandigheden van de totale bezetting van het Belgisch grondgebied hadden weinig mogelijkheden gelaten voor de opkomst van een nieuwe laag strijdbare militanten. Op enkele zeldzame uitzonderingen na waren de ideeën van de Oktoberrevolutie en van het revolutionair elan in Duitsland slechts doorgedrongen tot enkele verspreide kringen, die onderling geen contact hadden en dikwijls ook geen band met de voornaamste arbeidersorganisaties. Maar deze uitleg volstaat niet op zich. Ze is onvoldoende om te laten begrijpen waarom de toegestane hervormingen zo sterk de invloed van de reformistische B.W.P. verankerde in de arbeidersklasse. Een andere uitleg, op zijn minst complementair, zou dan ook kunnen gevonden worden in de analyse van bepaalde sociale fenomenen die zich in België voordeden na de wapenstilstand.

Vandervelde had het over het groot belang van het syndicalisme, wat een totaal andere 'voorwaarde' is dan zijn twee andere, maar wat beantwoordde aan een nieuw, uiterst belangrijk feit dat moest opgenomen in de gegevensbank van het Belgisch politiek leven : de syndicale macht.

We hebben al gezien dat de vakbonden net voor 1914 serieus waren vooruit gegaan, maar na de oorlog ging het om een ware vloedgolf. Volgens de meest conservatieve schattingen steeg het ledenaantal van zo'n 125.000 in 1914 naar 577.000 in 1919 en tot 688.000 in 1920. Dat was de

108 “L'Humanité”, 7 août 1919.

manier waarop de verschuiving naar links ten gevolge van de de recente politieke en sociale aardverschuivingen in de hele wereld, zich bij de Belgische massa's concretiseerde. De directe reden lag uiteraard bij de democratische vooruitgang die de burgerij had moeten toegeven aan het volk, en ook het directe belang, want de uitkering van de werkloosheidshulp werd aan de vakbonden toevertrouwd.

Welnu, de Syndicale Commissie was eigenlijk maar een speciaal organisme binnen de B.W.P. dat onder de autoriteit van de Algemene Raad moest ijveren voor de ontwikkeling van de vakbonden. Een stroming die meer syndicale onafhankelijkheid voorstond had voor de oorlog reeds enige dynamiek verworven met Jacquemotte aan het hoofd. Maar ze was tot een minderheidsstroming beperkt gebleven. Haar relatieve zwakte werd heel zichtbaar toen de toestroom van nieuwe leden in enkele maanden tijd het ledenaantal van de centrales aangesloten bij de B.W.P. vervijfvoudigde. De massa's die zich op die manier noodgedwongen onder de leiding plaatsten van de B.W.P. traden daarom nog niet bewust toe tot een politieke partij, die toen nog altijd niet meer dan ongeveer 10.000 leden telde. De arbeidersmassa's deden hiermee een stap vooruit op het vlak van organisatie; ze stapten van een niet-georganiseerd niveau over naar het stadium van een klassenorganisatie, maar in een reeds bestaand kader onder controle van de B.W.P.. De syndicale leiders waren meestal militanten die gevormd waren in de reformistische lijn onder de vleugels van de B.W.P. Het grootste deel onder hen had ook mandaten in de coöperatieven of bij mutualiteiten, en velen werden volksvertegenwoordiger toen bij de verkiezingen van december 1919 de Werkliedenpartij de tweede politieke formatie van de Kamer werd, met 70 zetels op de 178. Dit is een fundamenteel verschil met de situatie in Frankrijk. Daar was de syndicale beweging vanaf de start apart van de socialistische partij georganiseerd. Vele militanten van de C.G.T (Confédération générale du Travail), een beetje anarchiserende maar authentieke revolutionairen, gaven het communisme dadelijk een soliede inplanting bij de massa's. In België, daarentegen, had de historische evolutie ervoor gezorgd dat de syndicaten de massabasis uitmaakten van het reformisme. Vandaar het "groot belang" dat Vandervelde hen toekende. Dit reformistisch syndicalisme was er niet op gebrand om een sectoriële of interprofessionele strijd te ontwikkelen. Het zocht vooral zijn invloed uit te kunnen oefenen via administratieve middelen, door z'n actiemogelijk-

heden in de ministeries veilig te stellen en te steunen op reguleringsorganen zoals de paritaire commissies die opgericht waren op initiatief van Joseph Wauters. Van dan begonnen de vakbonden de rol als politieke rem binnen de partij over te nemen van de coöperatieven. Toen de B.W.P. besloot om de deelname aan de regering van nationale eenheid verder te zetten na de verkiezingen van 1919, kon de partij zich dat veroorloven omdat men naar het advies van de vakbonden kon verwijzen. En dat heeft zich praktisch herhaald tot aan de vooravond van de tweede wereldoorlog.

Nochtans waren de jaren 1919-1920 gekenmerkt door een intense sociale agitatie in de mijnen, de staal, de banken, het stedelijk vervoer, etc. meestal voor het bekomen van loonsverhogingen en de toepassing van de achturenwet. Maar, zoals Jacquemotte het deed opmerken, bevond de leiding van de politiek actie zich 'buiten en boven' hen.¹⁰⁹ De sociale agitatie bereikte zelfs de P.T.T., wat op zich een nieuw gegeven was aangezien de openbare diensten tot dan toe nooit een dergelijke beweging hadden gekend.¹¹⁰ Deze verandering vindt zijn uitleg in het feit dat de oorlog de materiële situatie van de ambtenaren, die ook nog maar pas syndicale vrijheid hadden gekregen, sterk had aangetast. Ook hier stond de reformistische omkadering vast. Vanaf juni 1917 had de Syndicale Commissie speciaal voor de openbare diensten een nationale onafhankelijke vakbond van de Spoorwegen, de Post, Telegraaf, Telefoon, de Marine, opgericht die gekend stond onder de roepnaam S.P.T.T.M.. Deze vakbond telde in 1919 zo'n 90.000 betalende leden. Dit was een duidelijke vooruitgang, maar tevens voor lange tijd een uitbreiding van de sociale basis van het reformisme. Inderdaad de verschuiving naar links van de openbare diensten bracht hele middens naar de B.W.P. die voor de oorlog onder de invloed hadden gestaan van de liberale partij. De achteruitgang van de liberale partij was op zich veel groter dan die van de liberale ideeën. Die vonden vlotjes hun weg naar de politieke lijn van de B.W.P. bij wie de regeringsdeelname, en dus de poort voor benoemingen en promoties, nu de hoeksteen uitmaakte. Na de verkiezingen van december 1919 kreeg de partij een vierde minister: Jules Destrée die de portefeuille van Openbare Opvoeding toegewezen kreeg.

109 "L'Exploité", 22 janvier 1919

110 De eerste belangrijke staking in deze sector was die van de spoorwegaarbeiders in mei 1923

Op internationaal vlak gaf de Werkliedenpartij blijk van de allergrootste regeringsloyauteit. Tijdens de Vredesconferentie van Parijs, ondersteunde Vandervelde de koloniale eisen van België, hoewel de Algemene Raad tijdens de laatste dagen van de bezetting, de “imperialistische megalomanie” had aangeklaagd van bepaalde Belgische milieus die zich lieten inspireren door “Leopold, de Afrikaan”.¹¹¹ Vandervelde ondertekende ook het Verdrag van Versailles, dat veel reserves had opgeroepen bij de socialistische partijen en dat zelfs door de Socialistische Internationale werd veroordeeld. Het is zo dat de B.W.P. zich hier ook onderscheidde van de andere reformistische partijen toen haar Algemene Raad dit Verdrag bijna unaniem goedkeurde met slechts twee tegenstemmen en drie onthoudingen.¹¹² Deze regeringsloyauteit kwam enigszins in het gedrag in mei 1921 toen onder druk van het Franse imperialisme de Ministerraad zich moest uitspreken over een project van militaire bezetting van het Ruhrgebied. De vier socialistische ministers stemden verdeeld: Vandervelde was voor, Destrée stemde tegen. Anseele en Wauters onthielden zich. Dit had als gevolg dat de socialistische volksvertegenwoordigers er het zwijgen toe deden tijdens de parlementaire debatten hieromtrent.

In België intussen zou de overwinningssroes wat wegdeemsteren net zoals de hoop om de problemen van de heropbouw op te kunnen lossen door “de Duitsers te doen betalen”. De triomf van 1919 ruimde plaats voor teleurstelling. Door een programma te verdedigen dat volgens Jacquemotte eigenlijk slechts “een derde van een plan voor nationale heropbouw” was, had de Werkliedenpartij zichzelf in de onmogelijkheid geplaatst om de arbeidersklasse efficiënt te kunnen verdedigen. Kort daarop ging het patronaat in de aanval, vooral omdat de economische en financiële situatie behoorlijk verslechterde vanaf midden 1920. De arbeiders beleefden harde tijden met een groeiende werkloosheid en verhoging van de levensduurte. Er waren stakingen nodig om de wet op de achturige werkdag in 1921 te doen aanvaarden. Maar het meest betekenisvolle feit van die periode was de lange staking in Ougrée-Marihaye van maart tot

111 Rapport sur l'activité du P.O.B. pendant la guerre, p.92

112 P.O.B. – “Rapports présentés au XXXI congrès annuel des 3, 4, 5 avril 1920”, Bruxelles, 1920, p. 20,

oktober 1921, en die op z'n hoogtepunt 9000 staalarbeiders en mijnwerkers van deze Luikse trust betrof. Deze staking was vooral een protest- en solidariteitsbeweging van de arbeiders tegen de autoritaire methodes van het patronaat. Toen de stakers de fabriek wilden bezetten greep de gendarmerie in en bleef gedurende weken heel actief in de regio, in samenwerking met de “Ligue Civique”, een soort paramilitaire groep van de onderneming. Het conflict liep uit op een nederlaag van de arbeiders, na de arrestatie van Julien Lahaut, secretaris van de staalarbeiders, die deze strijd van in het begin had geleid. Het is ook zo dat de syndicale leiders deze staking eigenlijk niet steunden. Op 25 juni toen de strijd ten volle woedde schreef de volksvertegenwoordiger Isi Delvigne, voorzitter van de Federatie van Staalarbeiders, een artikel in *La Wallonie* met de boodschap dat een staking op voorhand verloren is wanneer de economische omstandigheden niet meezitten. Lahaut, die ervan beschuldigd werd een “bolsjewistische pion” te zijn, werd uit de vakbond gezet. Het schijnt dat deze ervaring een rol heeft gespeeld in zijn latere evolutie naar het communisme.

Anderzijds begonnen bepaalde regeringsmaatregelen hun ontoereikendheid te tonen: het instellen van een prijzenindex, de belasting op de erfenissen en de aangegeven inkomsten, de belasting op de oorlogswinsten, etc.. De kapitalisten trokken heel wat voordeel uit een lening van twee miljard die de regering had uitgeschreven. Het groot kapitaal liet de Werkliedenpartij geen respijt en legde de regering de aanwezigheid op van de bankier Theunis voor de cruciale post van Financiën. Vervolgens lieten de socialisten een reeks onpopulaire fiscale maatregelen passeren. De stemming van deze taksmaatregelen kreeg van een buitenlandse waarnemer de beschrijving mee van “een parlementaire monstrositeit”.¹¹³

Tegen eind 1921 had de Belgische burgerij dank zij de participatie van de socialisten kunnen doorvoeren wat ze alleen nooit zou hebben gekund. Ze voelde zich dan ook vrij om vervroegde verkiezingen uit te lokken die de

113 Carl-Hendrik Höjer, “Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940”, Uppsala, 1946, p. 118. “De taks werd gestemd katholieken en liberalen tegen socialisten. Terwijl het geheel werd gestemd door de katholieken, de liberalen en de socialistische ministers, had de helft van de socialisten zich onthouden en was het merendeel van de anderen afwezig.”

B.W.P. naar de oppositiebanken verwees. Er kwam een nieuwe katholiek-liberale regering onder leiding van Theunis.

Louis Bertrand heeft in zijn memoires erkend dat de burgerij slechts zo durfde te handelen omdat ze haar zelfverzekerdheid had teruggevonden nadat de revolutionaire golf in Europa was weggedeed. ¹¹⁴ De vaststelling die hij doet is logisch, maar wel heel significant voor een socialistisch voorman die actief had deelgenomen aan de strijd tegen revolutionair links. Door de burgerij te helpen haar angsten te verdrijven had de B.W.P. zelf de voorwaarden gecreëerd die haar regeringsdeelname overbodig maakten, wat toch haar voornaamste politieke strategie was. Dit was ongetwijfeld slechts een specifieke uiting van de tegenstellingen eigen aan de kleinburgerij die letterlijk deze partij had gekoloniseerd en waarvan het antibolsjewisme meer het verlangen naar rust weerspiegelde, onder de bescherming van een rijk, stabiel en geleid kapitalisme, dan naar originele politieke concepten.

Het is moeilijk om zich vandaag nog de agressiviteit en de volharding van dat antibolsjewisme te kunnen inbeelden. Het voornaamste doorgeefluik ervan naar de arbeidersbeweging toe was de krant *Le Peuple*, veel meer dan de provinciale socialistische pers moeten we toegeven, behalve dan de *Journal de Charleroi*. In zijn reeds vernoemde universiteitsthesis heeft Marcel Liebmann systematisch tientallen “parels” opgenomen die getuigen van de wonderlijke waanzin die zich had meester gemaakt van de socialistische pers in Brussel. Enkele van zijn voorbeelden. In december 1918 schreef *Le Peuple* dat een succes van de Spartakisten in Duitsland een militaire interventie van de geallieerde troepen zou vereisen. In mei 1919 werd de interventie van de Entente tegen de Sovjets voorgesteld als een legitiem antwoord van de volkeren die door de Oktoberrevolutie waren overgeleverd aan de Duitsers. In november 1920 vergeleek de krant het werk van de volkscommissarissen met een “gemoderniseerde gewapende overval”. In oktober 1921 catalogeerde *Le Peuple* het rode leger als een bijeenraapsel van “Letse matrozen, Mantsjoerese vrijwilligers en andere gevangenisbewakers van alle markten thuis, omkaderd door Duitse officieren opgepakt in Rusland”. ¹¹⁵

114 Louis Bertrand, “Souvenirs d'un meneur socialiste”, t. 2, p. 343.

115 Marcel Liebman, gecit. Werk, pp. 66-67, 91

Dit alles was uiteraard slechts de polemische verpakking van een propagandacampagne die het idee wilde verspreiden dat het bolsjewisme de splitsing van de internationale arbeidersbeweging organiseerde, en dat de opkomende communistische partijen slechts door het buitenland georkestreerde instrumenten van verdeeldheid waren. Deze campagne moest een steun zijn voor de leiding van de B.W.P. in haar interne strijd binnen de arbeidersorganisaties tegen de militanten die haar politiek contesteerden. Die steun werd nog noodzakelijker toen de ontevredenheid omwille van de tegenvallende resultaten van de ministriële deelname het vertrouwenskapitaal begon aan te tasten dat was opgebouwd dank zij de sociale verworvenheden.

3. de geboorte van de Belgische Communistische Partij

Had de Communistische Internationale minder aantrekking in België dan in de naburige landen? De C.I. had hier zeker minder 'geautoriseerde' spreekbuizen dan elders, en het is duidelijk dat de verspreiding van de ideeën en de organisatie van een democratisch debat erover, behoorlijk moeilijk waren in de gegeven omstandigheden. De Belgische arbeiders bleven daarom nog niet ongevoelig voor de wind van de mondiale ontwikkelingen. De buitenlands politiek van de B.W.P. stootte dikwijls op een instinctieve afkeuring vanwege het proletariaat. Zo moest de Algemene Raad bijvoorbeeld toegeven in een verslag over de houding van de socialistische parlementsleden in het debat over de bezetting van het Ruhrgebied dat ze "een nogal pijnlijke indruk achterlieten in arbeidersmiddens".¹¹⁶ Tijdens het XXXste congres gaf August Dewinne zelfs toe dat het protest in verband met de Russische revolutie een weergave was van de ware gevoelens van vele arbeiders.¹¹⁷ Dit verplichtte trouwens de partijleiding en haar kranten een middel te zoeken om zich toch te onderscheiden van de burgerij in de campagne tegen de Sovjets. Men ging wel door met een antisovjetpropaganda die een militaire interventie legitimeerde, maar men lette erop om deze niet expliciet te steunen en men kwam vrij snel tot het punt deze te verwerpen. Het is niet

116 P.O.B. – "Rapports présentés au XXXe congrès des 15, 16 et 17 avril 1922", Bruxelles, 1922, p. 112.

117 "Compe rendu du XXX congrès", p. 43

moeilijk te begrijpen dat die voorzichtigheid voortspoot uit de algemene ingesteldheid van de arbeidersklasse en in het bijzonder de vakbonden. Het feit dat de Antwerpse dokwerkers rond 18 augustus 1920 wapenleveringen hadden tegengehouden spreekt voor zich.

Eind juli 1920, in afwezigheid van de minister van buitenlandse zaken, Paul Hymans, weigerde de regering in te gaan op een Frans-Poolse vraag om wapens te laten transiteren in België die bestemd waren voor het Witte Leger in Polen. Op zich een erg 'platonische' beslissing want midden augustus kwamen er twee munitietreinen uit Frankrijk aan in Antwerpen, en eerste minister Delacroix meende een oogje te moeten toeknippen.¹¹⁸ Tijdens het laden van een Amerikaanse boot brak een kist open die vol geweren bleek te zitten. De dokwerkers legden onmiddellijk het werk neer.¹¹⁹ Het Uitvoerend Comité van de Internationale had trouwens net een oproep gelanceerd aan z'n leden om zich te verzetten tegen het transport van alle oorlogsmaterieel naar Polen. De actie van de dokwerkers verplichtte de regering haar eigen beslissing na te leven. In zijn commentaar van deze gebeurtenis in *L'Exploité* meende Jacquemotte dat de regering op de hoogte was geweest van het transport en riep "alle kameraden" op om dringend de Syndicale Commissie te informeren van "feiten die nuttig zouden zijn voor de nieuwe campagne".¹²⁰ Van haar kant verheugde *Le Peuple* zich erover dat "de krachtadigheid en alertheid van onze syndicale organisaties zijn weerslag op hoog niveau had weten te doen gelden".¹²¹ Enkel dagen later, nochtans, geloofde de socialistische krant er goed aan te doen deze beoordeling wat bij te schaven toen ze beweerde dat er geen enkel verband bestond tussen de actie van de dokwerkers en de houding van de socialistische ministers. "Het ging 'm enkel om een gelukkige samenloop van omstandigheden die aan elkeen de verdienste en het voordeel van z'n spontane actie liet".¹²² Wat er ook van zij, er was een vakbondsactie nodig om te beletten dat onze regeringsleiders de ogen zouden sluiten voor de wapentransporten. Men kan dan veronderstellen dat dit een groot deel van de uitleg vormde

118 Paul Hymans, "Mémoires", t. 2, Bruges, z.d., p. 505,

119 "Le Peuple", 21 août 1920

120 "L'Exploité", 19 août 1920

121 "le Peuple", 19 août 1920

122 "Le Peuple", 21 août 1920

waarom Vandervelde met veel energie zijn collega Hymans bestookte in de regering toen die, even na de affaire in Antwerpen, probeerde de regering te overtuigen om haar positie te wijzigen in dit verband. Hymans moest de duimen leggen in de Ministerraad van 23 augustus. Naar verluidt toonden de socialistische ministers zich daar nochtans minder formeel onverzettelijk. Anseele verklaarde dat er “tijd en overredingskracht” nodig was om de gevoeligheden te veranderen van de arbeidersklasse over de kwestie van de hulp aan Polen. Vandervelde van zijn kant, onderstreepte dat het voor de socialistische ministers werkelijk onmogelijk was om in de “huidige omstandigheden in te gaan tegen de positie van hun partij”.¹²³ De meerderheid van de ministerraad volgde de socialisten uit schrik voor stakingen en wanorde en ook, aldus Hymans, omdat sommigen al dachten aan het hervatten van handelsrelaties met Rusland.¹²⁴ De Minister van Buitenlandse Zaken nam daarop ontslag met een regeringscrisis als gevolg, die later nog besproken werd op het buitengewoon congres van de B.W.P met Allerheiligen. Joseph Wauters gaf er een nogal korte uitleg die toch een beeld geeft van de sfeer in deze vergadering: “M. Hymans nam ontslag omdat wij niet akkoord gingen dat er over ons grondgebied munitie zou passeren die bedoeld was om onze Russische broeders te doden”.¹²⁵

Het was nochtans ook diezelfde vergadering die met een grote meerderheid de aansluiting bij de IIde Internationale herbevestigde. Hier zien we welke kloof er heerste tussen de sympathie van de socialistische arbeiders voor de Sovjetrevolutie en de politieke conclusies die men er moest uittrekken vanuit revolutionair standpunt bekeken. Bij het einde van de oorlog was de linkerszijde zelf van de B.W.P. niet in staat gebleken deze conclusies te trekken. Haar weekblad, *L'Exploité*, noemde zichzelf onmiddellijk een revolutionair socialistisch orgaan. Deze benaming getuigde van revolutionaire verzuchtingen bij een tendens die zich niet buiten maar binnen de Belgische socialistische beweging situeerde. Deze tendens had zich echter niet in een oogwenk gevormd. Een pamflet dat de revolutionair socialistische sectie van Brussel onmiddellijk na de wapenstilstand verspreidde, stelde bijvoorbeeld dat men arbeiders- en

123 P. Hymans, “Mémoires”, pp. 513, 514.

124 Ibid.

125 Ibid. p. 518.

soldatenraden moest vormen om de regering te verjagen en het voorbeeld te volgen van het Russische en Duitse volk, aangezien de beloofde “kleine hervormingen” alleen maar bedoeld waren om te sollen met de arbeiders.¹²⁶ Dit was helemaal niet het taalgebruik van *L'Exploité* die enorm veel realistischer was. Een realisme dat echter op zich ook niet kon volstaan om de gevolgen uit te wissen van vier jaar isolement. Links ging van ontdekking naar ontdekking en wellicht had de oprichting van de IIIde Internationale heel wat van haar mensen voor een bepaalde tijd uit het veld geslagen. Een bepaalde vorm van onbegrip voelt men ook bij de debatten in het XXXste congres dat een maand na de stichting van de Communistische Internationale plaats had. Het moet gezegd, de verwarring was toen bijzonder groot binnen de B.W.P.. De Algemene Raad had geweigerd deel te nemen aan een eerste vergadering van de IIde Internationale in Bern, omdat ze nog steeds de Duitse delegaties niet wilde ontmoeten. Maar Vandervelde, Anseele en de ander voornaamste leiders gaven er zich rekenschap van dat hun partij niet zonder gevaar deze weg kon blijven bewandelen. Ze besloten om er komaf mee te maken tijdens het XXXste congres. Het valt te noteren dat woordvoerders van de ultranationalistische tendens op het congres toch nog heel wat gehoor kregen. Het gaat hier in het bijzonder om Georges Hubin uit Hoei en Jules Destrée. Ze rechtvaardigden hun tegenstand tegen elke verzoening met de Duitse sociaaldemocratie door deze ervan te beschuldigen de Spartakisten te hebben vermoord. Om maar te zeggen tot welk niveau de inconsistentie van hun discours was gekomen. Er was trouwens applaus op de publiekstribunes voor de tussenkomst van een delegatie van links, Frédéric Denis, die Hubin deed opmerken dat de Spartakisten niet veel op hadden met zijn bondgenootschap aangezien ze waren toegetreten tot de Communistische Internationale.¹²⁷ Voor een andere linkse afgevaardigde, Piétquin, was het ondenkbaar om met de bourgeoisie van zijn land pacts af te sluiten als men beweerde de Internationale te willen herstellen om het kapitalisme te bevechten.¹²⁸ Jacquemotte wilde vooral op drie essentiële punten de richting bevechten die de meerderheid uit ging. Volgens hem was de Belgische arbeidersklasse in staat om de macht te verwerven door het gebruik van de mogelijkheden die het algemeen

126 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Thonet.

127 “Compte rendu du XXX congrès”, p. 35.

128 Ibid., p. 34.

stemrecht bood. Eenmaal aan de macht, zouden de socialisten noodzakelijkerwijs beroep doen op de dictatuur van het proletariaat “om de weerstand te overwinnen van de bourgeoisie die erop uit was om het ancien regime te verdedigen”. Hij verwonderde zich over de aanval in *Le Peuple* op “de dictator Lenin”, terwijl men de lof zong van “de dictator Koltsjak”, vertegenwoordiger van de reactionairen en de kapitalisten.¹²⁹ Maar Jacquemotte kwam niet tussen in het debat over de Internationale. Zijn betoog wilde alleen een antwoord zijn op het rapport Dewinne.

Men kan zich een idee vormen over de aarzelingen ter linkerkant door naar het ontwerp van resolutie te kijken dat werd voorgesteld op het XXXste congres door de Arbeidersliga van Waregem. Het ging om een linkerkant 'in beweging' want de bedoelde resolutie die werd verdedigd door Arthur Geerts, gaf ook veel aandacht aan de reeds afgelegde weg in het afgelopen jaar. De tekst van Waregem had het over de verdeling van het wereldproletariaat “in twee kampen” en gaf de aanbeveling om alles in het werk te stellen om deze 'tijdelijke' verdeeldheid te boven te komen. Dit was nodig, aldus de tekst, omdat het internationaal proletariaat in een “beslissende fase leek te zijn gekomen in zijn strijd tegen een regime dat naar dood en vernieling leidde”. De Liga meende dat de B.W.P. voorlopig lid moest blijven van de IIde Internationale en stelde de oprichting van een commissie voor om het probleem van de twee Internationales en alle bijbehorende problemen zoals de kwestie van de dictatuur van het proletariaat, te onderzoeken.¹³⁰ Hier moeten we ook kijken naar wat Jacquemotte op het congres over dit cruciaal onderwerp te zeggen had.

In november 1919 beschouwde *L'Exploité* de IIde Internationale als een “weerbarstig kadaver”, maar sloot nog niet helemaal uit dat ze weer tot leven kon worden gewekt, op voorwaarde dat ze de weg zou opgaan van een resolute klassenstrijd.¹³¹ Dergelijke strijd hield ook een complete solidariteit in met de Sovjetstaat die langs alle kanten werd aangevallen. “Het is onmogelijk”, schreef Massart, “om een belangrijker probleem te bedenken dan het lot van de Russische revolutie”. Hij voegde er nog aan toe dat de bevrijding van Rusland de weg opende voor een overwinning

129 Ibid., p. 53.

130 Ibid., pp. 37-38

131 “L'Exploité”, 9 novembre 1919.

van het socialisme in heel Europa.¹³²

In juli van het volgende jaar, dit wil zeggen kort voor de actie van de Antwerpse dokwerkers, deed de linkerzijde een nieuwe stap toen de Brusselse federatie besloot om zich niet langer te laten vertegenwoordigen in de vergaderingen van de oude Internationale, aangezien deze “niet meer aan de huidige verwachtingen voldeed”.¹³³

De nationale federatie van “*Amis de l'Exploité*” hield even later haar eerste congres, met name op 21 juli. “Wij denken”, aldus Massart als commentaar op dit initiatief “dat we eerst de IIde Internationale moeten verlaten, om dan in overeenstemming met de Franse partij en de Duitse onafhankelijken, een ééngemaakte Internationale herop te bouwen samen met de IIIde Internationale”.¹³⁴ In dezelfde uitgave stond een enthousiast commentaar van Jacquemotte bij de publicatie van het telegram waarin Cachin en Frossard vanuit Moskou zich uitspraken voor de aansluiting van de S.F.I.O. (Section Française de l'Internationale Ouvrière) bij de Communistische Internationale.

In oktober vroeg de Brusselse federatie, met 128 stemmen voor en 29 tegen, simpelweg de terugtrekking van de partij uit de IIde Internationale en de oprichting van een ééngemaakte Internationale die “de eenheid van alle revolutionaire socialistische partijen” moest verwezenlijken.¹³⁵

Charles Massart was de pleitbezorger van dit standpunt tijdens het congres van Allerheiligen.

De IIde Internationale volgde volgens hem al lang de doctrine niet meer van een algemene omverwerping van het kapitalisme, terwijl de IIIde, zijn trouw aan de principes van het socialisme toonde door de noodzaak van de dictatuur van het proletariaat te erkennen en van het verwerpen van nationale defensie onder het kapitalisme. Massart ging wel net niet zo ver om de toetreding van de partij te vragen tot de Communistische

132 Ibid.

133 “Le Peuple”, 16 juillet 1920

134 “L'Exploité”, 25 juillet 1920

135 “Le Peuple”, 24 octobre 1920

Internationale. Zoals hij zelf zegde zou deze trouwens nooit zo'n reformistische partij als de B.W.P. op kunnen nemen in haar rangen. Er moet aan revolutionaire opvoeding worden gedaan, voegde hij eraan toe, zonder in de vergissing te vallen om te denken dat de bolsjewieken van plan waren om overal en in alle omstandigheden gewapende opstanden te ontketenen.¹³⁶

Links had zich van de IIde Internationale losgerukt maar de ontgensprekelijke dubbelzinnigheid van de besluiten van Massart toont dat het moeilijk was om de arbeidersbeweging een klaar alternatief voor te stellen. Ligt hier de reden dat het congres hem niet was gevolgd? Het is zeker niet bewezen en het is zelfs hoogst onwaarschijnlijk dat een voorstel tot formele aansluiting bij de Communistische Internationale een beter stemresultaat zou hebben verkregen. De positie van Massart was die van de Brusselse federatie die politiek ver van de andere af stond. Bij de 75.633 stemmen voor Massarts resolutie waren er 80% van de Brussels vertegenwoordigers en 13% van de afgevaardigden uit Charleroi. Naast Charleroi was er langs Waalse kant geen noemenswaardige steun voor het Brussels standpunt, buiten die van de oude Luikse afgevaardigde Célestin Demblon. Er was zo goed als geen steun aan Vlaamse zijde.

Er was zeker dubbelzinnigheid en die kan de indruk wekken dat de tendens van *L'Exploité* zich inschreef in de centristische stromingen die andere landen kenden. Het is overigens een feit dat deze groep niet altijd gevoelloos bleek voor de argumenten van de centristen, meer bepaald van Longuet, leider van de Franse "reconstructeurs". Maar deze affiniteit bleef oppervlakkig. De algemene karakteristiek van het centrisme was de verschuiving naar links van het proletariaat af te remmen, en het op politieke stellingen te houden die belangrijke arbeidersorganisaties reeds aan het verlaten waren. Maar de Belgische situatie was helemaal anders, en de redevoering van Massart suggereert het vrij duidelijk: de linkerzijde van de B.W.P. stond steeds dichterbij de stellingen van de C.I., maar ze kon zich niet van de reformistische B.W.P. afscheiden zonder zich tegelijkertijd af te snijden van de georganiseerde arbeidersmassa's en vooral van de vakbonden. Vandaar haar ingewikkelde positie en haar bezorgdheid om zeer voorzichtig te werk te gaan. Deze bezorgdheid was

136 "Compte rendu du congrès extraordinaire de Toussaint", 1920, pp. 13-17.

kenschetsend voor een figuur als Joseph Jacquemotte, ervaren vakbondsleider en handig tacticus. Dat had hij nog maar recent bewezen toen hij tijdens de bezetting een winnende staking had geleid van het personeel van de “Grand Bazar” in april 1918, en ook door een grote rol te spelen in de oprichting van de S.P.T.T.M. (vakbond van de Spoorwegen, Posterijen, Telefonie, Telegrafie, Marine). Jacquemotte wou dat er in België een revolutionaire massapartij zou komen en ongetwijfeld was het installeren van de nationale federatie “*Amis de l'Exploité*” daarbij een beslissend moment. De krant kende op korte termijn heel wat succes. In september 1919 was de oplage 10.000 exemplaren, in juli 1920 was die gestegen tot 12.000.¹³⁷ Zowat overal hadden er zich groepen van “*Amis de l'Exploité*” gevormd, die betrekkelijk sterk gestructureerd waren in de Brusselse agglomeratie, wat meer verspreid in Wallonië, met ook een aanwezigheid in Vlaanderen (Antwerpen, Gent, Komen, en zelfs Lier en Niel). Deze nieuwe organisatie had in artikel 2 van haar statuten (juli 1920) gestipuleerd dat elk lid ook moest zijn aangesloten bij de Werkliedenpartij of bij een vakbond die tot de Syndicale Commissie behoorde. Ze had haar eigen Algemene Raad. Het eerste congres moest zich niet over de politieke lijn buigen aangezien die in de praktijk al bestond. Die was steeds maar duidelijker geworden als gevolg van de mutaties die in de Europese arbeidersbeweging plaats grepen en de klassenstrijdervaringen op Belgisch vlak. Dit is niet onbelangrijk. Om de lessen die waren getrokken uit de Oktoberrevolutie beter te kunnen opnemen en de massa's naar de Communistische Internationale te leiden, moesten de revolutionairen steun zoeken daar waar de arbeidersklasse de politieke grenzen van het reformisme kon ervaren. In tegenstelling met andere revolutionaire geschriften van die periode, besteedde *L'Exploité* heel wat ruimte aan de binnenlandse politiek en aan de sociale strijd in België.

Vanaf de wapenstilstand hebben Jacquemotte en de zijnen zich verzet tegen de regeringsdeelname van de socialisten. Ze toonden aan dat hierdoor de bourgeoisie in het zadel werd gehouden en dat de Werkliedenpartij zou degraderen tot de “linkervleugel van de liberale

137 Cfr Félix Coenen, “Le Guide du Militant”, gecit.art. En Joseph Thonet, “Mémoires et Souvenirs – 1920”, p. 3.

partij” en dat wel voor de volgende halve eeuw.¹³⁸ De leiding van de partij had niet zoveel moeite om qua buitenlandse politiek een grote meerderheid achter zich te krijgen, maar ze botste wel op heel serieuze moeilijkheden wanneer ze de kritiek van links moest weerleggen over de binnenlandse politiek. Ze had het enkel iets makkelijker in de periode direct na de wapenstilstand en ook enkele weken na de verkiezingsoverwinning van december 1919. Een motie van Jacquemotte die de regeringsdeelname verwierp kreeg 126 stemmen voor en 305 tegen op het congres van Pasen 1919. Op het volgende congres van Pasen 1920 moest Vandervelde toegeven dat de binnenlandse situatie “steeds maar slechter werd” en het enige argument ter verdediging was dat een vertrek van de socialistische ministers niets aan de situatie zou veranderen.¹³⁹ Rechts in de B.W.P. kon maar de meerderheid behouden voor de samenwerking op regeringsvlak door bepaalde voorwaarden te aanvaarden. Het was de Antwerpse federatie die een motie in die zin had neergelegd, en die eigenlijk handelde zoals alle centristische tendensen binnen organisaties doen. Deze motie zei namelijk het volgende: “Indien tijdens de huidige parlementaire sessie de regering niet de maatregelen neemt die door de arbeidersklasse als noodzakelijk worden beschouwd om de stijgende kosten van het levensonderhoud te stoppen(...) en niet tegelijkertijd de syndicale vrijheid garandeert en verder helemaal geen taks op het kapitaal zou leggen, dan is er geen enkele reden meer voor onze partij om langer aan de huidige regering deel te nemen”.¹⁴⁰ Links sloot zich niet aan bij deze motie. Op het spreekgestoelte onderstreepte Jacquemotte dat de hervormingen niet afhingen van de regeringsdeelname van de B.W.P. , maar van de syndicale kracht en de strijdvaardigheid van de arbeidersklasse.¹⁴¹ Uiteindelijk kreeg de Antwerpse motie 1340 stemmen tegenover 330 voor een motie van links die de klassencollaboratie en de regeringsdeelname veroordeelde.¹⁴² Dit werd door Jacquemotte als een bepaalde vooruitgang ingeschat.¹⁴³ Het congres had hem trouwens in het Bureau van de Algemene Raad verkozen met zowat 1000 stemmen op een totaal van 1650.

138 “Le Peuple”, 26 décembre 1918.

139 “Compte rendu du XXXI congrès”, p. 24.

140 Ibid., pp. 58-59.

141 Ibid., p. 60.

142 Ibid., p.60.

143 “L'Exploité”, 11 avril 1920.

Tijdens het buitengewoon congres van Allerheiligen, trok Jacquemotte opnieuw van leer tegen de regeringsdeelname met het argument dat de voorwaarden die door de meerderheid zelf waren naar voor geschoven, niet werden vervuld.¹⁴⁴ Deze keer vroeg inderdaad ook de Antwerpse federatie dat de ministers ontslag zouden nemen wat werd gesteund door zowat een kwart van de delegaties: 148.212 lidstemmen tegen 423.370 voor de meerderheid. Met 16 afgevaardigden op 21 vervoegde Antwerpen op die manier de Brusselse linkerzijde die zijn overwicht herbevestigde in de hoofdstad met 59 vertegenwoordigers op de 66. De meerderheid verloor nog meer terrein in de Uitgebreide Algemene Raad die in november achter gesloten deuren vergaderde. Hier werd de verderzetting van de regeringsdeelname gestemd met 339.874 lidstemmen tegen 221.161 en 14.021 onthoudingen.¹⁴⁵

Dit toont tot op welk niveau de oppositie vanuit de arbeiderswereld een echte bedreiging was geworden voor de toekomst van de opportunistische groep die de leiding had van de B.W.P.. De federatie van “*Amis de l'Exploité*” bleek de speerpunt van deze oppositie. Hoe groter de ontevredenheid van het volk werd, hoe scherper socialistisch links zich manifesteerde en hoe meer deze federatie geduwd werd om de fysionomie van een partij in de partij aan te nemen. Het was een onontkoombaar proces dat z'n oorsprong vond in de klassencollaboratie van de B.W.P.-leiding. Maar onder de regels van de discipline werd niet geluisterd naar deze oppositie. Door de meerderheidstendens op een georganiseerde aan te vallen hadden Jacquemotte en zijn kompanen de grenzen overschreden die men over het algemeen aan het tendensrecht stelde. Het was niet moeilijk om hun gedrag te beschouwen als een gewilde overtreding van de disciplineregels die meestal worden aangenomen. Maar het ging om disciplineregels die de politiek van klassencollaboratie niet langer zo maar kon doen naleven zoals in het verleden, zowel omwille van interne als omwille van externe redenen. De kwestie van de discipline kwam naar voor in de herfst van 1920, dus op het ogenblik dat de Belgische bourgeoisie een groot offensief inzette dat even later zou leiden tot de vorming van de regering Theunis. Sedert de affaire van het

144 “Compte rendu du congrès extraordinaire de Toussaint”, 1920, p. 55.

145 “Le Peuple”, 19 novembre 1920.

wapentransport, beschuldigde de conservatieve pers de B.W.P. ervan mee te heulen met het bolsjewisme. De partij kreeg ook de schuld van de groeiende economische en financiële problemen omwille van haar “vrijgevigheid” en van haar “dure sociale politiek”. In plaats van zich te verdedigen trok de B.W.P. zich steeds opnieuw terug om zich ondanks alles vast te klampen aan de regering. Ook bleef de partij, zoals we gezien hebben, compromissen zoeken om het krediet bij de vakbonden niet te verliezen. Vakbonden, die echter een constant ledenverlies ondergingen, een tendens die enkele jaren zou aanhouden. De kwestie van de discipline was slechts een ander aspect van de algemene capitulatie tegenover de reactionaire opkomst, en een parade bedoeld om die capitulatie mogelijk te maken, waarvoor links dus moest worden verlamd.

Tot dan had Jacquemotte wel serieuze redenen gehad om te hopen dat een volgehouden actie binnen de B.W.P. deze partij zou kunnen doen opschuiven naar de meest geavanceerde posities van het internationaal proletariaat. Vergeten we toch niet dat een dergelijke actie op het punt stond te slagen in Frankrijk op het ogenblik dat bij ons de tendensstrijd in de B.W.P. een scherpe bocht kende. Het was trouwens tijdens dezelfde maand, december 1920, dat het congres in Tours per meerderheid besloot aan te sluiten bij de Communistische Internationale en dat in België het beperkt congres plaats had waarop de Algemene Raad zich beriep om in naam van de discipline en de eenheid, de linkerzijde van z'n bestaansmiddelen als actieve politieke factor te beroven. Het probleem werd in zo'n termen gesteld dat er geen enkele twijfel kan bestaan over de ware bedoeling van de Algemene Raad: een einde maken aan *L'Exploité*. Inderdaad de groepen “*Amis*” werden dwingend uitgenodigd zich te ontbinden, wat onherroepelijk naar de verdwijning van de krant zou hebben geleid. Daar kon geen sprake van zijn. “Wij verklaren deze stemming over het voorstel te beschouwen als een maatregel van uitsluiting”, zei Jacquemotte vanop de tribune waar hij het document voorlas dat getekend was door 26 linkse afgevaardigden.¹⁴⁶ Maar de motie van rechts, zeer handig opgesteld, werd toch met 447.258 lidstemmen aangenomen tegen 99.948 en 38.850 onthoudingen. Dit betekende de splitsing.

146 “Joseph Jacquemotte”, p. 49.

Een splitsing die niet door links was gewild. Ze was een resultaat van een overhaast maar geslaagde actie van de opportunistische leiders. Het beperkt congres, waarvan hoger sprake, werd gehouden “zonder de partij op de hoogte te brengen van de discussie”¹⁴⁷. Het was dus het tegengestelde van een democratisch congres. Dat is duidelijk. Maar dat congres was niet democratisch, enkel omdat de federatie van “*Amis de L'Exploité*” nog te weinig cohesie en invloed had verworven om een democratisch debat af te dwingen. De federatie – we komen hier later nog op terug – was populairder dan ze inhoudelijk sterk was. De zwakheid van vele van haar leden was ook die van de Belgische arbeidersorganisaties. Dat kwam door hun geringe interesse in politiek, en door de geweldige verwarring die sedert lange tijd de geesten vertroebelde over de problemen van de eenheid van de arbeiders. Die eenheid werd dikwijls verward met de verzoening tussen de tendensen zodanig dat elke beginselvastheid beschouwd werd als fanatisme en als een daad van verdeeldheid zaaien werd gezien. De beginselvastheid zat bij de linkerzijde. Jacquemotte was zich perfect bewust van deze toestand. Hij had het in een rapport voor de Communistische Internationale over de “buitengewone achterlijke positie van het Belgisch proletariaat”¹⁴⁸ die zich met name vertaalde in het feit dat de vakbonden onder de hoede stonden van een parlementaire groep die op zich het volledige politiek werk van de partij realiseerde. Daarom wilde hij niet hals over kop de B.W.P. verlaten na het beperkt congres, hoewel hij overtuigd was dat de breuk onvermijdelijk en nodig was. Maar hij moest noodgedwongen zijn tactiek aanpassen. In het reeds geciteerde rapport beschreef hij die als volgt: “We menen dat de organisatievorm van de Belgische Werkliedenpartij ons gedurende een tijd dwong tot handelen binnen de structuur, voor zo lang we de mogelijkheid van handelen zouden hebben en tot op het ogenblik we sterk genoeg zouden zijn geworden om een communistische partij op te richten die van bij de aanvang een ernstige invloed zou hebben op de proletarische massa's.”¹⁴⁹

147 Félix Coenen, “Le Guide du Militant”, gecit. Art.

148 Verslag van de delegatie van de linkerzijde van de Belgische Werkliedenpartij aan het Uitvoerend Comité van de Communistische Internationale (13 juni 1921), archieven van het Marxistisch-leninistisch Instituut in Moskou

149 Ibid.

Jacquemotte dacht dat de B.W.P. niet meer om te vormen was tot een partij van klassenstrijd; maar in geen geval mocht men zich laten verleiden tot het oprichten van “een groep buiten de arbeidersklasse”. “Ik heb geen vertrouwen”, zie hij nog, “in groepen die hun beweging als een soort gesloten kring zien, een kapel. De beweging moet een massabeweging zijn.”¹⁵⁰ Van uit deze opvatting kwam ook zijn oppositie tegen elk plan om ook de vakbonden politiek op te splitsen. In het programma dat werd opgesteld door een commissie die voortkwam uit het IIde congres van de “*Amis de l'Exploité*”, van 27 februari 1921, staat: “... wat de vakbonden betreft, hebben we een dringende taak om ervoor te zorgen dat ze niet langer aangesloten blijven bij de Belgische Werkliedenpartij”, om op die manier de “vakbonden los te rukken uit de greep van de reformistische politici en om het mogelijk te maken dat de arbeiders een individueel lidmaatschap kunnen opnemen in de politieke partij van hun keuze”.¹⁵¹

In de weken na het beperkt congres trachtten de leiders van links een publiek debat op te dringen aan de rechterzijde over alle fundamentele problemen die het congres had ontweken. Daarmee wilden ze ook een maximum aantal organisaties betrekken en meer in het bijzonder de Brusselse federatie waar links over belangrijke steun beschikte. Charles Massart gaf een overzicht van deze strijd in zijn verslag aan het IIde congres van de “*Amis de l'Exploité*”. Aanvankelijk wist links te scoren. De Brusselse federatie toonde voor Jacquemotte en de zijnen een dusdanige sympathie dat Vandervelde en de Brouckère zich verplicht voelden op het federaal congres te verklaren dat “*Amis*”-groepen konden blijven bestaan als organismes voor de distributie van de krant. Maar deze woorden kregen geen concreet vervolg. Toen links z'n motie had teruggetrokken die de groepen vroeg de beslissingen van het beperkt congres niet toe te passen, kwam er een nieuwe aanval van de meerderheid en ging ze in Brussel over tot een soort slijtage-oorlog.¹⁵² De verkoop van *L'Exploité* werd verboden in de Volkshuizen en de coöperatieve drukkerij “Lucifer”

150 “*L'Exploité*”, 18 juni 1921.

151 “Programme de l'Action socialiste-révolutionnaire en Belgique”, Bruxelles, z.d., p. 27

152 Fédération des “*Amis de l'Exploité*” – “II congrès tenu à Bruxelles le dimanche 27 février 1921 – Rapport sur la situation politique générale”, Bruxelles, 1921, pp. 4-5.

weigerde nog langer de krant te drukken. De situatie voor de linkerzijde was moeilijk in Brussel, maar ze werd op korte termijn onhoudbaar in de provincies. Jacquemotte maande nochtans zijn kameraden aan om weerstand te bieden en geduldig te blijven. De situatie bevatte heel wat schaduwzijdjes maar beter was deze te bestrijden dan het isolement te aanvaarden, meende hij. Alvorens een partij op te richten moest men medestanders vinden en een “fase doorlopen van politieke vorming” die grondige discussies vergde binnen alle arbeidersvergaderingen.¹⁵³ Maar deze tactiek werd niet gevolgd. In Hoei, bijvoorbeeld, nam Joseph Thonet ontslag uit de B.W.P. daags na het beperkt congres. Dit vrijwillig vertrek kwam tegemoet aan de objectieven van Georges Hubin, afgevaardigde voor Hoei, die dit al maanden tevergeefs betrachtte. Thonet werd uit de Bediendenvakbond gezet, ondanks de persoonlijke tussenkomsten van Jacquemotte, en even later – en niet zonder weerstand te bieden – ook uit de andere arbeidersorganisaties waarvoor hij militeerde. Zijn compagnons van de “*Ere Nouvelle*” waarvan er maar een twaalfstal waren overgebleven na de omvorming van “*Ere Nouvelle*” in een groep van “*Amis de L'Exploité*”, hadden hem in de steek gelaten. Hij bleef dus zowat alleen over en bleef insisteren opdat de breuk met de B.W.P. onmiddellijk op nationaal vlak zou worden afgekondigd.¹⁵⁴ Hij stond hiermee niet alleen, ook in Brussel waren er diezelfde mening toegedaan. Op het IIde congres van de “*Amis de L'Exploité*” legde de groep van Sint-Gillis onder leiding van Joseph Bracops, een motie in die zin neer. Jacquemotte en Massart bekritiseerden dit standpunt met het argument dat er geen sprake kon van zijn snel een partij op te richten “buiten de actie van de massa”. Zij meenden dat er moest gestart worden met het opstellen van een programma met algemene lijnen voor de revolutionaire actie in België, en ze wilden dat de “*Amis de L'Exploité*” moreel zouden aansluiten bij de Communistische Internationale.¹⁵⁵ Dit gebeurde op 29 mei 1921 tijdens het IIIde congres waar de deelnemers beslisten met 713 stemmen tegen 35 en 30 onthoudingen tot de oprichting van een communistische partij. Intussen, echter, hadden de “*Amis de L'Exploité*” talrijke militanten

153 Cfr correspondentie Jacquemotte – Thonet, Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Thonet.

154 Idem. Zie ook “*Mémoires et Souvenirs*”, 1920 en 1921. In de periode voor z'n aansluiting bij “*Amis de l'Exploité*” telde “*Ere Nouvelle*” een twintigtal leden; dat waren er ooit 48 geweest.

155 “*L'Exploité*”, 5 mars 1921.

verloren, waarbij verschillende mensen van grote waarde, die voor allerlei redenen, gaande van onmiddellijk belang tot emotionele gebondenheid, er niet konden toe komen om de Werkliedenpartij te verlaten. In de periode van december 1920 tot februari 1921 viel het abonnementenbestand van *L'Exploité* terug van 5.500 tot 3.150.¹⁵⁶ Jacquemotte was van oordeel dat deze aderlating had vermeden kunnen worden. Althans dat is wat sommige van zijn spijtbetuigingen op het IIIde congres laten vermoeden, waarbij hij de aarzelingen en het gebrek aan discipline van verschillende van zijn kameraden betreunde die de strijd die binnen de B.W.P. werd gevoerd sedert februari, schade hadden toegebracht.¹⁵⁷

Terwijl Jacquemotte en zijn medestanders strijd leverden binnen de structuur van de B.W.P. hadden er zich hier en daar communistische kernen gevormd in enkele regio's van het land. Meestal waren deze samengesteld uit oudgedienden van de S.J.W. die de partij hadden verlaten ofwel waren uitgesloten omwille van hun te grote ijver in de ogen van de rechtsen, om Sovjet-Rusland te verdedigen en hun te felle aanklacht van het reformisme.

Het was in Brussel dat in februari 1920 de voornaamste van die groepen werd gevormd. De Brusselse S.J.W. die na de oorlog opnieuw was opgericht gaf een klein tijdschrift uit, *Socialisme*, dat enthousiast de Russische revolutie verdedigde en de stellingnames van de IIIde Internationale. Ze had ook een vormingsprogramma van revolutionaire inspiratie dat werd gerealiseerd met de hulp van een oud-leraar aan de *Centrale d'Education Ouvrière*, Bojarski, die tijdens de bezetting cursus had gegeven over de geschiedenis van de socialistische en revolutionaire beweging in Rusland.¹⁵⁸ De leiding van de B.W.P. legde een

156 Ibid.

157 Idem, 19 juni 1921. De afscheuring van de “amis de l'Exploité” liet binnen de B.W.P. een linkerszijde achter met als voornaamste woordvoerders Fernand Brunfaut, Charles Everling en Célestin Demblon. Deze linkerszijde bleef duidelijk haar sympathie uiten voor het Rusland van de Sovjets.

158 Félix Coenen, “Le Drapeau Rouge”, 5 novembre 1957, gecit. Art. Zie ook “Rapport sommaire de l'activité de la C?E?O? Pendant la période de guerre 1914-1918”, getypt document (5 p.), Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart.

verschijningsverbod op aan dit tijdschrift, dat veel weerklank had bij de meerderheid van de S.J.W.-groepen in de hoofdstad. Maar de zaken draaiden anders uit. *Socialisme* kondigde aan dat vanaf 15 februari 1920 het blad *L'Ouvrier Communiste* zou verschijnen als tweewekelijks orgaan van de communistische groep van Brussel. Ze verkondigden “het nu wel definitieve failliet van het parlementarisme” en ze meenden dat de massa's zouden moeten “onthechten van het onmiddellijk belang”, wat de kracht had uitgemaakt van de revolutionaire beweging in Rusland.¹⁵⁹ Een lang manifest “aan de kameraden van de B.W.P.” riep op om “de band van valse eenheid van een verliezende partij” te breken, en via een algemene staking alle macht aan de arbeidersraden te geven.¹⁶⁰

De communistische groep van Brussel startte in januari 1920 met een zestigtal leden. Op 4 februari werd ze vertegenwoordigd door War Van Overstraten op een conferentie die door het voorlopig Bureau van de C.I. in Amsterdam was georganiseerd. Op het nationaal congres van de S.J.W. van maart werd de aansluiting aangekondigd bij de Internationale van Communistische Jongeren. Even voordien verscheen op 1 maart het eerste nummer van *L'Ouvrier Communiste*. Dit tijdschrift beriep zich eerst op de communistische groep van Brussel om vanaf 15 juni z'n grote ambities te tonen als orgaan van de Communistische Federatie van Wallonië. Deze federatie kwam tot stand tijdens een congres in Brussel op 22 mei, met zo'n 40 tot 60 afgevaardigden. Kennelijk een heel vertrouwelijk congres. We weten alleen dat jonge Brusselaars er andere S.J.W.-ers ontmoetten die in enkele Waalse gemeenten een gelijkaardige evolutie doormaakten. In Charleroi had de J.G.S. van Jumet-Gohyssart voorgesteld dat de regionale federatie zou aansluiten bij de Internationale van Communistische Jongeren. Ze mochten daarom het Volkshuis niet meer in. De sectie vormde zich om tot een communistische groep die een zeker steun vond bij de vakbond van de Ridders van de Arbeid van Roux-Aiselies. Een onderafdeling “Jeunesse ouvrière et syndicale” met 175 leden die allen tot de Ridders van de Arbeid behoorden (*Knights of Labor, een internationale Amerikaanse arbeidersorganisatie die z'n hoogtepunt kende in de jaren 1880, nvdv*), stemde haar aansluiting bij de Internationale der Communistische Jongeren. Een andere groep verscheen enige tijd later in

159 Archives de la Fondation Jacquemotte, Fonds Massart.

160 Idem.

Marchienne-Docherie.¹⁶¹ De Communistische Federatie van Wallonië kreeg verder aanhangers bij de S.J.W. van Seraing, Verviers en Carnières.¹⁶² In augustus 1920 konden er tiental nieuwe groepen gevormd worden vanuit actiecomités die over het algemeen in het begin elk niet meer dan een paar mensen groepeerden. Ze had niet meer dan 200 leden toen de secretaris, War Van Overstraeten, deelnam aan het IIde congres van de Communistische Internationale in Moskou.

Het Uitvoerend Comité van C.I. vroeg Van Overstraeten om de eenheid te betrachten onder de reeds bestaande communistische groepen en om ook met de Vlamingen een partij op te richten die de Belgische sectie van de Internationale zou kunnen worden. De oprichting van een communistische federatie in Wallonië had in de hoofden van de initiatiefnemers geen enkele federalistische bedoeling (*de term federalisme stond in de jaren 1960 voor het tegengestelde van de term unitair-Belgisch, nvdv*). Er bestonden ook communistische groepen in Vlaanderen. Ze waren trouwens de eerste, maar hun samenstelling liet veel te wensen over en de relaties met hen waren moeilijk. In een artikel gewijd aan België schreef de C.I. namelijk: “Bij de stichting van de IIIde Internationale gaf een Antwerpse groep met voornamelijk 'activisten' (flaminganten), anarchisten en tolstojanen zich de titel van communistische partij. Maar een nieuwe benaming veranderde daarom de situatie niet. Het leidde alleen maar tot meer verwarring onder de arbeiders, die slechts een relatief vertrouwen hadden in die groep.”¹⁶³ Een aantal ex-S.J.W.-ers verlieten trouwens deze 'partij' om de 'Unie van de Communistische Jeugd' op te richten die veel nauwer aansloot bij de tendens Van Overstraeten dan bij ander Vlaamse groepen. In Leuven bestond de communistische groep volledig uit anarchisten en weigerde aan te sluiten bij de IIIde Internationale; Ze verdween later uit het politieke veld. In Gent hadden enkele militanten

161 Henri Glineur, “La naissance des premiers groupes copmmunistes dans le Pays Noir”, “Communisme” octobre 1951, n°9, p. 47.

162 Volgens Joseph Leemans, die deel uitmaakte van de groep van Verviers, werd er vooral gerekruteerd onder de jonge wevers uit de S.J.W. en de vrijdenkerskringen, die erg onder de indruk waren van de revolutionaire agitatie in het Duitse leger in november 1918. In Seraing werd de groep gevormd door jonge staalarbeiders rond Florent Bondas. In Carnières en Charleroi ging het voornamelijk om mijnwerkers.

163 “L'Internationale Communiste”, juin 1921, n)17, pp. 4284-4285

van de 'Vredesgroep' een communistische groep opgericht in november 1918 waar Oscar Van den Sompel tot secretaris werd gekozen.¹⁶⁴ We zagen “allerlei soorten elementen bij de groep komen die heel snel blijk gaven dat ze er niets mee van doen hadden”, schreef Georges Van den Boom. “Enkel fanatieke anarchisten van de meest uiteenlopen tendensen, maakten zich lid. Dit had onmiddellijk een aantal botsingen tot gevolg die ertoe leidden dat de anarchisten de groep verlieten of werden uitgesloten”.¹⁶⁵ Wat er ook van weze, op 31 januari 1920 vormden de verschillende groepen van Vlaanderen tezamen een Vlaamse Communistische Federatie en publiceerden ze een weekblad, *De Internationale*, dat in Antwerpen werd uitgegeven. Deze federatie stuurde vertegenwoordigers naar het congres dat Van Overstraeten en zijn vrienden in Brussel organiseerden op 31 oktober en 1 november 1920. Dit congres had de bedoeling om de Belgische Communistische Partij, sectie van de C.I., op te richten, maar enkel de Unie van de Communistische Jeugd van Antwerpen sloot aan. Het was pas in december dat de fusie van alle Waalse en Vlaamse communistische groepen werkelijkheid werd. De Leuvenaars hadden zich teruggetrokken en dus beperkte de Vlaamse bijdrage zich tot de vier andere groepen die hadden deelgenomen aan het Stichtingscongres van de federatie in januari: Brussel, Antwerpen, Gent en Dendermonde.¹⁶⁶

164 De drie ondertekenaars van het voorwoord van “Ons Standpunt”, Karel Hutse, Marucie Machtelynck en Richard Minne, gaven na de wapenstilstand in Gent enkele nummers uit van een blad met de titel “de Roode Strijd”. Dit werd echter een fiasco. Machtelynck was de enige van dit drietal die aanwezig was bij de stichtingsvergadering van de communistische groep. Samen met andere uitgesloten eisten ze de annulering van de sanctie die tijdens de oorlog tegen hen was genomen. Deze affaire werd met name aangehaald in april 1919 bij het XXX congres van de partij. Een commissie van vijf leden onder voorzitterschap van Louis de Brouckère en waarvan Jacquemotte en Geerts deel uit maakten op vraag van de uitgesloten, besliste dat deze individueel hun re-integratie konden aanvragen. Het valt nog te noteren dat Karel Hutse op een bepaald ogenblik deel uit maakte van de “Jacquemottisten” van Gent. We vinden zijn naam ook bij de leden van een syndicale delegatie van bedienden die de U.S.S.R. bezochten in 1927 en er enthousiast over getuigden.

165 Georges Van den Boom, “Communisme”, gecit.art., p. 52.

166 Uit deze beperkte kring zouden later opvallende militanten groeien zoals Van den Sompel en Van den Boom, die we reeds vernoemden, en René Dillen,

Na de eenmaking van de communistische groepen kreeg *L'Ouvrier Communiste* een Vlaamse tegenhanger : *De Kommunistische Arbeider*. De Franstalige krant haalde begin 1921 een oplage van 4.000 exemplaren. Wie lid werd moest zich ook engageren om de krant te verkopen, wat maar een bepaald aspect was van de uiterst strikte regels die de partij oplegde in naam van de communistische discipline.

War Van Overstraeten en zijn vrienden die merendeels recent uit de S.J.W. kwamen, hadden slechts weinig ervaring met de arbeidersbeweging. Ze waren op sleeptouw genomen door het revolutionair elan van oktober 1917 en ze gaven in de interpretatie van de documenten van de Communistische Internationale meer blijk van goede wil dan van politiek inzicht. Velen onder hen, alhoewel ze het anarchisme afwezen, hadden zich niet echt ontdaan (of hadden zich niet kunnen ontdoen) van alle ideeën eigen aan deze tendens die altijd zeer actief aanwezig was geweest bij de S.J.W.. Op het congres van 1 november 1920 werd er lang gedebatteerd over “de gevaren van de centralisering ten allen prijze” en de meerderheid verklaarde zich resoluut antiparlementair.¹⁶⁷ Men was er trouwens een tijd lang van overtuigd dat het antiparlementarisme voor zichzelf sprak vanaf het ogenblik dat men, in navolging van de bolsjewieken, de superioriteit erkende van het systeem met sovjets (raden). En toen men er zich rekenschap van gaf dat Lenin zelf dat probleem anders bekeek, probeerde men aan te tonen – een nogal begrijpelijke houding – dat het antiparlementarisme in het algemeen te veroordelen viel, maar toch te verantwoorden was in het specifieke Belgische geval.

De leider en theoreticus van de kleine partij die door de Internationale was erkend, was War Van Overstraeten. Uit bepaalde van zijn geschriften blijkt dat hij voor een deel zijn inspiratie gevonden had bij de oude polemiek van Louis de Brouckère en Hendrik De Man tegen het opportunisme. Hij

Emiel Wackenier, Frans Moriëns, e.a.. Jef Van Extergem en Ferdinand Minnaert waren hier niet bij betrokken. Hun aansluiting bij het communisme zou later plaats grepen via andere wegen.

¹⁶⁷ “Le congrès du P.C.B.”, getypt document in het Russisch, Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut van Moskou.

was een fabrieksbediende van Kempische origine, die pas op het einde van de oorlog de S.J.W. van Brussel had vervoegd. Hij was er snel opgeklimmen omdat hij volgens de tijdsgeest een talentvol spreker en polemist was. Hij was overgestapt naar het communisme met een gedrevenheid die niet vrij was van mystieke vurigheid. Hij was eerst gedurende enkele maanden medewerker geweest van *L'Exploité* maar brak nogal snel met Jacquemotte die hij een te lauwe reactie verweet over de Sovjets, en later ook nog van medeplichtigheid met de “sociaal-chauvinisten”. Tijdens het tweede congres van de C.I. tekende Van Overstraeten de antiparlementaire resolutie die de Italiaan Bordiga had voorgesteld tegen de stelling van het Uitvoerend Comité.

Het is dan ook helemaal niet verwonderlijk dat de verhoudingen tussen deze partij en diegenen die men de 'jacquemottisten' noemde lange tijd vertroebeld waren. *L'Ouvrier Communiste* viel evenveel of zelfs meer de vermeende centristische houding van de vrienden van *L'Exploité* aan, dan het opportunisme van de rechtsen. Op die manier dachten Van Overstraeten en zijn kameraden te goeder trouw de oriëntatie te volgen van de C.I., van wie ze automatisch de zeer droge veroordelingen van het centrisme publiceerden. In feite botsten de jonge communistische militanten precies op dezelfde moeilijkheden als Jacquemotte waarvan zij dachten zich positief te differentiëren door de klaarheid van hun politieke stellingnames, terwijl ze zich vooral differentieerden door een duidelijke neiging naar revolutionair verbalisme. Hun houding tegenover de moeilijkheden van toen illustreert goed het “vlucht vooruit”-karakter, wat een algemeen karakteristiek is van elk gauchisme. Ze stelden met Van Overstraeten vast dat de syndicale organisaties “de grondslag vormden van de participationistische politiek van de B.W.P.” et dat dit fenomeen gepaard ging met de verhoging van het aantal leden. Ze besloten hieruit dat men niet alleen het parlementarisme moest bestrijden, maar ook de vorming van massapartijen die ze veroordeelden net zoals de sociaaldemocratie als reformisten en verraders.¹⁶⁸ Van Overstraeten deelde deze mening, maar op een elegantere manier, door in een rapport aan de C.I. te schrijven dat er in België een revolutionaire elite moest komen die zich volledig, intellectueel en psychologisch, had ontdaan van de greep

168 “L'Ouvrier Communiste”, 4 juin 1921.

van elke burgerlijke ideologie.¹⁶⁹

De militanten van deze groep stelden ook vast dat de burgerij handig had weten gebruik te maken van een hervormingsbeleid om de arbeidersbeweging te sussen en om de bureaucratisering van het syndicaal apparaat te bevorderen. Dit leidde tot diep misprijzen voor de “kleine hervormingen” en de economische eisen. Deze simplistische reactie kreeg karikaturale allures toen ze sociale vooruitgang en het in het bijzonder de achturenwet voorstelde als een manoeuvre van de bourgeoisie om een “vette arbeidersaristocratie” te kunnen installeren. Geschoolde arbeiders en de ambtenaren van de Openbare Diensten werden automatisch in dit vakje geduwd. De opkomst van de vakbonden, “werkelijke organisaties van de bourgeois staat”, werden beschouwd als een proces om “de massa's te omkaderen”. Als afloop van een grote discussie meenden de S.J.W.-ers van Brussel dat ze na de oprichting van de Communistische Partij toch ook nog in de vakbond moesten blijven. Het was van belang lid van het syndicaat te blijven (op straffe van uitsluiting uit de partij) “om er het reformisme van meerderheid en minderheid te ontmaskeren”, maar “zonder illusies”. Waar het uiteindelijk op aan kwam, gezien de moeilijkheid om “vergaderingen te noyauteren” was voorrang te verlenen aan de “directe propaganda” op de werkplaats met het oog op het vervangen van vakbonden die steeds weer tekortschieten door fabrieksraden en actiecomités.¹⁷⁰

Jacquemotte verzette zich, zoals men kon verwachten, tegen deze manier van handelen. Dat leverde hem het verwijt op dat hij zich op syndicaal vlak perfect verstond met de sociaaldemocraten. Dezelfde beschuldiging kreeg hij van het Gentse blad *De Syndikalist*, het orgaan van onafhankelijke vakbonden die niet waren aangesloten bij de Syndicale Commissie en partij hadden gekozen voor Sovjet Rusland. Het blad stelde “het jacquemottistisch schipperen van de Gentse sociaal-patriotistische Unie van bedienden” aan de kaak.¹⁷¹ De jacquemottisten werd ook

169 “Rapport sur la situation en Belgique”, Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut, Moskou.

170 “Rapport de la délégation du P.C.B.”, getypt document (28 p.) ondertekend door Van Overstraeten en Coenen, z.d.; Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut, Moskou

171 “De Syndikalist”, 15 december 1919. Volgens inlichtingen van O. Van den

verweten – en de paradox is slechts een schijnbare paradox – “onhandig en met veel poeha” te ijveren opdat leden zich zouden terugtrekken uit de B.W.P.-syndicaten “met bedoelingen die louter ingegeven waren door tijdelijke, toevallige beschouwingen”. Félix Coenen die lid was geworden van het Nationaal Comité van de Bediendenbond kreeg van de groep Van Overstraeten de opdracht om het “platte reformisme” van Jacquemotte fel te bestrijden.¹⁷²

Die vijandigheid ging niet gaan liggen toen het IIIde congres van de “*Amis de L'Exploité*” de breuk beslechtte met de B.W.P. *L'Ouvrier Communiste* beschuldigde hen ervan “hun wanstaltige actie uit het verleden te willen bekronen met de ondoordachte oprichting van een zogenaamde communistische partij”.¹⁷³

Over het algemeen onthield *L'Exploité* zich ervan om op dergelijke aanvallen te reageren. Jacquemotte beschouwde de communistische groepen die in 1920 waren opgericht als sektes die geen enkele reële band hadden met het communisme. “Onze actie”, schreef Joseph Thonet in januari 1921, “word (door de C.I.) heel wat serieuzer genomen dan die van de Belgische Communistische Partij die in feite veel meer een groep van zuivere antiparlementairen is dan een communistische groep.”¹⁷⁴ De latere en relatief snelle evolutie van sommige militanten uit deze groep – Coenen, Van den Boom, Van den Sompel, Claire Martchouk en vele anderen – toonde dat de appreciatie van Jacquemotte veel te streng was. Maar deze positieve evolutie werd in grote mate bepaald door de invloed van de Communistische Internationale die tot dan slechts beperkte contacten had kunnen hebben met Belgische militanten. De situatie in België was uiteraard niet de voornaamste bezorgdheid van de C.I. in die

Sompel, vond men de aanhangers van deze vakbond vooral bij de arbeiders van het “Boek” en in de kleinere metaalondernemingen (ijzer, koper, brons). De Gentse communisten stonden in contact met sommige leiders van deze vakbonden, maar behielden afstand om geen voorwendsel te geven voor uitsluiting uit de B.W.P.-syndicaten waar ze moeilijkheden hadden om zich te handhaven.

172 “Rapport de la délégation du P.C.B.”, Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut, Moskou

173 “*L'Ouvrier Communiste*”, 4 juin 1921.

174 Cfr Correspondentie Jacquemotte-Thonet (brief van 7 janvier 1921).

periode, en bovendien kwam de nodige documentatie niet altijd toe in Moskou, of met veel vertraging. Het was trouwens wachten op het IIIde congres van de Internationale vooraleer Lenin zelf het accent legde op de misvattingen bij het veroordelen van het centrisme. Deze misvattingen maakten in België de taak van de linkerzijde in de B.W.P. er zeker niet makkelijker op in de periode na het beperkt congres van december 1920. De situatie was nog ingewikkelder omdat ook de “*Amis de l'Exploité*” bijlange niet vrij waren van de “kinderziekte”: een van de Brusselse organisaties zou trouwens uit antiparlementarisme weigeren de Communistische Partij te vervoegen bij de fusie in september 1921.

Deze fusie was onvermijdelijk en noodzakelijk geworden na het IIde congres van de “*Amis de l'Exploité*”, wat er ook moge gedacht en gezegd zijn geweest aan deze of gene kant. Onmiddellijk na de oprichting werd de partij die uit dit congres was voortgekomen uitgenodigd door het Uitvoerend Comité van de C.I. om “als sympathiserende groep met raadgevende stem” deel te nemen aan het IIIde congres van de Communistische Internationale en om een rapport op te stellen met het oog op aansluiting.¹⁷⁵ Voorafgaande contacten waren via de Communistische Partij Nederland verlopen. Jacquemotte en Poulet gingen naar Moskou net zoals Van Overstraeten en Coenen. Op 13 juli 1921, na de twee partijen te hebben gehoord, bediscussieerde het Uitvoerend Comité een ontwerp motie “over de fusie van de Belgische Communistische Partij en de linkervleugel van de Belgische Werkliedenpartij”. Dit ontwerp was opgesteld door Van Overstraeten. Het werd op twee punten zwaar geamendeerd. Het Uitvoerend Comité verwierp het idee dat de partij van Jacquemotte eerst moest opgaan in de voorgestelde fusie vooraleer er sprake kon zijn van lidmaatschap van de C.I.. De twee partijen zouden voorlopig op gelijke voet tot de Internationale behoren. Verder werd er beslist dat de fusie binnen de twee maand zou moeten worden gerealiseerd, met de hulp van een vertegenwoordiger van het Uitvoerend Comité.¹⁷⁶

175 “Rapport présenté par l'aile gauche du P.O.B.”, Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut, Moskou

176 “Motion se rapportant à la fusion du P.C .B. et de l'aile gauche du P.O.B.”, Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut, Moskou. De aangeduide vertegenwoordiger door het U.C. was de Duitse militant Wilhelm Koenen die aanwezig was op het fusiecongres.

Er waren nog haarden van weerstand. In Gent, bijvoorbeeld, “trad de communistische groep slechts met tegenzin en met weinig overtuiging toe” tot de nieuwe partij want men “vreesde voor de zuiverheid van de principes”¹⁷⁷.

Het fusiecongres had plaats op 3 en 4 september 1921 in de zaal 'Van Bree', in de Ropsy-Chaudronstraat in Brussel. Hier werd de werkelijke geboorteakte geschreven van de Communistische Partij van België. Alleen maar de geboorteakte. De partij moest nog zijn bestaan bewijzen in de praktijk, wat zeker geen eenvoudige onderneming was. Jacquemotte voelde zich geroepen om dit tijdens het Iste congres van de ééngemaakte partij in april 1922 te onderstrepen: “In België is de oprichting van een politiek partij moeilijker dan in gelijk welk ander land, omdat de arbeiders nooit echt een zuivere politieke partij gevormd hebben”.¹⁷⁸

De partijvorming duurde eigenlijk verschillende jaren. Hier verder op ingaan zou ons te ver weg brengen van het onderwerp van dit boekje. We kunnen nochtans stellen dat de ontwikkeling van de partij zowel in België als in andere landen, van bij het begin onafscheidelijk verbonden was met de openheid van de arbeidersbeweging voor het leninisme. Dit leninisme was breed uitgezaaid door de Oktoberrevolutie en werd methodisch gekweekt door de Communistische Internationale. Onafscheidelijk verbonden ook was de politieke solidariteit van de communisten met de eerste socialistische staat ter wereld.

En het was precies met een merkwaardige solidariteitscampagne met Sovjet-Rusland dat de ééngemaakte Belgische partij haar eerste wapenfeit behaalde. De vreselijk hongersnood die de Volga-vlaktes teisterde had de publieke wereldopinie ontroerd. De campagne voor hulp aan de hongerlijders wist heel wat organisaties en personaliteiten in beweging te zetten die ver verwijderd waren van het communisme. In België namen de B.W.P. en de Syndicale Commissie er aan deel. Een comité voor

177 Georges Van den Boom, “Communisme”, gecit. art., p; 52

178 “Rapport sur la tactique du Parti Communiste Belge”, Archieven van het Marxistisch Leninistisch Instituut, Moskou. Bij de start waren er ongeveer 1000 leden, om snel te zakken naar zo'n vijf-, zeshonderd.

arbeidershulp aan de slachtoffers van de hongersnood in Rusland, waarin Joseph Thonet een actieve rol speelde, wist de samenwerking met Joseph Wauters te bekomen die de gebieden had bezocht die door de hongersnood waren geraakt. In Brussel werd er ook een comité opgericht voor hulp aan de wezen van de hongersnood, waar dokter Marteaux secretaris van was, en die onder zijn leden mensen telde als Maxime Gorki, Anatole France, Henri Barbusse, Bernard Shaw, en van Belgische zijde de socialistische volksvertegenwoordiger Célestin Demblon et de schrijver Jean Tousseul. Dit comité realiseerde in Atkjabinsk (Kazachstan) een wezenhuis “César de Paepe – Defuisseaux”.

Dit was eigenlijk humanitair werk, maar voor de Belgische communisten was het meer. Op 24 december lanceerde *Le Drapeau Rouge* een oproep waarin deze actie niet zonder grond beschreven werd als “de beste manier om vandaag internationale proletarische solidariteit en zijn gehechtheid aan de Russische revolutie te betuigen.”

De economische vooruitgang en het politieke succes van de U.S.S.R. zouden later snel en gelukkiglijk de vorm van deze solidariteit en die gehechtheid wijzigen.

Maar enkel en alleen de vorm.

Naschrift van de auteur, Claude Renard, vijftig jaar later.

Dit boekje, dat een halve eeuw geleden geschreven werd, had een (gecorrigeerde en herziene) heruitgave kunnen krijgen in de jaren na z'n verschijning. Maar de tijd heeft daar anders over beslist. Dit werk wordt nu van onder het stof gehaald in een heel andere tijdsgeest, naar aanleiding van honderd jaar Oktoberrevolutie. Het lijkt me inderdaad zo dat het onderwerp van dit boek, als een documentaire, kan bijdragen aan het stofferen van het verleden. Progressieve krachten hebben altijd nood aan het kennen van de geschiedenis, wat ook de diepe wijzigingen mogen zijn die de samenleving en de arbeidersbeweging de laatste vijftig jaar hebben ondergaan. Dit is de reden waarom deze analyse van de gevolgen van de Oktoberrevolutie op de Belgische arbeidersbeweging in de mate van het mogelijk vermijdt de complexe geschiedkundige werkelijkheid te vervormen. De analyse vertrekt van een marxistisch-leninistische benadering die met enkele varianten toen, vijftig jaar geleden, karakteristiek was voor de internationale communistische beweging.

In dit verband springt een betekenisvol detail in de korte conclusie van het boek in het oog. De tekst werd opgesteld in 1967 en de conclusie had min of meer dezelfde kunnen zijn indien het boek in 1947 of 1957 zou zijn geschreven. Nu, mocht het document een jaar later zijn opgesteld, na de kwestie Tsjecho-Slowakije, dan zou die conclusie genuanceerder zijn geweest. Dit ondanks het feit dat er een zekere tijd nodig was om in deze kwestie een voorteken te zien van de ontbinding die uiteindelijk zou uitmonden in de definitieve mislukking van wat men dacht het 'reëel bestaande socialisme' te kunnen noemen. Deze woorden lijken nog behoorlijk gematigd in vergelijking met diegenen die zeven jaar eerder nog, voor het congres van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie het punt op de dagorde hadden gezet van "het communisme, de stralende toekomst van de hele mensheid".

De vraag naar het waarom van deze mislukking heeft al veel debat en controverses opgeroepen en zal dat ongetwijfeld nog blijven doen. Er zijn heel wat boeken hierover gepubliceerd maar ik verwijs graag naar het werk van Jacques Nagels : *"Du socialisme perverti au capitalisme"*

savage” (1991). Maar volgens de auteur is dat 'ontaard socialisme' niet het gevolg van de revolutie op zich. Integendeel, na vele moeilijkheden en een geweldige hongersnood, kon in een post-feodaal Rusland de economische onderontwikkeling overwonnen worden precies door de eerste vijfjarenplannen. Het is pas later dat de economische situatie slechter werd door een hyper gecentraliseerde planning en haar technocratische 'ontaarding'. Hetzelfde geldt voor de culturele sector. In 1913 was driekwart van de bevolking ongeletterd. Het nieuwe bewind moest dus een massaal analfabetisme uitroeien dat zijn belangrijkste oorzaak vond in het feit dat het slavendom pas in 1861 werd afgeschaft in Rusland. Ook hier kon het cultureel peil van de bevolking razendsnel en met een zelden geziene omvang worden verhoogd, vooraleer te botsen op verschillende vormen van populisme en dogmatisme. De sociale promotie van de arbeidersklasse leed er niet onder maar het waren deze ontsparingen die de tendens tot autoritaire machtspolitiek hebben mogelijk gemaakt en meteen ook de dictatoriale ambities van een Stalin.

De hoofdvraag blijft: hadden de Russische revolutionairen van 1917 niet begrepen dat de overgang van kapitalisme naar socialisme slechts mogelijk zou zijn in landen met een voldoende ontwikkelingsniveau? Dit argument werd door Vandervelde naar voren geschoven, onder andere, niet als een element van theoretische discussie maar als een contrarevolutionair argument. En dat terwijl de oorlog nog woedde, terwijl het duidelijker aan het worden was dat het om een imperialistische oorlog ging, en dat aan het Russisch front de soldaten reeds “met de voeten hadden gestemd”. Op 1 januari 1917 telde men immers reeds ongeveer een miljoen deserteurs.

Beide kampen beriepen zich op Marx. Maar het marxistisch denken stond (staat) politiek gezien ook voor z'n actieve inschakeling in de “werkelijk bestaande beweging”. Vanuit dit standpunt gezien kunnen we niet genoeg aanraden om het boek van de Amerikaanse journalist, John Reed, “Tien dagen die de wereld veranderden” (1919) te (her)lezen. Hij maakte de gebeurtenissen van dichtbij mee en rapporteerde erover met groot professionalisme.

Na de revolutie van februari 1917, die een einde stelde aan het tsarisme, maakte de ontgoocheling een groot deel van de bevolking steeds

gevoeliger voor de revolutionaire oproepen van de bolsjewistische partij. “De soldaten”, schreef Reed, “beslisten om zelf de kwestie van de vrede te regelen door te deserteren, boeren staken de kastelen in brand en eigenden zich de grote landerijen toe, de arbeiders saboteerden en staakten.” Tegen zo'n achtergrond konden de bolsjewisten niets anders dan zich tegen Kerenski keren en weigeren de principes op te geven die de IIde Internationale zelf had verdedigd tot op de vooravond van het wereldconflict, zoals in mijn boek is uitgelegd.

Bovendien mag men niet vergeten dat het lot van elke revolutie mede bepaald wordt door het min of meer handig en opportuun optreden van de verschillende actoren. De poging tot staatsgreep in september van de tsaristische generaal Kornilov vergrootte de invloed van de revolutionairen. In november wou Kerenski persoonlijk de soldaten aanpakken van het 2de regiment fuseliers dat zich 'neutraal' had verklaard. Hij eiste hun onmiddellijke overgave en besloot hen te bombarderen. Resultaat: in enkele minuten tijd liepen ze over naar het kamp van de rode gardes.

Dat is de context waarin de revolutionairen het concept van de dictatuur van het proletariaat (transitie naar de afschaffing van de staat) in praktijk brachten. Het is moeilijk zich een alternatief voor te stellen voor deze beslissing want het land was – wat tot in 1920 heeft geduurd – ten prooi gevallen aan een geweldige burgeroorlog. Het moest niet alleen het hoofd bieden aan de troepen van de 'witte' generaals maar ook aan de buitenlandse interventielegers. De ontaarding van dit concept greep pas later plaats en het overlijden van Lenin in 1921 na een lange slepende ziekte, was daar wellicht niet vreemd aan. Er wordt een karikatuur van de situatie gemaakt als Lenin voorgesteld wordt als de verdediger van de dictatuur en Kerenski als de kampioen van de democratie. In feite zag Lenin in het socialisme een vervolmaking van de democratie. Net zoals Jaurès trouwens, die als echte Fransman, het woord democratie had vervangen door republiek. De sovjets (raden) die na de revolutie van 1905 waren ontstaan beschouwde hij als een ontwikkeling in die zin, aangezien ze voortkwamen uit een nieuwe sociale macht: die van de arbeiders, de boeren en de soldaten. Een beter voorbeeld is niet te vinden dan de eerste pan-Russische conferentie van de fabrieksraden die zich op de vooravond van de revolutie afspeelde. Hier werd onder meer verklaard: “Nadat eerst

het politieke juk van het tsarisme werd afgeworpen, trachtte de arbeidersklasse het principe van de democratie in te voeren in de eigen sfeer van zijn productieve activiteit. Dat is waar het idee van de arbeiderscontrole over de productie voor staat, en een antwoord wil zijn voor het economisch verval dat door de criminele politiek van de heersende klassen was veroorzaakt.” (Zo bekeken moest het idee van arbeiderscontrole een grote toekomst hebben in heel Europa.)

Toen de bolsjewisten in 1917 kozen voor de revolutie, hadden ze wel enkele redenen om te hopen dat hun revolutie niet beperkt zou blijven tot het tsaristisch keizerrijk. Anderzijds hielden ze rekening met de lessen die de marxisten hadden getrokken uit de revoluties in het verleden, met name die van 1848 en die van Commune van Parijs van 1871. In dergelijke sociopolitieke conflicten moest de arbeidersklasse haar eigen doelstellingen volgen en vermijden, alle krachtsverhoudingen in acht genomen, om zich te laten gebruiken als stoottroepen voor de burgerij, ook als was deze liberaal en republikeins.

Het centrale punt was en bleef de kwestie van de vrede.

Volgens John Reed verdedigde Lenin de volgende stelling. “Wij willen een rechtvaardige vrede, maar we zijn niet bang van een revolutionaire oorlog. Het is hoogst waarschijnlijk dat de imperialistische regeringen onze oproep tot vrede niet beantwoorden, maar we hoeden ons ervoor een ultimatum te lanceren waarop het al te makkelijk zou zijn om nee te zeggen. Indien het Duitse proletariaat begrijpt dat we alle vredesvoorstellen willen onderzoeken, zal dat waarschijnlijk de druppel die zijn die het vat doet overlopen. Dan breekt de revolutie uit in Duitsland.” Reed had voordien ook Trotski geïnterviewd. “Bij het uitwerken van de vrede zullen de Russische revolutionairen een aantal hoofdprincipes volgen: geen aanhechting, geen schadevergoeding, het recht van de volkeren op zelfbeschikking, oprichting van een federatieve Europese Republiek.”

Lenin gaf dus een belangrijke plaats wat het perspectief van een uitbreiding van de revolutie betreft aan de keuze die het Duits proletariaat zou maken. Dergelijke pronostiek was niet ongegrond, maar de latere gebeurtenissen tonen aan dat Lenins vooruitzichten, om nog te zwijgen van de Europese ideeën van Trotski, nogal optimistisch waren. We

onthouden ook dat Lenin in 1916 zijn “Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme” schreef; een merkwaardige studie die trouwens al haar belang heeft behouden. Daar staat een zinnetje in waaruit blijkt dat het “hoogste” stadium ook de doodstrijd van het kapitalisme inhoudt. Het is zo dat vooral bij gewelddadige conflicten, het engagement van de militant makkelijk kan leiden tot uitpattingen die enkel door afstand te nemen kunnen worden onderscheiden en gecorrigeerd. Dit is haast inherent aan de dynamiek van elke strijd. Blijft dat in menig hoofd het idee van de koppeling van het hoogste stadium aan de terminale fase is blijven hangen. Ik herinner me een toespraak van Edgar Lalmand, toen algemeen secretaris van de KPB, waarin ik vernam dat “de afschuwelijke agonie van het kapitalisme” nog altijd verder ging. Dat was eind de jaren veertig. Nochtans had Lenin zelf een en ander gerelativeerd: “Het zou fout zijn te denken dat de tendens tot verrotting een snelle groei van het kapitalisme zou uitsluiten.(...) Over het algemeen ontwikkelt het kapitalisme zich sneller dan voorheen, maar de ontwikkeling wordt globaal ongelijker.”

Maar wat het afschuwelijke hoogste stadium betreft... “de toekomst duurt lang”, zoals Louis Althusser ooit zei.

Dat was de achtergrond waartegen zich concreet de kwestie stelde, die tot dan theoretisch was gebleven, over de mogelijkheid en onmogelijkheid om het socialisme te ontwikkelen in een enkel land. Het werd een grote ontgoocheling voor diegenen die, tijdens de Oktoberrevolutie, hadden gehoopt dat de overwinning van de sovjets als voorbeeld zou dienen voor andere Europese landen, en in het bijzonder zoals we gezien hebben, voor Duitsland. Dit mag ons er echter niet toe leiden om de gevolgen van deze gebeurtenissen op planetaire, en vooral Europese schaal te minimaliseren. Er zijn gevolgen op drie manieren: een beperkte en relatief korte maar zeer leerrijke uitbreiding van de revolutionaire strijd; een belangrijke, snelle, sociale en politieke verbetering in die landen waar de leidende klassen het “rode gevaar” wilden afweren; de oprichting van communistische partijen onder de vleugels van de IIIde Internationale.

In mijn boek worden de omstandigheden beschreven waarin de KPB werd gesticht in 1921, en hoe ze toetrad tot de Communistische Internationale. Het gevoelen tot een grote internationale beweging te behoren heeft zeker geholpen om een politieke toekomst te openen voor de partij, want zonder

de CI zou ze op obstakels zijn gebotst die nog moeilijker te overwinnen waren. In elk geval behoorde België tot die groep landen waar de angst voor het communisme de bourgeoisie ertoe aanzette om toe te geven aan bepaalde eisen van de arbeidersbeweging en de progressieve krachten. Op dit vlak kunnen we zonder overdrijving spreken van een uitstraling van de Oktoberrevolutie, ten minste in de periode waar de angst voor een rood domino-effect zich in hogere kringen deed gevoelen. In België leverde dit de achturenwet op, en in een recordtempo het algemeen eenvoudig stemrecht (alleen voor mannen) die beide het onderwerp hadden gevormd van drie algemene stakingen in 1893, 1902 en 1913. Men moet toegeven dat dit niet niks is. Het algemeen stemrecht, bijvoorbeeld, was het onderwerp geweest van de discrete ontmoetingen voor de conferentie van Loppem die door koning Albert I zelf werd bijeengeroepen op 12 november met een zeer duidelijke bedoeling: “maatregelen om de orde te garanderen”. Onder de voorbereidende contacten was een bezoek te noteren van de socialistische leider Edouard Anseele aan de koning om met hem te discussiëren hoe de Grondwet zou kunnen worden omzeild om een snelle oplossing van het probleem te kunnen bewerkstelligen. Koning Albert was trouwens niet minder overtuigd dan zijn gesprekspartners over de noodzaak dat deze hervorming snel moest worden doorgevoerd. De “koning soldaat” (of “ridder” indien men wil) was vooral een man van politiek realisme. Hij was akkoord gegaan om de meest conservatieve politici te weren uit de tripartite gesprekken van Loppem, en zoals we later vernamen zou hij bereid zijn geweest, mocht keizer Wilhelm II zich meer verzoenend hebben gesteld, om een aparte vrede te ondertekenen tussen België en Duitsland.

In mijn boek heb ik ook gewezen op bepaalde solidariteitsacties met de Russische revolutie in ons land, in het bijzonder de weigering van de Antwerpse dokwerkers om oorlogsmateriaal te verschepen voor de contrarevolutionaire legers in Polen, augustus 1920. Inderdaad dergelijke acties hebben zich voorgedaan in België en elders, zoals de muiterij bij de Franse zeemacht in de Zwarte Zee, toch moet vastgesteld worden dat het hier in het algemeen acties betrof die tegen de algemene stroming in gingen. De hoofdstroming volgde de dominante ideologie waarin de vijandschap algemeen was tegen de “man met het mes tussen de tanden”, het symbool van het sovjet regime.

Het is begrijpelijk dat de stopzetting van de oorlog in het oosten (het Verdrag van Brest-Litovsk werd getekend op 3 maart 1918) de publieke opinie bij ons choqueeerde. Des te meer daar de Duitse agressor tussen maart en juli 1918 nog in staat was om op het westelijk front aanvallen uit te voeren waarvan er een hem bijna de overwinning opleverde. Zoals ik in mijn boek heb aangegeven waren er hieromtrent ook andere indicaties, zoals de aankomst van Amerikaanse troepen in Frankrijk. Trouwens was het Duitse opperbevel niet te spreken over het gebrek aan discipline van de gevangenen die Rusland had vrijgelaten en die gere-integreerd waren in het Duits leger. Een gebrek aan discipline dat algemeen zou worden met de revolutionaire beweging van 1919-1920. Die was bijzonder heftig in Beieren waar er een Radenrepubliek werd opgericht die inderdaad niet lang weerstand heeft kunnen bieden aan de militaire reactie en ook niet aan de revanchistische instelling bij de bevolking die zich na het Verdrag van Versailles 1919 in heel Duitsland manifesteerde.

Langs Franse zijde hadden de troebelen op het front aanleiding gegeven tot de gekende represailles van “gefusilleerd als voorbeeld”, maar de herovering van Alsace-Lorraine dat Parijs in 1871 had verloren, was een sterk punt van mobilisatie in de publieke opinie.

De enige revolutie met sovjet inspiratie die er in slaagde zich een tijd te handhaven had plaats in Hongarije. Bij de ontbinding van het Oostenrijks-Hongaars keizerrijk had deze revolutie in 1919 de bovenhand, maar het jaar daarop werd ze platgewalst door de troepen van admiraal Horthy, die later een bondgenoot zou worden van Adolf Hitler.

Na de oorlog lijken er dus nergens omstandigheden te zijn ontstaan die de overwinning van een socialistische revolutie zouden mogelijk hebben gemaakt, behalve in het tsarenrijk. Het zou zeer ten onrechte zijn om de partijen van de IIde Internationale te verwijten niet te hebben geantwoord op de oproepen tot opstand van de Russische revolutionairen. Dit is bijzonder duidelijk voor de situatie in België. Daartegenover staat dat de kritiek volledig terecht is wanneer men het heeft over diegenen die niet twijfelden, ondanks hun internationalistische engagementen, om zich aan de kant te scharen van de imperialistische machten om de eerste staat in de geschiedenis die zich op het socialisme beriep te isoleren, nadat men geprobeerd had hem kapot te krijgen. Men had tenminste een groots

opgezette solidariteit kunnen verwachten. De actie van de Antwerpse dokwerkers en haar politieke impact die ik in mijn boek beschrijf komen uit een tendens die – mits ze zich voldoende had kunnen ontwikkelen – zich had kunnen integreren in een beweging die trouw bleef aan de vooroorlogse anti-imperialistische koers. (Maar, nietwaar, hoeveel ministeries zou men dan wel niet verliezen...)

Er zijn nog indicaties in die richting. Eind april 1917 probeert Camille Huysmans vanuit Nederland waar hij als secretaris van het Bureau van de IIde Internationale was geïnstalleerd, een conferentie te organiseren in Stockholm voor alle aangesloten leden, inclusief de Duitsers. Dit voorstel werd verworpen door de Algemene Raad van de B.W.P.. In januari 1918 werd een tweede voorstel van dezelfde orde opnieuw verworpen. Dit was een initiatief van het Britse Labour en werd gesteund, net zoals de andere oproep, door Joseph Jacquemotte. Toch is de evolutie van het stemresultaat betekenisvol : in april 1917 70 tegen 5, in augustus 1918 26 tegen 16 en 2 onthoudingen.

Aan de vooravond van de wapenstilstand verklaarde maarschalk Wilson, chef van de generale staf van het Britse leger : “het werkelijk gevaar is niet Duitsland maar het bolsjewisme”. Wilson zou later in de geallieerde Opperste Oorlogsraad van Versailles zetelen als vertegenwoordiger van Groot-Brittannië. Toen de militaire interventie tegen dit nieuwe gevaar was mislukt, schakelde men over naar een cordon sanitaire. Dit is wellicht even belangrijk als de oorlog zelf voor het feit dat in de jonge Sovjet-Unie de oorspronkelijke doelstellingen van de revolutie snel afstompten. Denken we maar aan wat de fabrieksraden hadden vooropgesteld : het democratisch principe toepassen in de sfeer zelf van de productieve activiteiten. Maar opgelet, externe factoren verklaren niet alles. Trouwens, wat dacht Stalin ervan? “Tijdens de opbouw van het socialisme beslist de techniek alles”. Alles? Lange tijd werd deze uitspraak aanzien als een voorbeeld van politieke vastberadenheid. Ten onrechte, lijkt me. Zonder het belang van techniek te willen minimaliseren, zeker als het gaat om een onderontwikkeld land zoals dat in het begin het geval was voor de Sovjet-Unie, kunnen we moeilijk aanvaarden dat techniek over alles beslist, tenzij men zich wil overgeven aan een technocratie. Wat ons weer bij de analyse brengt van J. Nagels wanneer hij hier een oorzaak ziet van het ontaarde socialisme.

In elk geval moet men ook niet willen alles verklaren door “deviaties”. Niemand heeft beter de geest belicht van het revolutionair proletariaat van oktober 1917 dan de conferentie van de fabrieksraden. Dat ligt aan het feit dat deze conferentie militanten bijeenbracht uit de industriële bekkens die men kan vergelijken met die van de meest ontwikkelde landen van het Westen en waar de socialistische gedachten diep geworteld waren. Wat we echter niet over het hoofd mogen zien is dat deze industriële bekkens geïsoleerd verspreid lagen over het immense Russisch keizerrijk. De kaders uit deze gebieden moesten zich na de overwinning over heel het land verspreiden om er aan de opbouw van het socialisme te werken. Deze verspreiding was nodig maar had (onvermijdelijk) negatieve politieke gevolgen, die echter verborgen bleven door de socio-economische successen die des te markanter waren omdat ze samenvielen met de grote crisis in de Westerse wereld. We komen daar nog even op terug, maar eerst nog de kwestie van de “techniek beslist alles”.

De Sovjet Unie was al even bezig met een destalinisering toen Chroetsjov eind de jaren vijftig de nadruk legde op de belangrijkste doelstelling van zijn regering: in 20 jaar de economische macht van de Verenigde Staten inhalen en voorbijsteken. Zo'n uitspraak moet in het licht worden gezien, natuurlijk, van de vreedzame co-existentie en tegelijkertijd vormt ze een uitdaging aan het adres van het meest fervente kapitalisme van de wereld. Maar verwijst dergelijke uitdaging niet naar een vreemdsoortig model voor een land dat zich beroept op het socialisme of, beter nog, van het gerealiseerde socialisme? Deze onderhuidse tegenstelling leek aan de aandacht te zijn ontsnapt, daar waar Stalin stelde dat de techniek alles beslist “tijdens de opbouw” naar het socialisme.

Opnieuw kan ook niet alles verklaard worden door het stalinisme en de te late verwerping ervan. Op het einde van de jaren '20 en het begin van de jaren '30 werd het sovjet socialisme dank zij het initiële succes, en dat ondanks de vele tegenkantingen en beperkingen, een onvermijdbaar steunpunt voor de progressieve krachten op wereldschaal. De man met het mes tussen de tanden moest plaats ruimen voor een concurrent: de beroemde (is dat nog zo?) Stakhanov, symbool van de immer werkende arbeider die enthousiast ten dienste staat van het welzijn van allen. Op hetzelfde ogenblik dat de jonge Sovjet-Unie uit de onderontwikkeling

geraakt door de planificatie van z'n inspanningen, worden de kapitalistische landen geconfronteerd, België inclusief, met een uitermate ernstige crisis ten gevolge van de fameuze crash van Wall Street in 1929. Het is dus niet verwonderlijk dat in dezelfde periode vanaf de Oktoberrevolutie er zich een krachtige internationale communistische beweging ontwikkelde. De K.P.B. bleef van relatief bescheiden omvang en kende een groeicrisis die gedeeltelijk het gevolg was van het conflict Stalin-Trotsky, maar toch werd ze geleidelijk aan een partij die in staat was een niet onaanzienlijke rol te spelen op het politieke toneel van het land. Dat was bijvoorbeeld heel duidelijk in 1932 met de algemenestaking van de mijnwerkers.

De rest van het verhaal zou een nieuw boek vragen, en dus ook een nieuw naschrift. Mussolini is al aan de macht en Hitler zit er aan te komen...

Claude Renard

index persoonsnamen

A

Aleksejev (generaal) : 50
Anseele, Edward : 38, 53, 61, 79, 102, 103, 130

B

Badia, Gilbert : 87
Barbusse, Henri : 124
Bartier, John : 52
Beer, Max : 17
Bernstein, Edouard : 14, 29
Bertrand, Louis : 14, 22, 63, 99
Bismarck : 11
Bissing (generaal von) : 36
Boesmans, Prosper : 40
Bojarski : 114
Bonaparte, Louis-Napoléon : 11
Bondas, Florent : 116
Bordiga : 119
Bouchery, Désiré : 59
Bracops, Joseph : 113
Brunfaut, Edmond : 57, 58, 114

C

Cachin, Marcel : 70, 105
Chapelier, Emile : 31, 33
Claeys-Van Haegendoren, Mieke : 41
Coenen, Félix : 36, 55, 59, 61, 62, 63, 107, 111, 114, 120, 121, 122
Collon : 47
Counet, Théo : 62

D

De Brouckère, Louis : 16, 19, 20, 22, 29, 30, 32, 33, 37, 47, 48, 49, 50, 52, 59, 68, 85, 88, 112, 118
Defuisseaux, Alfred : 29, 124
Delacroix, Léon : 53, 101
Delvigne, Isi : 98
De Man, Hendrik : 29, 30, 33, 48, 49, 50, 54, 67, 68, 85, 88, 118

Demblon, Célestin : 67, 106, 114, 124
Dénikin (generaal) : 86, 87
Denis, Frédéric : 103
De Paepe, César : 124
Destrée, Jules : 17, 18, 29, 49, 51, 96, 97, 103,
Dewinne, August : 100, 104
Dillen, René : 115
Duclos, Jacques : 44

E

Engels, Friedrich : 9
Everling, Charles : 114

F

France, Anatole : 124
Francqui, Emile : 22, 53
Frossard, L.O. : 105

G

Geerts, Arthur : 58, 59, 104, 115
Guesde, Jules : 15
Guilly, Emile (Guy) : 17
Glineur, Henri : 116
Gorki, Maxime : 124
Gorter, Herman : 38
Grey, Edward : 17

H

Haupt, Georges : 7, 8, 24
Henderson, Arthur : 49
Hindenburg : 44
Höjer, Karl-Hendrik : 98
Housiaux, Emile : 54
Hubin, Georges : 103, 113
Hutse, Karel : 61, 117
Huysmans, Camille : 5, 18, 19, 36, 41, 132
Hymans, Paul : 101, 102

J

Jacquemotte, Joseph : 17, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 42, 54, 58, 59, 63, 67, 95, 96, 97, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 121, 122, 123, 132

Janne, Henri : 53

Joris, Edouard : 41

K

Kautsky, Karl : 7, 11, 84, 85

Kerenski, Aleksander F. : 51, 127

Koenen, Wilhelm : 122

Koltsjak (admiraal) : 87, 88, 104

Kriegel, Annie : 10, 11

Kuusinen, Otto W. : 90

L

Lahaut, Julien : 86, 98,

Leemans, Joseph : 116

Legrand, Frédéric : 86

Lekeu, Jules : 51, 58

Lenin : 7, 8, 10, 12, 16, 24, 25, 26, 31, 33, 43, 47, 51, 55, 61, 67, 85, 87, 90, 91, 92, 98, 104, 118, 121, 123, 125, 127, 128, 129

Leopold II : 97

Lichnowski (prins) : 17

Liebknecht, Karl : 27, 50, 87

Liebman, Marcel : 35, 37, 99

Longuet, Charles : 85, 106

Ludendorff : 44

Luxemburg, Rosa : 27, 54, 87

M

MacDonald, James Ramsay : 85

Machtelynck, Maurice : 61, 117

Marchand, Emile : 59

Martchouk-Van den Boom, Claire : 121

Marteaux, Albert : 124

Marx, Karl : 9, 10, 26, 126

Massart, Charles : 29, 30, 34, 35, 37, 57, 58, 65, 67, 89, 104, 106, 112, 113

Mertens, Corneille : 58

Millerand, Alexandre : 14, 15

Minnaert, Ferdinand : 118
Minne, Richard : 61, 117
Moriëns, Frans : 118

N

Nelidov : 20, 48, 49
Nicolaas II : 18, 48

P

Pankhurst, Sylvia : 92
Piétquin : 103
Poulet, Robert: 35, 65, 122

R

Rens, Raphaël : 31
Roland-Holst, Henriette : 38
Rosmer, Alfred : 36

S

Sadoul, Jacques : 45
Schevenels, Walter : 42
Shaw, Bernard : 124
Soep, Abraham : 59
Sorel, Georges : 30
Stiers, Edouard : 63

T

Taillard, Jean : 63, 65
Terracini, Humberto : 90
Theunis, Georges : 98, 99, 109
Thomas, Albert: 48
Thonet, Joseph : 64, 65, 67, 113,121, 124
Tousseul, Jean : 124
Turati, Filippo : 85

V

Van den Boom, Georges : 37, 38, 60, 67, 117, 121, 123

Van den Sompel, Oscar : 37, 38, 117, 121

Vandervelde, Emile : 7, 8, 9, 14, 17, 19, 20, 22, 30, 33, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 59, 67, 85, 88, 96, 94, 95, 97, 102, 103, 108, 112, 126

Van Extergem, Jef : 41, 42, 118

Van Overstraeten, Edouard (War) : 34, 38, 67, 116, 117, 118, 119, 121, 122

Van Ravensteyn, W. : 38

Van Roosbroeck, Joseph : 93

Vermeire : 57

Vienne, Antony : 64

W

Wackenier, Emile : 118

Waldeck-Rousseau, René : 14

Wauters, Joseph : 20, 53, 55, 59, 96, 97, 102, 124

Weber, Henri : 54

Wilson, Thomas Woodrow : 43

Woeste, Charles : 53

Wrangel (generaal) : 87

Wijnkoop : 38

Z

Zetkin, Clara : 27

Zevaès, Alexandre : 19